

Várad

IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
KULTÚRA

2020

XIX. ÉVFOLYAM 6. (183.) SZÁM

SZERKESZTŐSÉG

Főszerkesztő: Szűcs László

Irodalom: Tasnádi-Sáhy Péter

Művészet: Ujvárossy László

Kultúra: Tóth Hajnal

Társadalom: Fried Noémi Lujza, Laza Erika

Kritika, esszé: Simon Judit

Főmunkatársak: Boka László,

Kőrössi P. József, Pomogáts Béla,

Tavaszi Hajnal, Varga Gábor

Olvasószerkesztő: Megyesi Antónia

Tördelőszerkesztő: Darabont Éva

Benkő J. Zoltán (1973–2019)

Szerkesztőségi titkár: Kemenes Henriette

ALAPÍTÓ SZERKESZTŐK:

Barabás Zoltán (1953–2015)

Dr. Indig Ottó (1936–2005)

Kinde Annamária (1956–2014)

Péter I. Zoltán (1949–2020)

Szilágyi Aladár (1943–2020)

Dénes László

Gittai István

Lipcsei Márta

SZERKESZTŐSÉG:

Nagyvárad, Patrioților u. 2.

LEVELEZÉSI CÍM:

Revista culturală Várad

410068 Oradea

Piața 1 Decembrie nr. 12

E-mail: varadlap@gmail.com

Internet: www.varad.ro

KIADJA

a Várad kulturális folyóirat

Felelős kiadó: Szűcs László

KÉSZÜLT

a csíkszeredai Alutus nyomdában

Felelős vezető: Hajdú Áron

A *Várad* előfizetési díja 1 hónapra 7 lej, 3 hónapra 18 lej, fél évre 30 lej, egy évre 50 lej. Előfizethető a szerkesztőségben készpénzzel, vagy postán pénzesutalvánnyal (mandat postal), az előfizető nevének és pontos lakcímének, valamint az Abonament *Várad* megjegyzésnek a feltüntetésével: Revista culturală *Várad* Oradea Piața 1 Decembrie nr. 12, CUI 18415639, Cod IBAN: RO81 TREZ 0762 1G33 5000 XXXX Trezoreria Oradea.

A borítókön és a Művészet rovatban Kolozsi Tibor alkotásai láthatók.

Regruta, 2000, bronz, 30 × 16 × 16 cm

Meg nem rendelt kéziratokat, illusztrációkat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

ISSN 1583-0616

Irodalom	3	SZÚCS LÁSZLÓ Lépések a normális felé			
	4	SZILÁGYI Z. ÁKOS Bárcsak; Dániel 9,27; Gyűródés (<i>vers</i>)			
	6	JUHÁSZ ZSUZSANNA A felesleges Rómeó (<i>próza</i>)			
	11	ILIES RENÁTA Kinyilatkoztatás; Tőle terhes; Lábtól (<i>vers</i>)			
	13	RUMI ENIKŐ Nappali; Horatio Oliveira; Huszedik századi Cyrano de Bergerac; Orfeo (<i>vers</i>)	Művészet		
	15	SZOMBATI ISTVÁN Ketten az ágynál; Vonaton (<i>próza</i>)	Esszé		
	20	FARKAS ANTAL Váradi promenád (<i>vers</i>)	Tandem		
	23	CSONTOS MÁRTA Bennem vagyok boldog; Késnek a jó hírek (<i>vers</i>)			Kultúra 59
	25	SIMONFY JÓZSEF hegy; lesz-e; kezemen (<i>vers</i>)		Társadalom	
	29	FÜRI MÁRIA Kétsorosok; Limerik; Barbárok; Május; Nyár; Rondó, Strindberg után; Regölő (<i>vers</i>)			77
	33	HILGERT ISTVÁN Nagyvárad retró (<i>próza</i>)			ALFÖLDI IMRE Tejfoggal kőbe (25.) – Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról
	38	NÉMETH JÚLIA Formák beszédes csendje – Koloszi Tibor művészetéről		Kritika	80
	52	KEMENES HENRIETTE Uram, kérlek, add, hogy...			TAVASZI HAJNAL Fakereskedőből nagyvállalkozó – Darvas Imre nagyvárad vállalkozó pályaképe
	55	MAGYARI SÁRA, SZABÓ ROLAND ATTILA Komolya(bba)n a viccesről – Magyar Sára rovata			93
					DEMÉNY PÉTER Az „olyan” emberek könyve – Péterfy Gergely <i>Kitömött barbár</i> c. kötetéről
					96
					BERETVÁS GÁBOR Az oroszán megint ugrani készül – Kritika a Drakulics elvtárs című filmről

A CÍMLAPON: Dávid, 2000, bronz,
38 × 22 × 16 cm

A HÁTSÓ BORÍTÓN: Pohárnok 2007, bronz,
21 × 11 × 10 cm

A Várad folyóirat
működését a Bihar Megyei Tanács
biztosítja

Támogatónk
a Communitas
Alapítvány

SZÚCS LÁSZLÓ

Lépések a normális felé

Egy néhány éve sugárzott társadalmi célú televíziós hirdetés jut eszembe, mikor e jegyzet fölé hajolok a május végi őszi szürkeségben. Egy értelmi fogyatékos kislány kérdezi, a szavakat lassan, tagolva kiejtve, korához képest mély hangon: „De mi az, hogy normális?”

Az adófelajánlást szorgalmazó film részlete onnan ugrott be, hogy különböző dátumokat jelentenek be az utóbbi hetekben, a lépcsőfokait annak a nyitási folyamatnak, amely során a járvány miatti korlátozások után a mindennapi élet normális állapotai felé közelíthetünk. S kérdezhetjük magunk is: mi az, hogy normális? Kilépni, mondjuk, a lakásból bármikor, igazoló papírok nélkül elautózni, vonatozni egy másik városba, kiülni egy kávézó teraszára. És ami feltétlenül ezekhez mérhető fontosságú: kikölcsönözni egy kötetet, belépni egy könyvesboltba, egy galériába, felkeresni egy múzeumot, ami már mind újra lehetséges, ha nem is korlátozások nélkül. Reméljük, ehhez a sorhoz csatlakoznak hamarosan az előadó-művészetek is, talán még a nyári szünet előtt láthatunk-hallhatunk színházi előadásokat, koncerteket, kereshetünk alkalmas helyszínt irodalmi rendezvényeknek.

Ahhoz egy ideig hozzá kell szoknunk, hogy ami eddig megszokott, normális volt, az más formában működik akár tartósabban is, szűkebb körben, csak szabad ég vagy egy sátor tető alatt. De biztos vagyok abban, hogy a kreativitás új megnyilvánulási formákat hoz majd létre, új találkozási lehetősége-

ket alkotók és befogadók között, s nem feltétlenül csak az online térben. Valahogy közös nevezőre kell hozni az előírt távolságtartást a remélt közösségi élménnyel. Nyilván erősen dolgozik majd a nosztalgia is a korábbi, még oly közeli, 2020 márciusa előtti világ iránt, de a kényszer és az alkalmazkodóképességünk segít hamar túllendülni e kissé depresszív érzésen.

Hiszem azt, hogy a kultúra, a művészetek nem kevésbé lesznek fontos részei a mindennapoknak, e tekintetben ma kiemelt a felelősségük a döntéshozóknak. Hogy ne a könnyebb utat választva az úgynevezett kreatív iparágakkal kezdjék a járvány miatti gazdasági visszaesés megkívánta spórolást. Jelzi e kérdés globális voltát az a néhány napja elindult európai polgári kezdeményezés, melynek célja a figyelem felhívása az európai kulturális értékek védelmére. Érdekes hát felkeresni a [saveEUCulture.eu](#) oldalt, s egy aláírással támogatni a dolgok normalitását megőrizni kívánó akciót. Megéri.

SZILÁGYI Z. ÁKOS

Bárcsak

Irodalom

Bárcsak írna rólam valaki egy verset.
Az lenne benne, ahogy itt fekszem
Az ágyban, nézve, ahogy az árnyékok
Csillagokat festenek a falra.
Arról ábrándoznék, milyenek is voltak
A kilencvenes évek, amikor a garáztetőkön
Egy sörrel megoldódott a világ minden problémája.
Benne lennél te is. Ahogy lassan,
Gyengéden dőlsz a gitárra.
A neonok a táncparkettbe zárnának mindent.
Én csak annyit teszek, hogy napról napra egyre jobban szeretlek.
Ezek lennénk mi, ma a Földön, holnap a Holdon.
A fényjel és a narancsos sötéttel.
És valaki a sarokban egy füzetrel és tollal
Egyre csak azt motyogja. Most és mindörökké.
Bárcsak írna róla már valaki egy verset.

SZILÁGYI Z. ÁKOS (2002, Szilágycseh) jelenleg a Kolozsvári Református Kollégium tanulója. Az írás mellett tíz éve zongorázik, szívesen szerkeszt zenét saját, illetve mások verseihez.

Dániel 9,27

Most persze mindenki hallgat
Holdfényben és a csillagokban,
az estét szárnyára töri a szél.
Nézz rám, nézz rám, te angyal!
Vak kabalaként rángat az ég,
A közönség csak ordít
Még nem lehet itt a vég,
hisz te leszel a játszma nagyja.
Belőled lesz a képtelen szürkület,
Az újjá festett hétköznapi kövület,
Hát mondd ki, míg rá nem szakad
a pusztító a mennyezet.

Gyűrődés

*Az arcod csak alak a fényben.
A gyűrődések a bőrön, miután szombat
Reggel melletted keltem.
A gyűrődések bennem,
Amit a szombat este okozott.
De, ha kérded, én mindig itt vagyok.
Az idegen sem idegen, és
Semmi sem hagy igazán hidegen,
Ha rólad van szó, ha robban a szó
A szerelmünk között, ha törik a porcelán
Két pillantás mögött, akkor a
Felhőkről néz majd le ránk a vigasz,
Ott érzem magam otthon igazán, te pimasz.*

JUHÁSZ ZSUZSANNA

A felesleges Rómeó

Azt olvastam, semmi gond, az emberiség nem marad bolygó nélkül, ha a Nap és vele a Föld elpusztul, mert addigra biztosan kihál. Az egész, az egész emberi faj, mivel bonyolult, és a bonyolult fajok hamar kihalnak. Maguktól. Pedig talán nem is olyan bonyolult ez.

Legalábbis nekem, te, Rómeó, tiszta voltál mindig, mint a víz. Talán a kék szemed tette, a vízzsín, az égszín, a szabadság örök színe, hogy mertelek nézni, és mertem elgondolkodni terajta, és persze Júliádon is. Ha fiatalok lennétek, egyszerűbb lenne minden. Mernétek a szerelmetekért a természethez nyúlni. Bevonzani mindazt, ami kapcsolatokat megtámogatná, mindazt, ami nem emberi, mégis rajongásra érdemes, s ezáltal hitelessé tenné a ti rajongástokat is egymás iránt. Ha fiatalok lennétek, előkeresnétek az agyatokból minden szépet és jót, amit eddig láttatok és megéltetek, tengert, sziklát, búzamezőt, anyjához simuló csecsemőt, ma született borjút, csikót, ami éppen első lépését teszi a világban. És napot és holdat, és virágot és hasznos, de haszontalan szépet is. Szerethetnétek egymást, ahogy a fiatalok, ahogy valaha fiatalon szerettetek.

De öregek vagytok, vagyis a középkorúság vége felé jártok, és nektek már csak hatalmatok van, ügyességetek és okosságotok, hozzáértésetek van a megélhetéshez, az anyagi javak megszerzéséhez és megtartásához. És nem meritek, és talán már nem is tudnátok úgy szeretni egymást, mint régen. Hogy is tudnátok? Az önuralom, a fegyelmezetten, céltudatosan, sikeresen leélt évtizedek savában, seprőjében szétmaródtak, feloldódtak a szavak, az igazi, a szintiszta akarat és vágy szavai. S amit igazán akartatok, azt száműztétek magatokból, azt a testetekbe, fizikai valótokba száműztétek. A szótlán és vétlen testbe, ami sokáig csak hol itt és hol ott fájt, és csak kicsit és elviselhetően, és volt rá mindig gyógyszer is, és pár nap is, és el is múlt csakhamar.

De ez itt, Rómeó, nem múlik el, ez a te Júliád itt nem múlik el, nem akar elmúlni, mert dolga van veled, mert szeret. Téged szeret, Rómeó, bár mindig alszik, vagy ha nyitva is a szeme, itt ugyan nincsen, éber kómában van. Innentől, ebből a világból már nem lát és nem hall semmit. De ha eljön az éj, pár hete belázasodik folyton, érted égeti a testét, és neked lobogtatja, táncoltatja teste tüze körül a lelkét, azt, ami a lélekből maradt, vagy a teljeset, Rómeó, hisz a fejébe nem láthatok én sem. De bármi van ott, érted van, csak teérted. És tudom, nincs szomorúbb, mint egy katéteres, gyomor-

JUHÁSZ ZSUZSANNA (1958, Sztálinváros – ma Dunaújváros) 1981 óta publikál. Írásai magyarországi és vajdasági irodalmi és közéleti lapokban, antológiában és online felületen jelentek meg.

szondás szerelmes asszony, akkor is a tied ő, neked lázasodik estelente. Nézd és vigasztalódj, szentem, nézd és örülj, nézd és mosolyogd meg szerelmes ügyességét, hogy nem is fényevő, nem, mert napra már sose visszük, hanem melegevő. A levegőből és a tápból veszi az erőt, a meleget, nézd, ha kánikula van odakint, a teste is forróbb, ha enyhül az idő, a tüzesedése is megáll valahol, valahol a tiszta vágy és az elégedés között. De ezt ő tudja, és tudja, mert nem halálig, sose halálig forrósítja fel magát, csak addig, amíg te vagy, ahol te vagy, csak a vágyakozásig teutánad, nézd csak. És megértem azt is, ha menekülsz innen, ha a nem értés, a csalódás köpenyébe burkolózol, ha azt hiszed, neked csinálja ezt az egészet, neked ezt a szótlanságot, agyatlan mozdulatlanságot, neked és egyedül csak neked bosszulja meg az önuralommal teli évtizedeket, pedig nem. Ahhoz, ahhoz az élethez, amit ő élt, ő is kellett. Ne legyél olyan önhitt, fiacskám, hogy azt hidd, érted élt csak, érted vállalt annyi mindent, ami aztán mégis az ő ellenére fordult. Mert vállalta azt önmagáért is, és a gyerekekért is, csak hogy most csalódásokra van. Azt hiszitek, csak arra van, és menekültök előle, látogatjátok sokszor mindahányan, de csak percekre maradtok. Mert ezt nem akartátok, ezt nem, te és a már felnőtt gyerekek, ezt már nem. Bár számolatlan fogadtatok el minden erőfeszítést tőle, minden munkát és pluszmunkát, minden házimunkát, és minden házi finom falatot, azt azért nem gondoltátok volna róla, hogy egyszer mindenért megfizettet. Hogy egyszer fizetnetek kell minden tőle származó jóért, azzal, hogy most néznetek kell, látni, hogy él, de nem él mégse. Mert senkiért se él, mert azt se tudja, hogy kicsoda. Pedig nem, pedig nem haragszik senkire, hogy ide jutott, nem is tud haragudni, mert ahhoz az kellene, hogy lássa, belássa, hogy ti az akadályai vagytok őneki. És neki már nincsen semmi akadály, őelőtte semmi akadály nincsen, csak azért nyafog olykor, ha kimozdítják fekvő, nyugvó állapotából, vagy ha a láz ellen vizes ruhákkal hűtik a testét. Nézd csak és ne szaladj, tűrd a lázadását, és merd bevallani, előbb magadnak, hogy őbenne nincs már más, csak szeretet, csak névtelen, jeltelen, alakatlan melegség, semmi más, és ez térted van főleg.

Miattad és érted.

És ne hallgass magadra, hogy minek, minek jössz, hiszen fel sem ismer már, és a nevedet se mondja. Mert ha szeretted, és te szeretted a világon a legjobban, akkor, ha nem is mondja, mert beszélni nem tud, akkor is térted forrósodik. Ha hiszel magadban, fiam, hiszed, hogy az a láz, az az esti erőfeszítés mindennap az az emléküledék, amiből a láz lesz, ami még itt, ezen a földön tartja, az tőled van, a veled töltött életből van, mert ez is született nektek, ez a múlhatatlan valami, ez a beszédes, néma láz is, a két gyerek mellett. Hát ezt nézd, Rómeó! Nézd és örülj, és ne fogd a kezét, és ne mondd, hogy kirántja a tiedből, mert ő már akarattal nem csinál semmit. Csak rebben a keze olykor, mivel keze van és idege van, kéreg alatti mozgatórendszere is van, hát olykor moccan egyet a keze, lába vagy a feje, de aka-

rat már nincsen a mozgáshoz. Sajnálom, fiacskám. És ha eszed van, nem hallgatsz senkire, és nem hiszed, hogy Júliád ott van, ahol az összes kómás, az élet és halál közt, hogy csak azért van még itt, hogy alaposabban felkészülhessen a túlvilági útra, és akkor teszel jót neki, ha miséket, oratóriumokat hallgattatsz vele, vagy ha halottaskönyvekből olvasol fel neki. Nem, ő kinevetne téged, ha friss virágot, gyertyát hoznál neki az elmélyüléshez, mert nála senki, de senki nincs mélyebben, de nem a halálban, fiam, hanem az életben. És nincs nála egy-ügyűbb ember se a földön, fiacskám, nincs, mert neki csak te vagy egyedül, te vagy az egyetlen ügye még a világon, csak te, aki itt marasztalja.

És bocsásd meg neki, hogy nem beszélt, nem mondta, hogy elege van, hanem egy este fulladozni kezdett egy falattól, s mivel a CT kimutatta a megfelelő agyi központ ideiglenes funkcionális hiányát, Júliád gyomorszondát kapott. Hogy többé ne tudja fenyegetni a családját azzal, hogy egy nap megfullad egy ártatlan falattól. Pedig elég lett volna azt mondania, hogy fulladozik a terhektől, hogy elvállal minden pluszmunkát, és elvállal minden nagy családi ünnepet is szívesen, de fél, mindig fél, hogy nem bír el vele, hogy csalódást okoz, leginkább magának, mert nézd. Nézd csak a nyakán a heget, a pajzsmirigyműtét nyomát, a gyors, a fáradhatatlan, a tökéletességre törekvő emberek jelét. Azokét, akik nem bírnak csalódni magukban, akik nem bírnak nevetni magukon, az élet hormonjainak jelét nézd a nyakán. És legalább te bocsásd meg neki, hogy mindig a tökéletest akarta, hogy nem szólt neked, mikor úgy érezte, fogytán az ereje, a hite van fogytán, hogy nem érdemes, ezért a mindennapi falatka kajáért nem érdemes. És akkor értelmesebb megfulladni egy falatka vacsorától, valamikor karácsony, a szent családi ünnep után nem sokkal, az utolsó közös, *ép* karácsony után, ami biztosan csalódás volt neki, mert nem mondta neki senki, senki a világon, egy gyakorlottabb anya se, hogy bizony szürkülnek a karácsonyok maguktól, ahogy nőnek a gyerekek. Szürkülnek és rövidülnek az együtt töltött percek, mert ez az élet rendje. És lehet, hogy a te csodaasszonyod, aki képes volt néhány másodpercre felfüggeszteni a nyelőreflexet, aki így majdnem megfojtotta magát önkezűleg, vagyis agyának hihetetlen kontrolljával, talán arra is rájött, hogy az idő kerekével már nem tud elbánni. Mert emlékszem, mikor behoztad, hosszú, éppen hogy őszülni kezdő, fekete haja volt és magas, kislányos, csicsergő hangja. Mintha nem tudott volna melletted megöregedni, mintha melletted nem is lett volna szabad neki belekezdeni az öregedésbe, mert, mert nem tudom, miért, azt te tudod egyedül. De az biztos, hogy könnyebb lett volna neki minden, ha azt mondog, bármi is lesz, ha te bármilyen is leszel, melletted maradok. De nem mondtad, biztosan nem mondtad, te örökifjú Rómeó, nem. Nem, mert neked meg extraszisztoléid vannak, a szíved olykor erőteljesen összehúzódik, mert készülsz, vársz még valami extra élményt, extra orgazmust, extra lelki egyesülést tán, mielőtt az öregség bekopogna.

Nem, te sajnos biztosan nem mondtad neki, hogy fátylat mindenre, hogy üsse már kő, csak legyen valami, menjen valahogy tovább az élet. Csak legyen, legyen akárhogy ő teneked, kislányosan, ha úgy akarja, de ha megöregszik, akkor is, csak legyen teneked. Pedig kezdetben evett is a kedvedért, és fel is ismert és rágott és nyelt, és egyszer se fulladozott. És ő mondta neked, hogy örökre melletted marad, mondta, de nem volt füled rá, mondta, ahogy tudta, mondta a te süket fülednek, lelkednek. Mondta azzal (?), ahogy tudta, ahogy merre, mert szűz volt még, a lelke szűz, hát mondta, azzal, hogy megkeményítette, Istenem, merevvé tette a saját ízületeit, hogy hajlíthatatlanná tette a térdét, bokáját, csípőjét, karját és ujjait. Míg te az utolsó extrára vársz odakint a szíved szerint, addig ő hullamerevvé tette magát, te butavén, örökifjúságot remélő Rómeó. Koporsóba dőlt fa lett közben itt a te Júliádból, aki hiába várta a te hűségesküdet, hát ő tett előbb esküt tereád. Esküt, beszédeset, a gyerekek is nyilvánvalót.

Hát ne mondd a szomszédnak, ha kérdezi, miért jössz, hogy emberségből jössz, szánalomból és könyörületből jössz, mert ha megérted, mi a te részed abban, ami kettőtökből lett vagy nem lett, akkor neked nem lesz szükséged könyörületre, fiam. Vagy azt hiszed, lehet? Lehet tudni és nem tudni egyszerre? Lehet, hogy azt hiszed, lehet még legyinteni, hogy ó, ez nem más, mint egy fura és ritka autoimmun betegség. De hát Juli mindig is külön volt, belefért a profiljába ez a hullamerevség. Ez a kislányos dac? Ez a mozdulatlan *toporzékolás*? Így gondolod, fiam? Így, hogy nem akarod látni, amit látsz, és amit végül muszájból mégis megláttál, arra azt mondd, nem is láttál semmit? Azt hiszed, szabad, szabad nem beleharapni az almába, amit az asszony szakított neked, s csak aztán magának. Ahogy eddig is úgy tett minden gyümölcscsel, s ezután is így tenne hűségesen. Mert nem jó az embernek egyedül lenni, fiam, s ő tudta ezt, tudta fiatalon is, mikor könnyebb, és tudta akkor is, mikor megrémült egy pillanatra, mert látta, hogy öregség és esetleg szegénység vár rá, és annyi minden más is, csak te nem. Te, aki engedélyt adhattál volna neki, hogy öregedjen bátran, hogy szegényedjen bátran, ha az van a sorsába írva, te akkor is mellette leszel.

És hagyd abba a panaszkodást, azt, hogy veled mindig történik valami rossz, de ügyesen kicselezed mindig. Én nem az anyád vagyok, és te már nem vagy serdülő ifjú. És azért se panaszkodj, mert nézd csak, él Júliád, él, és neked jön el minden éjszaka, míg fekszik moccanatlan, és piheg a láztól, amit neked kreál kínjában. De te panaszkodsz folyton, holott ő az, akinek hónapok óta nem volt étel a szájában, ő az, aki italt se ízlelt, aki ízek nélkül él teérted, és be kell érnie néhány semleges szaggal. De te mondd és mondd, sirámokkal vagy mindig tele, hogy most meg egy régi porcdarabkád bukkant elő a térdedben, és szúr kegyetlenül, hogy járni is alig tudsz tőle. És akkor itt az ideje, fiam, hogy szelektálj, hogy lemondj néhány útról, és kénytelen-kelletlen csak egyre lépj. Ami tőlem vezethet Júliádhoz is, már

ha a tied. De *most* ne hallgass rám, fiam, a szégyen beszél belőlem, a szégyen, hogy bölcsnek gondoltam magam, s mégis azt vigasztalom, akinek szüksége vigaszra nincsen. Vagy mégis, mégis akarod a tudást, a borzasztót, a segítő, a felemelőt mégis? Hogy vannak már felfekvései, holott idáig nem voltak, hogy vannak már sebek a sarkán és keresztcsontján, ott, ahol a legvékonyabb a hús, ahol a bőr közvetlenül a csontokkal érintkezik. De ne félj, ha el is indult az úton, ha testét feloldásra szánja is már, azért olykor visszafordul mégis. Mert begyógyulnak a sebei újra és újra, meggyógyul mind egy idő után, bár nyomuk marad a bőrén örökre. Ki tudja? Tán még most se bízik magában, és pecsétet akar tőled a túlvilágra, a hűség pecsétjét, hozzád való hűsége bizonyítékát a bőrén, hogy egyszer volt, volt egyszer egy lány, aki neked volt egyedül.

Lásd, visszafordul mégis mindig, de hagyj engem. Ugyan honnan is tudnám, hogy *neked* mit kellene most mondanod vagy tenned. Nagy ég, ugyan minek is engedtem a te kék, gyermekien tiszta, s ezért nyíltsággal, naivsággal kecsegtető szemednek. De várj fiam, te tudni fogod, te igen, hogy mit is kell, kell-e bármit is, de csak akkor, ha bizonyosan tudod, hogy őmelléje rendelt az a magasságos. Már ha lesz elég vér a pucádban, hogy legalább egyszer ebben a bűdös életben úgy istenigazából elkötelezd magad, legalább egy pillanatra, míg Júlia búcsút vesz tőled, vagy úgy nem dönt, hogy marad. Veled marad még.

S akkor porcdarabka is visszamenne a helyére, hisz évtizedekig nem okozott gondot, s ha visszamegy, ezután se fog szűrni, lábon szűrni téged. És újra futhatsz szabadon, ahova csak akarsz, mert Júlia vár téged, vagy itt. Vagy odafönt.

Vagy úgy gondolod, túl sokat kérek tőled, hogy túl nagy ár ez a könnyedségedért, a földi futásod és majdani halálod könnyedségéért cserébe? Akkor Isten legyen irgalmas hozzánk, de külön-külön, mert én teveled semmilyen Istenen nem közösködöm. Az embernek való.

ILIES RENÁTA

Kinyilatkoztatás

*Kigyulladt a valóság az égen:
Több millió békalencse.
Hozzám most egy-két jó szó kéne csak,
Hozzád meg a jó szerencse.
Talán kibérelem önmagammat.
Mert addig is kell valahol lakni,
Amíg ezer virágmagból*

Próbállak meg kinyilatkoztatni

ILIES RENÁTA (1987, Marosvásárhely) öt éves kora óta Budapesten él, jelenleg üzletvezetőként dolgozik. Nagypapája szerettette meg vele az irodalmat, főként Petőfi Sándor verseivel. Magyarországi nyomtatott és online folyóiratokban közöl verseket.

Lábtól

*Megfognám az isten lábát,
ha átgyalogolna rajtam.
Apám – ha volt is –, esendőbbé tett.
Rosszabbik felét kitakartam.*

*Kíváncsi vagy, hiszek vagy sem:
mostanában akármiben.
Fortes fortuna adiuvat.*
Aki férfi, szúrjon szíven.*

* Bátraké a szerencse

Tőle terhes

*van egy férfi. minden nap látom.
követem őt facebookon, instán.
nagyon kíváncsian vágyom,
s kicsit mazochistán.*

*én leszek szűz, ha azt kéri.
(sose volt az ágyam tele)
de szemére vetem, hogy az
övét hány nő lihegte be.*

*ez a férfi tegnap felhívott.
zaklatott volt a hangja.
bocsássak meg neki, kéri.
az asszonnyal maradna.*

*sajnálom őt. olyan szelíd,
okos, engedelmes.
szívem szerint nem rontanám el.
szívem szerint, nem mondanám el,*

*hogy már három hónapja hogy:
nem vagyok tőle terhes.*

RUMI ENIKŐ

Nappali

*A kék és a zöld közt lejátszódó perceket ködbe vésem.
Dús folyondár, borzongás az erkélyen.
Csak az enyém
zimankós kéje magányos.
Félszegen mered rám, szürkület.
Mitévő, fagyott vigyora mit sem ér most.
Elszökött rég,
mi közöttünk volt; a délután.*

Horatio Oliveira

*És ha a végtelen felszakadozik ott,
ahol kiteptél egy lapot?
Naptáron, vagy egy blézeren elnyomott cigarettaként
él bennem az az alkonyat.
Eljöttél volna, ha ottmaradok benne.*

Huszadik századi Cyrano de Bergerac

*Gyermekké tettél,
mikor kinevettél.
Olyanná, amilyen sose voltam:
szégyenpír égette arcom, s a nevezetes orrom.
Ott álltam holtra váltan,
s hogy meg ne fűljak harsogó hahotádban*

RUMI ENIKŐ (1989, Budapest) az ELTE spanyol szakán végzett, bölcseész, a költészet mellett műfordítással is foglalkozik. Egyetemi évei alatt több alkalommal nyert műfordítási pályázaton, önálló művei az interneten és nyomtatott formában egyaránt megjelenő holnapmagazin.hu folyóiratban olvashatók.

– vagy nemesi gőgöm anakronizmusában –
felvettem a kesztyűt, s arcodba vágtam:
magam is mosolyra húztam szájam.

Orfeo

Visszagondolnál
az időkre, mikor még
vadiúj volt a szürkére
fakult égszínkék ing,
fiatal és bohó, vagy legalább
jól öltözött voltál. Igényesség,
hiúság és remény fűszerezte a létet:
aranyporos orcával vártad
a pillanatot, amikor mindez elnyeri értelmét.

Visszagondolnál.
Csakhogy mióta az eszedet tudod,
a szekondhendék
küszöbét koptatod.
Takarékosság. Környezettudat. A gyerekmunkásokat kíméled,
vagy az egyedire hajtasz.
Lényeg, hogy más hordta el ezt a jelmezt
– ami nem baj! Emlékezz, hisz van mire:
Manhã, tão bonita amanhã...

SZOMBATI ISTVÁN

Ketten az ágynál

Ha már itt van a fiam is, a körözött tekergő, ez számomra az utolsó felvonás végső jelenete. Magam is jól tudom, a második sztrók után gyomorvérzés kínoz (a tea is visszajön, infúzió táplál), nem sok lehet hátra, amit nem bírtam eddig tudomásul venni. Mint ahogy azt se árultam el adjunktus lányomnak, hogy mindent hallok s értek, amit rólam és köröttem beszélnek. Ha már így alakult, ha büntet az istenem, továbbra is játszom a süketet, hátha megismerem jobban szűkebb környezetem. Remélni merem, mielőtt valóban elszállok, őszintén kinyílik két drága gyerekem. Nem merem még hinni, hogy már a lányomnak is kezdek a terhére lenni, nem örömmel teszi a napi viziteket. Hívna telefonon, de mivel nem hallok, a főnővérrel üzen, aki egy fecnire írja hatalmas betűkkel, mit és hogyan tegyek, ha két napig nem jöhet. De volt egy jó híre is, Pongrác repülön van, hazajön Dallasból, ahol, mint Jockey Ewing, híres üzletember.

Azóta minden reggel reménykedve nyitom a szememet. Ahogy idegen kopogás hallik a folyosóról, a nagy órára nézek, mely szemközt van velem, hátha nem vizit lesz, hanem drága fiam rohan, a híres rockénekes! De csak a főnővér meg a kezelő orvos jön. Nem csinálnak semmit, a paplant se emelik, hogy lássák bénaságom. Köszönés helyett kedves fintort vágnak. Biztos, örülnének, ha venném a lapot. De továbbra is látják a zöldalma szindrómát: harapnám, ha tudnám, sohase érik meg.

Ám a mai napom, tizenkettő körül, mégis különleges. Nem olyan, mint tegnap, de olyan se, mint azelőtt, mióta az egyágyas kórteremben puhítom az időt. Tízcentis tűsarkú kopogását hallom. Ha látna valaki, elárulnám magam, mert lelkesen mosolygok. Ida, az adjunktus! Mi a csoda történt, ő csak kettő és fél három között szokott jönni, mikor végez az osztályán. És ez még nem minden, hallom meleg hangját, amint rászól valakire, aki vaj talpú cipőben mellette suhog: kapkodd már a lábad, tíz éve nem láttad beteg anyuskánkat. Mondd, hogy gyereked van, egy kék szemű kislányod! Hazugsággal kezdem, kérdezi a fiam. Ida, azt hiszem, hezitál, de utána megkérdi: mit gondolsz, én mit teszek négy és fél év óta, miután százezer vizsgálat egyhangúan mondja, menthetetlen szegény, halálosan beteg.

Itthon, míg nem lógott Dallasba, rockbandával próbált egy szuterén konyhában. Az apja nem törődött vele, nagykövet volt, távol, egy török nagyvárosban. Én nem bírtam vele. Örültem, hogy Idának sikerült bejutnia a pesti egyetemre. Később úgy tudom, izgága nagy fiam füvet árult s

SZOMBATI ISTVÁN (1943, Nagyvárad) író, nyomdász. Váradon született és tanult. Érettségi után nyomdászként dolgozott, különböző lapokban közölt. Szerepelt az Ajtók c. prózaantológiában. Önálló kötete A sikoly (Dacia kiadó, 1988). Budapesten él.

fogyasztott. Ahogy feloszlott a banda, Kiabáló Srácok, bárzongoristaként szállt az éjszakában. Itt jött össze azzal a fekete lánnyal, aki Dallasba vitte, a lehetőség országába, ezzel a hanggal, biztatta a bébi, Elvis Presley lehetsz.

Nyílik az ajtó! Ha tudnék, se ugranék, elárulnám magam. Egy félmosolyt azért... Mégiscsak a fiam... Nem vagyok még hullá, rögtön felismerem. Kérlek, ne szorítsad, mondja neki Ida. Azt mondtad, hogy béna. Jelképesen fájhat, bizonyos a mamád, hogy sohase szeretted. Belül azért... Ő azt nem érezte, sose hallgattál rá. Apám vére vagyok. Ne birizgáld apust, rengeteg valutát, csomagokat küldött. Ám Isztambulban, a lakásán... Mi volt a lakásán? Három táncost tartott.

Nem láttam az arcom, de biztos, sötétebb színezetre váltott. Mondjál már valamit, nem vetted észre, milyen lett az arca? Azt mondtad, nem hall, napok lehetnek szegénykémnek hátra. (Ha így folytatjátok, esetleg csak percek.) Írjál egy fecnire, hogy irtó nagyon örülsz. Ha erősödik picit, elviszed Dallasba, hogy lássa az unokát. Nem hinném, hogy örülne egy sötét-kék fekának, mint ahogy én se tapsikolnék, ha esetleg lenne. Inkább az igazat írnám le: nem miatta jöttem, disszidáltam vissza. Hanem? Gondolom, csak azért, mert Jockey országában körözött lettem.

Nyugodj meg, Pongrác. Ha még tudsz picikét, próbálj mosolyogni. Míg nincs komoly körözés, anyám pincéjében nyugodtan ellehetsz. Mikor pedig meghal...

Ha rezdülne az arcom, ha mozdulna a kezem... Drága jó istenem, pityergek legbelül, beszélni még tudok. Akkor mire várok, miért nem ordítok?

Vonaton

Ha Majakovszkij Leninből, nagyanyám Krisztus nagyságából, én József Attila verseiből szoktam építkezni. Most is őt keresi képzeletem vászna. Mit szólsz, merre lépek, hogy egy-két arasznyival közelebb kerüljek szerény önmagamhoz? Utazzak Szindbáddal, sovány gepárdháton, vagy váltak olyan jegyet, mely a lelkem sínpárjain az ég felé röpít?

Az egyik állomáson – mondjuk, a váradin – a jegypénztárhoz állok. Hallom a bemondót, sebesvonalat indul... Reméltem, oda, ahová én megyek. Hová parancsolja? Női hang kérdezi az üveg kuckójából. Oda adja, hölgyem, mely magam felé vezet. Helység? Azt hiszem, mondtam már, önmagamig legyen. A szőke, platina fej, akárcsak a kutyám, ha vékonyan fütytyentek, billentett egyet, mondaná még egyszer? Önmagamig, hölgyem. Olyan állomás nincs. Higgye el, bennem van. A szatmári gyors jó lesz?

Mivel fütttyentett a vonat, gyorsan bólintottam. Valahogy, félszáz méter gáton (pár utast fellöktem), sikerült elérnem, fel tudtam lépni az utolsó kocsira.

Egy ideig a folyosón mászkáltam, kerestem a helyem, mire az egyik jegykezelő készséggel segített, ne menjen tovább, itt lesz az ön helye! Eltoltam az ajtót, sötétség nyújtotta fekete kezét. Ha a fényből sötétbe lépsz, káprázik a szemed. Te hogy érezted magad a külvárosi éjben, kérdeztem Attilát. Nézzél picit körül, keresd a motyogó munkást. Hiába kerestem, csak egy hölgy válaszolt:

– Nyugalom, szépfiú, ez a sebesvonat éppen odáig megy, ameddig szeretnéd.

– Köszönöm, Piroska, a veretes infót!

– A Jutka név, fiúka, jobban illik hozzám.

– Az én nevem Péter, de Jenőre hallgatok.

Kuncogtunk keveset, s mikor felé léptem, hogy szorítsak a kezén, éreztem túllblúza meleg üzenetét. Hibátlan fogsora, akár a csizmája, fehérén csillogott, profin irányított, hová kéne nézni. Hogy többet is mutasson – sárga minit viselt –, fölfelé tuszkolta utazótáskáját. Na, most hogyan tovább, kérdeztem magamtól, álljunk vagy ülünk, lépjek még közelebb, ha nincsen adrenalin?

Hogy ne múljon a varázs, mely közöttünk percegett, picit ringatózott, majd nagyon lassan leült a szemközti ülésre. A lakkcsizma jelezte, keresztben a lába, a sötétben is láttam kockás harisnyáját. Úgy tettem, vak vagyok, az orromig se látok. Nem vette jó néven. Mint akire légy száll, csapkodott, duzzogott.

– Mi az ábra, Jenő, túlhajtottad magad?

– Bizonyára, igen – motyogtam magamban, mint általában akkor, ha nem indul a lézer.

– Dobjalak fel picit? – s gombolgatni kezdte nagyon vékony blúzá.

– Ahhoz most nincs kedvem, amit te szeretnél.

– Beteg vagy, Jenőke?

– Miért kell ismételned magad, kevés a szókincsed? Ha egy magamfajta fickó első osztályra száll, mondjuk, csomag nélkül, muszáj azt gondolni, hogy fontos ember lehet, tele van gubával.

– Térj a tárgyra, Jenő!

– Úgy kéne értenem, még mindig nem értenél?

– Hagyjalak magadra, vagy küldjek be egy szőkét?

– Többen is utaztok? – kérdezem döbbsen –, vonatos maffia?

– Nem vagyok kurva!

– Nem kell bizonygatnod, a sötétben is látom.

– Hogy ne legyek egyedül, a barátomat szoktam esténként kísérni.

– S míg ő jegyet kezel, cirógatnál engem?

Nincs válasz, még egy kurta szó se. Készséggel hagyta, hogy szokjam a zártságot, a hárommázsás csendet. Jó lett volna tudni, mit forral ellenem.

– Lehetek őszinte? – kérdezte könnyedén.

– Azt hiszem, Jutka, szívesen venném.

– Nincs munkám, kirúgtak.

– Azért szállsz esténként a szatmári gyorsra?

– Te az én helyemben levegőből élnél?

– Mennyi a segélyed?

– Feketén dolgoztam.

– Türelmi zóna?

– Nappal felszolgáltam, este bártáncoltam.

– Forogtál meztelen egy villanyoszlop körül?

– A zsíros rendszergazda nem kért, utasított, hetyegjek vele is, szopjam le háromszor, minden két órában...

– Erre most a haver, a sárga jegykezelő...

– Gazsinak hívják.

– Tippekkel szolgált, melyik fülkébe szállj?

Csúnyán pillogott rám, fagyosan, hidegen. Úgy láttam, mérlegel, maradjon vagy menjen. Érdemes szitálni potyára az időt?

– Ha tegyük fel, maradok, mit tudnál ígérni?

– Értelmes beszédet, másfél tonnás csendet.

– Alanynak kellenék a szexi regényedhez?

– Ne félj, nem koppintom James-t, sose lesz árnyalat...

– Akkor mit vársz tőlem, osszam meg a magyart?

– Azon már dolgoznak.

– Beszélj világosan – emelte a hangját –, ki áll az utadba, kit kéne felfalnom?

– Talán a rosszabbik énem, ha végre megtalálnám.

Kuncogtunk, melegén, utána pacsiztunk, mint az iskolások. Láttam, menni készül, ültessem vissza?

– Miért marasztalnál, ha *ahhoz* nincsen kedved?

Fölfelé nyúlkaált, a villanykapcsolóhoz. Ezzel megint felhúz, verébnek néz?

– Azt hiszed, nem tudom, miért lett sötétség? Miért küldött ide a jegykezelő társad?

– Százaz vagy te, Jenő?

– Annyit azért kérnék, ha újra találkoztok, mondd meg neki kurtán, kicsit melléfogott, ebben a fülkében nem lesz részesedés!

Úgy éreztem, erős. Akár a forgószél, felkapta a fejét, pedig amennyire tudtam, moderáltam magam. Elmondott mindennek, ökörnek, hülyének. Sohase hittem, hogy a jó szándék is mérgező lehet.

Azt hiszem, érezte, mit üzen a szemem. Mint egy zerge, ugrott, utána visszaült, nem tudta, mit tegyen.

- Sztárnak érzed magad, engem meg lotyónak?
- Próbálj hinni, Jutka, sose minősíték.
- Menj a ló seggébe!

Szelíden somolygok. Kár volt fáradoznom, ez se tetszett neki. Felszegte a fejét. Sejteni véltem a lélek változását. Megment az üzeme, ahogy több helyen is a rendszerváltás után.

– Ha a vezetőink idejében lépnek, talán nem süllyed a hajó, amelyen utaztunk. Ülneél a gépednél, inget, gatyát varrnál, tennéd a dolgodat, s várnaél a vékonyka fizetések napját.

– Befejeznéd, Jenő? Nem csak a hangod, te is bomba lettél! Meddig prédikálsz még? Azt hiszed, idebent – püfölte a fejét – nagyobb a sötétség, mint ebben a fülkében? Ki volt az apuskád, könyvtáros, főügyész? Tőle örökölted a szellemi szófosást? Vagy nálad is kialudt pandafarknyi gyertyád? Látod ezt a kezet – dugta a képembe –, hajtott ez Singert, varrt ez férfigatyát?

- Talán vájár voltál Petrozsény szívében?
- Csirkét bontottam, beleztem, olyan nehéz hinni?

Akár egy jaguár, óriásit ugrott. Jelezni próbálta, bárhogyan is látom, próbáljam elhinni, ő is mindig többre, magasabbra vágyott. Miben segíthetnék, akartam kérdezni.

– Fogjad be a szádat, fájnak a szavaid! A Duna deltájában „influenza” tombolt, bezárták a gyárunk...

– És –próbáltam beszállni –, mi máshoz is kezdhet egy csinos vidéki lány, ha tájszólással beszél?

- Nem vagyok góbé, ahogy te gondolod!
- Pedig Ábel rád vár...
- Hülye!
- A Medve-tónál jártál?
- Ne bánts! Gyula népét, vásárhelyi vagyok!
- Hányszor keringőztél Bem apó körül?

Úgy vettem észre, túllőttem a célon, nem bírta cérnával, rám csapta az ajtót. Robogjál egyedül, üzente a szeme, új vonatra szálllok, keresem magamat.

FARKAS ANTAL

Váradi promenád

Léda-ház előtt a kalapod

*az Erzsébet királynén utcahosszan
göndör szél röpít rongyot kacatot
borzolja fáknak illatos lombját
krisztustövis-sövény mentén
poros a hosszú hársfa-sor¹*

*nézd ahogy a hajnali fényben
egyre nő
itt feledett árnyéka a múltnak*

*a Zöld Filkóból illata még mindig száll
bajor sörrel öblögetett
disznótoros vacsoráknak*

*húzd össze magadon a kabátot édes
s fogd erősen fogd kezeddél kicsi kalapod
nem hallgattál rám te angyal
s apostolok lován most rohanunk
– a Darvassy-ház iránt –
csak remélhetjük tán fennakadt
a Léda-ház kapuján*

*kalapodra ráköszönt egy másik
vagy csak biccent – nem tudom
utc'ajtó csukódik, belső nyílik
küszöbén szerelmes morzét ejt a sétabot*

*a ház előtt állva hallgatózunk
zihálva dombnak fut egy ásító síkátor*

*ki tudja hány élte van egy háznak
nyugtalanító rejtélye felragyog
ma éjszaka légyottok fészke*

FARKAS ANTAL költő, lelki-
pásztor (1956, Érszakácsi)
a kolozsvári Protestáns
Teológiai Intézetben vég-
zett 1983-ban. Több vidé-
ki gyülekezet után 1995
óta a váradi-velencei
református egyházköz-
ségben szolgál. Tagja volt
az Ady Endre Irodalmi
Körnek. Több antológiá-
ban szerepelnek versei;
önálló kötete: *Ringeni*
kívül ősz van (Literátor,
1997).

1. Ady

holnapra már csak héjaviadal
század múltán hátul a kertben
rangrejtetten egy redactio

(ne ijesztgess, hogy Róma-bárként folyik el a vére!)
s míg bent a bársonypamlagon
rövidre vágott hattyú-hajjal tündökölsz a Múzsza
újra alánk kúszik a Nagy utca
aranyom fogd már azt a hitvány kalapot
el akarom vinni sétálni az arcod

Ének sétálni vitt arcodról

el akarom vinni sétálni az arcod
ne félj ne sírdogálj
csak annyira viszem el
míg kiírlak magamból

arcod míg visszakapod
légy markotányosnő
vágytól hadd kapjon lángot
magyar királyi honvéd-tető

Nagy utcáról Páris-patakig
fűjjanak égi riadót
Wöber Jánosék, Darvassyék
jöjjenek mind szerelmet oltani

jöjjön Gerliczy Félixné
s hozza Nőegyletét
a Szent Antal Gyógyszertár
kötszereit kenőcseit

jöjjenek Markovitsék de Tabéry bácsi is
Notre-Dame de Sion se maradjon ki
a Berettyó Vizszabályzó Társulat locsolja fel
egy Lujza-otthon fonnyadó mamáit

a Pekanovits-házból Davila János
hagyja félborotváltan Adyt
kovácsműhelyéből szökhöz a szilágysági
s ha itthon van Bécsből akkor Stern Márton is

*Károly tanár úr a premontrei
morzejelezzon a Göndöcs-kertbe
Benedek apát gyulai plébános
vasrácsos kerítését hogy ne festegesse*

*de jöjjenek a még fel nem soroltak is
a Kőfaragó utca sarkáról Dutkáék
levendulaillatú nadrágban Muki bácsi
a Három Tetű Kocsmából meg sok elnyűtt alak*

*változtassa meg nevét a Nagy utca
legyen Fő Rákóczi vagy Horthy Miklós útja
csak majdani szlávok neveit
(átok terhe alatt!) senki ki ne mondja
s majd ha eloltottak minden tüzet
meg lángot meg parazsat
visszahozom sétálni vitt arcodat
meglátod szebb lesz mint a régi*

*csak a szemöldököd perzselődött meg
de azt észre sem fogod venni
mért kellett oly közel menned
szerelem-tüzet nézni*

CSONTOS MÁRTA

Bennem vagyok boldog

Mit bánom én, hogy a modernnek
vagy a törvény mit követelnek,
bent maga ura, aki rab volt odakint.
(Szabó Lőrinc)

*Bennem nincs semmi, ami tilos,
bennem győz a tiszta én-dicséret,
nem látom a magas börtönfalat,
nem zavar bennem az egyedüllét,
sötétben is megtalálom az utat.*

*Bent csak magamat hallgatom,
nem érdekel a kinti zűrzavar,
szeretem, hogy rab vagyok kicsit,
egy kicsit hóhér és cellatárs, mindig
magamból hívok játszani valakit.*

*Magamban távol vagyok a többitől,
ön-mámoromban semmi sem fáj,
nem kell a kényszertől undorodni.
A Nagy Számonkérő majd melegen fogad,
meglátja, mi bennem éteri és isteni.*

CSONTOS MÁRTA (1951, Győr) tanár, költő, közíró, irodalomtörténész. A JATE magyar–angol szakán diplomázott, doktori fokozatát a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Irodalomtudományi Doktoriskolájában szerezte, summa cum laude, 2019-ben. Legújabb verseskötetei: A sehol szélén (2014), Zónahatárok (2016), Látószögek (2018).

Késnek a jó hírek

*Azt hitted, ha magas
tornyokba mászol,
közelebb lesz hozzád
az ég, Isten meghallja
hívó szavad, s az éteri
kékben kirajzolódik*

*neked a kapu felirata:
belépni szabad!*

*Azt hitted, tisztább lesz
a tér, ha elnyomod a
rögökbe menekülő
férget, s a mocskot nem
tűröd tovább; megtelt
benned a harag-láda,
de csak szobád maradt
védhető hazád.*

*Azt hitted, álmod üzenet
odaátról, nem kell tovább
játszanod a komédiát,
pedig tudtad, máshol nem
lehetsz, rögtönzött szín-
padodon vagy életfogytiglan,
a túloldalon törölték az
asztalfoglalást.*

*Nem jön a futár a jó hírekkel,
kopogás sem hallik kintről,
marad neked a falak közé
szorított világ; alattad a
föld, fölötted a tapogató
homály, nincs küldönc,
kizárva minden lehetséges,
felszabadító találkozás.*

SIMONFY JÓZSEF

hegy

*a hegy lábánál élt
a hegy lábánál élt
sose mászta meg
sose mászta meg
elnézte nyáron is
a csúcsok hófehérek
elnézte nyáron is
a csúcsok hófehérek
a hegy lábánál élt
szirti sasokat nevelt
a hegy lábánál élt
szirti sasokat nevelt
napokig csodálta
emelkednek a magasba
napokig csodálta
emelkednek a magasba
egyre magasabbra fel
egyre magasabbra fel
a hegy lábánál élt
sose mászta meg
a hegy lábánál élt
sose mászta meg*

SIMONFY JÓZSEF (1952, Zilah) 17 évesen publikált először, szinte egyszerre az Ifjúmunkásban és az Igaz Szóban. Első kötete 1992-ben jelent meg, húsz év várákozás után, azóta tucat másik követte. Készülő kötetének címe: danse macabre.

lesz-e

*fűszál amivel a fényre
írtam kifogyott a zöldje
fűszál amivel a fényre
írtam kifogyott a zöldje
lesz-e erőm fölkészülni
az utolsó nagy repüléshez*

lesz-e erőm fölkészülni
az utolsó nagy repüléshez
szám néma jó lesz kürtnek
szám néma jó lesz kürtnek
süket fülem madáretetőnek
süket fülem madáretetőnek
vaksi szemem sötétkamrának
vaksi szemem sötétkamrának
elfelejtettem amit könyvekből tanultam
elfelejtettem amit könyvekből tanultam
képtelen vagyok fölidézni a dalt
képtelen vagyok fölidézni a dalt
amit anyám énekelt
ágyamnál hogy elaludjak
amit anyám énekelt
ágyamnál hogy elaludjak
néha egy dalról álmodom
néha egy dalról álmodom
melyet még nem írtak meg
melyet még nem írtak meg

kezemen

az idő sokkal jobban telik
ha csinálok valamit
az idő sokkal jobban telik
ha csinálok valamit
csak hogy én nem akarom
az idő sokkal jobban telik
ha csinálok valamit
csak hogy én nem akarom
se jobban se hogy teljen
az idő sokkal jobban telik
ha csinálok valamit
csak hogy én nem akarom
se jobban se hogy teljen
nagyon a végére értem
az idő sokkal jobban telik
ha csinálok valamit

csakhogy én nem akarom
se jobban se hogy teljen
nagyon a végére értem
árnyékom cipelem
az idő sokkal jobban telik
ha csinállok valamit
csakhogy én nem akarom
se jobban se hogy teljen
nagyon a végére értem
árnyékom cipelem
hangya elhullott társát
az idő sokkal jobban telik
ha csinállok valamit
csakhogy én nem akarom
se jobban se hogy teljen
nagyon a végére értem
árnyékom cipelem
hangya elhullott társát
vedd vissza amit magadból
az idő sokkal jobban telik
ha csinállok valamit
csakhogy én nem akarom
se jobban se hogy teljen
nagyon a végére értem
árnyékom cipelem
hangya elhullott társát
vedd vissza amit magadból
bennem hagytál nyugalomra
az idő sokkal jobban telik
ha csinállok valamit
csakhogy én nem akarom
se jobban se hogy teljen
nagyon a végére értem
árnyékom cipelem
hangya elhullott társát
vedd vissza amit magadból
bennem hagytál nyugalomra
vágyom heverészek a kertben
az idő sokkal jobban telik
ha csinállok valamit
csakhogy én nem akarom
se jobban se hogy teljen
nagyon a végére értem

*árnyékom cipelem
hangya elhullott társát
vedd vissza amit magadból
bennem hagytál nyugalomra
vágyom heverészek a kertben
kezemen madár elrepültem*

FÜRI MÁRIA

Kétsorosok

1.
*Akinek szelleme eleven
Annak száma legyen 11*
2.
*Itt nem lehetek Romhányi
Mindenki szememre hányja*
3.
*Oximoron, oximoron
Vendég voltam egy víg toron*

FÜRI MÁRIA (1950, Debrecen) nyugdíjas okleveles vegyész. A Várad 2006-os négysoros-pályázatán két verse dicséretben részesült. Aktívan részt vesz az internetes irodalmi életben.

Limerik

*Az nem jó amikor gyanaxom
S ó jaj nem segít a xanaxom
Lehetnék joviális
Ha férfi lennék s máris
Továtűnne minden panaxom*

Barbárok

*A barbárok mindig jönnek
Hol északról hol nyugatról hol keletről
És porrá őrölnek mindent
Ahogy a krematórium golyós malmai
A csontokat*

Május

*Minden hirtelen elvirágzott
És most helyette ott az úr
A parókák a földre dobva
Az ártalmatlan zöld az úr
Nincsenek piros lázadások
Csak színevesztett rózsaszín
Csak zöldek hajkorona nélkül
Itt zöld selyem ott zöld szatén*

Nyár

*Tele vagyok az illatával
Esti bódító estikék
Jön a szürkület félhomállyal
Múlik lassan az esti kék
Magamba szívom, hátradőlök
A felbukkanó csillagok
Lassan nőnek, mint nyomott vásznon
Minta, ahogy a tű bököd*

*Fölöttem az ég sötét sátor
Égi lámpás gyúl szerteszét
Nem akartam, hogy verssé váljon
Mégis lett róla költemény
Hogy miért jutott most eszembe
Nyáron volt s nem az Adrián
Valahol elvesznek belőle
Máshol pótlódik a hiány*

Rondó, Strindberg után

*Ma inasnak is jár a szerelem
Szent Iván éjjele van
Jöjjön Jan táncoljon velem
Maga nem inas ma Jan
Flörtölök? Ma mindent szabad
Ne legyen bátortalan
Hát nem ismeri a hagyományt?
Ma Szent Iván éjjele van.*

*Megyek – magával elvisz-e?
Majd együtt vállalkozunk.
Pénzem? Nem az nincsen. Igen
Lesz majd de csak ha lopunk.
Függetlenség? Hol él maga Jan?
Úrinő vagyok igaz
Csak képzeltük mindent újrakezdhettünk
De most – Szent Iván éjjele van!*

Regölő

*Nem az a baj, hogy zombi vagy
De rossz a májad és szíved
A kutyaúristenedet
Az ördög elvigyen!*

*Nem baj, hogy arcod pergamen
S vagy lassan már félig tetem
De baj, hogy rossz a májad
Hogy szíved helyett kő kalapálgat
A kutyaúristenedet
Az ördög elvigyen!*

*Nem baj, hogy fél lábbal már az úrben
És az se baj, ha ülsz a zűrben
De baj, hogy lelked menthetetlen
Szíved helyett kő kalapál csak*

*Nem is szólva, hogy rossz a májad
A kutyaúristenedet
Az ördög elvigyen!*

*A zombi se mind nemtelen
Vigyázz, mert ha már nem használod
Amit használnod kellene
Kinyúl egy kéz a föld alól
És letépi, bizisten, kitépi
S útfélen hagy, ha nem vigyázol
A kutyaúristenedet
Az ördög elvigyen!*

HILGERT ISTVÁN

Nagyvárad retró

A bárá¹

A fiatal panellakók fémbe öntött szentélye volt: öt vasrúdból hegesztették (egy nagy és egy kis keretet formált), beleállították az aljzatbetonba, majd jó vastagon bekenték dukkóval – hol zölddel, hol téglavörössel. A tervezők arra is kényszerítettek, hogy minden nagyobb tömbház elé jusson belőle. A kispolgári szocializmus szürke hétköznapijaiban ez lett a baráti találkozók közkedvelt helyszíne – suliból hazamenet csak úgy váltunk el, hogy: *akkor 6-kor a báránál*. De valódi célja felfüggesztésnek szolgálni a szőnyegporoláshoz; az ember fölgöngyölte otthon a kárpitot, levitte a blokk elé a bárához, felbaszta a fölső lécre, aztán addig püfölte a porolóval, míg már nem pöfögött belőle porfelhő; végül egy vizes kefével alaposan átdörzsölte, és röpké fél órán belül meg is volt a tisztítással. A szőnyegporolás kiváló hétvégi program volt: edzette a testet és az akaraterőt, és nem mellesleg remek alkalmat nyújtott a gyerekek házimunkára való nevelésére.

Én leginkább tornagyakorlatokat végeztem a bárán, fejjel lefelé lógtam, néha húzódzkodással próbálkoztam; aki háromnál többet tudott húzódzkodni, az fasza gyerek volt. Én nem voltam fasza gyerek, kettőnél több sosem jött össze. Bezzeg a Kárász testvérek az ötödikről, ők fasza gyerekek voltak, nekik kilenc-tíz is könnyedén ment, de ők már tízévesen lejártak a Crișana mozi melletti dodzsóba küzdősportokat tanulni, esténként meg rendszeresen erősítettek a báránál. Titiből, az idősebbik Kárász testvérből később dzsúdóbajnokot faragtak – a kilencvenes évek derekára sorra nyerte az aranyakat az országos bajnokságon.

Szintén a báránál beszéltük meg a csajozós történeteket, ezekben Titi volt a legjáratosabb. Atlétikus testalkatán túl volt a srácban valami lehengetlő sárm, amitől döglöttek a csajok. Legnagyobb élménye a szüzességének elvesztése volt a Patria mozi leghátsó sorában a Mihai Viteazul c. történelmi dráma vetítése alatt (elmondása szerint épp a gyulafehérvári koronázási jelenet alatt ment el – ő szó szerint baszott a román nemzeti pátoszra). Rengeteg ilyen története volt, hasonlóan bizarr helyzetekben, de hát fiatalság bolondság: hol a taxi hátsó ülésén, hol a szülők hálójában egy házibuliban, hol a Szilvásban, hol a Petőfi parkban jött össze neki a numera; később csak úgy emlegettük, mint *a srác, aki több puncit látott, mint a női klotyó védecészéje*. A sors ironiája, hogy huszonhét évesen elvett egy refor-

HILGERT ISTVÁN (1975, Nagyvárad) eredetileg asztrofizikusnak készült, de végül az informatikát választotta (vagy az választotta őt). A Nagyvárad Egyetemen végezte tanulmányait. 1999-től informatikusként dolgozik Budapesten. Szabadidejében utazik, testét funkcionálisan, elméjét olvasással edzi. Első, önéletrajzi kötete: Időkapszulák – Volt egyszer egy Nagyvárad (Publio, 2019).

1. szőnyegporoló-állvány (erdélyi, ill. partiumi zsargon)

mátus lelkésznőt, az szült neki négy gyereket (két fiút, két lányt), és csodák csodája, azóta is boldogan élnek lent Podgórián², egy takaros kis vályogházban a Körös partján.

Bucureanu bácsi tisztaságmániás volt. Ő havonta porolta a hálósobai perzsáját, még a téli hónapokban is. Kifinomult porolótechnikát dolgozott ki, ami ritmikus visszhangot generált. Még a rutintalan füleknek is felismerhetővé vált egy idő után, annyira egyedi hangfrekvencián csattant a poroló a szőnyeg felületén. Életfilozófiájának része volt, hogy a szőnyeg az otthoni harmónia megteremtésének elengedhetetlen eleme, az egyetlen cucc, ami összetartja a lakást. Később Bucureanu bácsinak szomorú sorsa lett: egy váronkolyosi parasztasszonytól bevizsgálatlan gombát vett a rogériuszi piacon, amitől tönkrement a mája és szösz- (meg mindenféle egyéb) allergiája lett. A szőnyeg érintésétől viszketegség fogta el, és kiütései lettek; de a perzsaszőnyegétől ekkor sem akart megválni. Anyám néha leküldött Bucureanuékhoz cigarettát kunyerálni, akkor láttam, hogy az öreg újságpapírokból rakott ki magának „járólapokat”, hogy elkerülje a közvetlen érintkezést a szőnyeggel – jajj, csak ne kelljen megválni az imádott darabtól.

Ma már nincsenek bárák a blokkok között, a takarítás ilyesfajta romantikája kiveszett a modern világból. A bárákat kiszorították a porszívók meg a sok parkoló – kellett a hely az autóknak. Csak a magamfajta nosztalgizáló váradi fejében élnek ezek az archaikus vasszerkezetek; de néhol azért, elszórtan, ha nyitott szemmel jár az ember, még láthat bárákat a rogériuszi blokkok árnyékában.

*

Kárász Marci, a kisebbik testvér, randira hívta Marcsit, Kormosék lányát a harmadikról. Este kilencre beszéltek meg a találkát: a báránál. De ez már egy másik történet...

Piros 4-es

A város nyugati peremén, amelyet a híres spalatói érsekről neveztek el – és a helyiek csak úgy hívták, hogy *Rogi* –, két villamos is közlekedett: a piros és a fekete 4-es. Egy jó darabon azonos vonalon haladtak, ki egész a város szélén füstölgő gyártelepekig, hogy aztán visszafelé, az Olaszi temető bejáratánál elváljanak útjaik; a piros lefelé gurult a folyót átszelő híd felé, a fekete pedig egy éles bal kanyarral az állomás irányába kapaszkodott.

Abban az évben Schönberg Petit új iskolába íratják, egy patinás líceumba a városközpontban. A dolog árnyoldala az volt, hogy jóval korábban kel-

lett kelnie, mert az út a suliba nem öt perc volt, mint addig, hanem bő háromnegyed óra, és még a villamoson is zötykölődni kellett. Mikor szeptember közepén megkezdődött a tanítás, eljött a korai kelések időszaka is. Peti nem szeretett korán kelni, de a líceumi szigor kizárta a késést. Kénytelen volt idejében elindulni, ha be akart érni az első órára. Néhány hétig apjával együtt tette meg az utat a Rogiból a sulig, de gyorsan kitanulta a járást, így hamarosan egyedül járhatott suliba.

Ahogy közeledett a tél, és rövidültek a nappalok, Peti különös dolgot fedezett fel a piros 4-esen: miközben a vezetőfülke mögött nézegette, ahogy a masiniszta oda-vissza tekergeti a sebváltókart, azt képzelte, hogy az ő keze irányítja a váltót, és amit elképzelt, az a valóságban meg is történt. A váltó, amit immár Peti irányított, határozott kattogások közepette hol lassította, hol gyorsította a járművet. A jelenség érthetetlen volt Peti számára, és megdöbbenése tovább mélyült, amikor kifelé bámulva ráeszmélt, hogy az általa tekergetett kar valójában nem is a villamost, hanem az idő múlását szabályozza. Jobbra tekerve minden felgyorsult, az emberek úgy mozogtak, mint a régi burleszkkfilmek szereplői, ha pedig balra teker-te, minden lelassult, mint amikor meccsközvetítésen visszajátsszák a leshelyzetet. Napokig töprengett a jelenségen, de összes tudását latba vetve sem sikerült megfejtenie a rejtélyt.

Peti senkinek sem merte elmesélni a felfedezését. Ugyan ki hitte volna el, hogy pusztá gondolatával a villamos váltókarját tekergetve hathat az idő kerekére – biztos, hülyének néznék az osztálytársai. Később arra is rádöbbsent, hogy ez a különös káprázat csak a piros 4-esen működik; akár mennyire erőlködött is, sem a feketén, sem egyéb helyzetben nem jött össze a mutatvány. Attól a naptól kezdve többnyire a pirossal utazott, és igyekezett a vezetőfülke mögé helyezkedni, hogy irányítása alá vehesse a sebváltókart és azon keresztül az idő múlását. Ha olyan kedve volt, a piros 4-es száguldozva röpítette át a szürke masszába sűrűsödő házak között, hogy aztán fémes csikorgással ráforduljanak a célállomásra. Ilyenkor nem is sima villamos volt a piros 4-es, hanem hullámvasút, egy áramvonalas acélszerkezet, s egy tölcserbe sűrűsödő féregjáraton keresztül röpítette Petit a célja felé. Ha pedig töprengeni akart, elidőzni a pillanatban és részleteiben megfigyelni a valóságot, akkor csigalassúságúra váltott, miközben az agya valós időben pörgött. Ilyenkor szemügyre vehette a várost, a monoton panelházak szimmetriáit, a régi téglafalak nyomvonalát, az öreg házakat a Fő utcán. Néha az embereket figyelte, az iskolába igyekvő gyalogostársait és a gyárakba siető cigarettázó melósokat.

Ahogy teltek a napok, a hetek és a hónapok, Petinek egyre természetesebbé vált különös képessége. Volt olyan nap, amikor le sem szállt a villamosról. Néhány felgyorsított kör után, amibe szinte maga is beleszédült, jöttek a lassú körök, majd mikor arra is ráunt, újra felpörgette a körforgást. Az idő ura volt, és a piros 4-es volt az ő időgépe. Így ment ez heteken,

hónapokon át, mígnem egy kora tavaszi napon új villamosok jelentek meg a város utcáin. A régi villamosokat leváltották a modern társaik, a sárga bádogdobozszerű járgányok. Aznap reggel Peti hiába engedte el sorra a sárga villamosokat, nem jött többé a kedvenc piros 4-es. Lassan kezdett rádöbbsenni, hogy különös képessége örökre elveszett. Késő estig üldögélt magányosan, szomorkodva, és mikor már majdnem feladta, és rávette magát, hogy hazamenjen, begurult a megállóba egy régi piros 4-es. Alig hitt a szemének. Azonnal felszállt a járműre és elhatározta, hogy soha többé nem száll le róla, inkább álljon meg az idő, vagy pörögjön visszafelé, ha kell. És ahogy képzeletében átvette az irányítást, Peti visszafelé tekerte a kart, amitől a villamos tényleg hátrafelé mozdult, és vele együtt az idő is visszafelé kezdett pörögni. Egyre nagyobb sebességre kapcsolt, és az idő csak folyt és folyt a múlt irányába, egészen addig a napig, amelyiken felfedezte különös képességét. Azon a ponton apjának hangjára lett figyelmes, aki egy ideje már ott ült mellette az ágyon:

– Kelj fel, fiam, készülődned kell: mosdás, fogmosás, reggeli, aztán spuri! A líceumból nem illik elkésni, és ma csak a piros 4-es jár!

Zuhanás

Valahol a valóság határán, ott messze a peremen van egy hely, egy megfoghatatlan dimenzió, ahol megszűnik a folytonosság, és a létezés néhány összefüggéstelen pillanatba sűrűsödik. Ritkán ugyan, de előfordul, hogy rátalálunk erre a helyre és minden valószínűség ellenére elidőzünk itt, rabjai leszünk az útvesztőnek és gyermeki bizonytalansággal rácsodálkozunk világunk ezen rejtett zugára.

*

Az első lépés az elhatározás, majd ha ez megvolt, jöhet a cselekvés, a legnehezebb része a *mutatványnak*. A kifutó rövid, roppant figyelmet kíván, tökéletes fókusz a tökéletes röppályához. Már vagy százszor végiggondoltam, mérlegeltem, vizsgálgattam, mégsem egyszerű. Próbálok laza maradni, figyelmesen lépkedni, könnyedén, egyik lábamat teszem a másik után, de a mélység láttán elhatalmasodik rajtam a szorongás: jeges indák szorongatnak, próbálják kifacsarni azt a csekély kurázsit, ami még megmaradt bennem.

„Na gyerünk már! Egy pillanat az egész, aztán úgyis vége!” – a fejemben összevissza cikáznak a gondolatok, képtelen vagyok összpontosítani. A lábam alatt ott tátong csendben a mélység.

„Most már késő meggondolni, nincs értelme hezitálni!”

Nem hátrálok tovább, elrugaszodom... az impulzusnyomaték maximális értékén üzelek. Zuhanok! Az agyam leblokkol egy rövid időre, a légzésem is leáll a nyomáskülönbségtől lebénult tüdőmmel egyetemben. Lehetetlennek érzem a levegővételt, de ahogy állandósul a zuhanás, a légzésem helyreáll. A szemem szorosan csukva. Így könnyebb elviselni az esést. Egy darabig... De aztán hirtelen visszatérnek a gondolataim, még érvelni is tudok, mint aki hozzászólt az érzéshez, amihez nem lehet hozzászokni.

„Hát ennyi volt, vége, és micsoda végzet! Istennek nincs humorérzéke! De én mindenre felkészültem, nekem sötét a humorom!” – és ahogy visszatérnek belém az érzések, még élvezni is kezdem a zuhanást, kiélvezem, amíg lehet; már hunyorognom sem kell, hőt sem érzékelek, sem hideget, sem meleget. A teret fürkészem. Hatalmas felhők terülnek el a lábam alatt, gigantikus kumuluszok, vattacukorszerűek, selymesek, csillogóak. Aztán hirtelen minden kimerevedik. Valójában már a zuhanás érzése nélkül zuhanok, körülöttem a térben minden mozdulatlan: a felhők, a vízcseppek, a parányi jégkristályok, mintha vákuumban lennének, súrlódásmentes térben... Elfogadom az állapotot, eggyé válok a zuhanással. Az idő dimenziója is megszűnik hirtelen. Már azt sem tudom, hogy mikor, miért és hogyan kezdődött ez az egész. Elvesztettem a fonalat. Aztán ahogy körbenézek, látom, hogy már nincsenek felhők, meg részecskék, csak az alattam tátongó mélység. A gyorsan közelgő messzeségben, ezer apró részletével kirajzolódik a valóság. A fülemben a robaj egyre fokozódik, újra felgyorsul körülöttem a világ, de nincs már idő a részletekre, vészesen közeledik a felszín, ötvenezer joule-nyi kinetikus energiával zuhanok a becsapódás pontja felé...

Először a nagylábujjam ér a vízbe. A lábfejemen érzem először a víz nedves érintését, a folyékony anyag hideg lenyomatát. Sebesen csúszok, hirtelen merülök bele a megsűrűsödött közegbe, egyre mélyebbre és mélyebbre. Hatalmas hullámok gerjednek körülöttem. Ezen a ponton már nem tudok koncentrálni, nem feszül már a hasam, a lábaim is lazák. Ez nagy hiba! A becsapódástól a gyomromban érzem a heréimet. Kellemetlen érzés, ahogy a mellékherék idegpályáin a pillanat törtrésze alatt a fájdalom felkúszik az agyba. Görcsösen összeszorulnak a fogaim. Ilyenkor már késő feszíteni. El kell viselni az érzést, átélni, megtapasztalni a fájdalom összes dimenzióját, a heréktől az agykéregig. A víz alatt hallom a többiek csobbanását, ahogy ők is alámerülnek, mint én, és harsány robajjal megtöltik a Dinamó strand műugrómedencéjét.

NÉMETH JÚLIA

Formák beszédes csendje

Kolozsi Tibor művészetéről

NÉMETH JÚLIA (1941, Arad) műkritikus, újságíró. A BBTE-n diplomázott 1964-ben, 1975-től a kolozsvári rádió munkatársa, művelődési rovatának vezetője, 1990–2005 között a Szabadság napilap rovatvezetője, az Erdélyi Művészet folyóirat munkatársa. Legutóbbi kötete: **Jakobovits Márta – monográfia (2009).** Kolozsváron él.

Titkokkal teli, sajátosan hangzó-alakuló terek elevenjébe vág Kolozsi Tibor. Létformák, sejtések, sejtetések, sugallatok, lehiggadt emóciók, letisztult érzések, megérzések, gondolatok kavarnak bronzos átiratú harmóniáiban, kézjegyével ellátott szobraiban. Áruklodnak arról a sajátos egyensúlyról, amely valamennyi munkájának velejárója, s amely a nagy egészből kiragadott, annak tökélyét megközelítő, formákba, fényekbe menekített, szabad képzettársításokon alapuló művészi megnyilatkozásainak elmaradhatatlan tartozéka.

A szépség a tökéletes egyensúly – véli Brâncuși. Román Viktor szerint pedig az egyensúly egy adott pillanatban – a műalkotáson túlmenően – életmóddá is válhat. Kolozsi Tibor

alkotásaiból és életmódjából ez az elért, ez a megteremtett egyensúly valósággal sugárzik.

Közvetlenül a rendszerváltás után, mondhatni, üstökösként tűnt fel az erdélyi szobrászművészet egén. 1991-ben végzett Kolozsváron, az akkori elnevezése szerint Ion Andreescu Képzőművészeti Intézetben, Eugen Gocan, Gergely István és Korondi Jenő tanítványaként, Kós András baráti közelségében.

*Kolozsi Tibor szobrászművész
a műtermében*

A '89 előtti bezártságot követően a Nyugat kapui kitárultak, s a pályakezdő művész valósággal belevetette magát a nemrég még elérhetetlennek tűnő művészparadicsomba. Az ismeretlenség homályából munkái emelték ki, nyitották meg számára a kor legjelentősebb művészi alkotóműhelyeibe vezető utat. Az akkor már világklasszisnak számító, Bukarestben tanult székely szobrászművész, Román Viktor párizsi műterme például szálláshelyül is szolgált, a mester barátsága pedig egész életművére termékenyítőleg hatott. Talán nem is annyira formailag, mint inkább eszmeiségében. A monumentalitás igénye már akkor megfogalmazódott benne, s csak megerősödhetett a mesternek a politikumot messze túlhaladó, örök emberi értékekre kihegyezett szobrai, Párizs köztereit díszítő alkotásai láttán. A monumentalitás vágya egyébként a legtöbb szobrászban ott bujkál, de csak keveseknek adatik meg, hogy alkotásaik térben is kiteljesedhessenek. Kolozsi Tibor szerint ugyanis a közlés nálunk még nem jutott el arra a fokra, hogy ezt igényelje. Hogy a nemzeti és politikai tematika mellett egyszerűen csak térformáló, díszítő erejének varázsával ható szobrokat is igényeljen.

A fiatal művész alkotásaira, különleges adottságaira már a kezdet kezdetén felfigyelt a szakma. 1992-ben elnyeri a Romániai Képzőművészek Szövetsége Ecce homo-díját, ezt a Budapest Artexpo-díj, a Barabás Miklós Céh nívódíja és az Erdélyi Közművelődési Egyesület Szolnay Sándor-díja követi, hogy aztán 2011 márciusában, mindössze negyvenöt évesen, megkapja a legnagyobb szakmai elismerést jelentő Munkácsy-díjat, 2012-ben pedig a Magyar Érdemrend lovagkeresztjével ismerje el művészi, műemlék-restauratori és közösségépítő szerepét az anyaország.

Mindezek ismeretében akár azt is mondhatnám, Kolozsi Tibor Fortuna kegyeltje, ha nem tudnám, hogy született adottságai, tehetsége mellett mekkora kitartást igényelt művészi álmainak bronzba, kőbe konkretizálása, mennyi szellemi-fizikai erőt, hány kíneserves-gyönyörűséges munkanapot vettek igénybe sikeres művészi kísérletei.

Majdhogynem három évtizedes szobrászi munkássága szakaszolható ugyan, s ezek a szakaszok formai szempontból jól elkülöníthetők, sőt olykor feleselnek is egymással, esz-

meiségükben viszont egységesek: valamennyi az emberközpontúság, a humanizmus jegyében fogant. Kezdetben voltak a magyar őstörténetből, mitológiából ihletődött, szerény méreteik ellenére is térbe kíváncsozó bronz kisplasztikák, majd a nagy

méretű, biblikus-mitologikus, játékosan groteszk, rozsdamarta, hegesztett vas konstrukciók, amelyeket a fekete folyami kőből kinőtt, prehisztorikus korokat idéző portrészorozat követett, hogy aztán az emberi történelem évezredeinek homályából előtörő, de időszerű művészi üzenetet közvetítő bronz arcképcsarnokon, valamint hatalmas térszobrain keresztül vezessen az út a formai-gondolati-érzelmi telítettségükben már szinte perzselő plasztikáig.

*Jelenlét, 2007,
bronz, 30 × 11 × 9 cm*

Amint arra előző írásaimban már többször is utaltam, őstörténeti, bronzos megnyilatkozásai látványosságuk mellett izgalmas esztétikai kaland lehetőségével kecsegtetnek. A múltba fordulás azonban nem csupán formai lehetőségeket kínált számára, a manapság divatos ősi alakzatok és kifejezőmódok modern átültetését, hanem olyan mélyenszántó szellemi kalandozást is, amelynek állomásai ezernyi, a má-

nak szóló üzenet potenciális hordozói. A művész úgy merít az őstörténet, a mitológia kincsestárából, hogy annak szellemiségét aknázza ki. S ez a megközelítési mód, ez a művészi szemlélet valamennyi alkotási periódusára jellemző.

Korai kisplasztikai részleteikben alaposan kidolgozottak, az ábrázolat prototípusának azonban mindössze legjellemzőbb jegyeit ugrasztják ki. Esetenként a formák egyszerűsége és az alapanyag, a bronz jellege dominál, máskor viszont, mint az apokalipszis sorozat esetében is, a dinamikus kompozíció jut főszerephez. A magyar őstörténetből ihletődött lovas szobrocskák sajátos látványa egyébként gazdag jelentéstartalmú allegóriaként is felfogható.

Hegesztett vasszobrai is történeti, biblikus tematikára épülnek, esetükben azonban, az anyag természetéből adódóan, a felületek szándékosan durva megmunkálása és a mindössze néhány szerkezeti elemre alapozott megjelenítés az uralkodó, s ez tömör és fölöttébb szuggesztív struktúrákat eredményezett.

A portré elsődleges szerepet tölt be Kolozsi Tibor alkotóművészetében és végigkíséri eddigi munkássága valamennyi szakaszát. A karakter-ábrázolásokként fogant portrésorozattól a mindössze jelzésszerű megjelenítésen át a jellegzetes típusokat felvilágosító portrékoncentrátumokig követhetjük nyomon a kőben, vasban, bronzban megtestesülő arcképek sorozatát. Fémlapokból, fémgyűrűk-

*Archetípus, 2013,
bronz, 20 × 20 × 15 cm*

*Nyugalom, 2013,
bronz, 18 × 20 × 15 cm*

ből összeálló rozsdafejek, domborított, tömör lemezből szerkesztett női portré és „áttetsző” változata, a fémkeretbe foglalt úr, a pozitív és negatív forma sajátos elegye alakította tér a spontaneitás magával ragadó erejével hat. A sima fekete folyami kőbe fogalmazott munkák viszont a fémszobrok szándékos esetlegességével szemben éppen a befejezettségre, teljességre építenek. Esetükben tömör tömegként bontakoznak ki az elvonatkoztatás különböző lépcsőfokait képviselő ábrázolatok.

A következő alkotási szakasz termékei már a részletező és nagyvonalúan összegző fogalmazásmód frigyéből származó alaptípusokat jelenítenek meg. Kifejezőerejük, egyediségük éppen e kettősségben rejlik. S bár a művész látszólag archaikus jegyekkel ruházza fel alakjait, ezek a portrék éppen időtlenségükkel, korok és stílusok felettségükkel hatnak, jelentenek merőben újszerű vonulatot. Az emblematisz archetípusok sajátos arzenálja a mély múlt hangulatát keltve villantja föl egy ízig-vérig kortárs szobrász alkotói habitusát.

Balladai tömörség és szaggatottság, a részletekbe fogalmazott egész, az arc összetevőinek – homlok, szem, száj – mint totális érzelmi-gondolati információhordozóknak a szerepeltetése jellemzi legújabb munkáit. Egy lehunytt szempárt megjelenítő arcrészlet (*Ballada*) vagy az ajak vonalával harmonizáló arcmetszet (*Özön*) egyéniségfeltáró szerepe tagadhatatlan, aminthogy ezt a célt szolgálja az egymással harmonizáló vagy éppenséggel felelő entitás-részletek (*Együtt a Múzsával*) egyetlen, szerves egészként való szerepeltetése is. S mi más, ha nem a részeiben az egész találó megfogalmazása az *Ébredés*, egy arcszeletre boruló kéz, vagy a csengő-bongó hajfürtjeibe *Rejtőzködő* megejtően lírai profil, a jelképes mesterjegyekkel ellátott, veséző tekintetű *Mágus*, az allegorikusan fejjel lefelé fordított, meredt tekintetű *Kardnyelő* vagy a méreteivel is kiugró *Betyár* torzója. A *Jelenlét* pedig – minden szögből egyaránt ránk néző szemével – a legmagasabb fokú általánosítás szenvtelenségébe burkolt 21. századi portrékoncentráum.

Az arccal, mondhatni, egyenértékű a kéz gyakori szerepeltetése, úgy is, mint a fej, az ész, a gondolkodás és az ezt gyakorlatba ültető manualitás frigyének a szükségszerűsége.

Perszeusz, 1996,
vaslemez, 180 × 62 × 48 cm

gét érzékeltető elem. Emlékmű az áldást osztó kéznek – mondhatnám szimbolikus mélységeket sejtető érzelmi felhangokkal telített formai bravúrájáról, az *Áldás* című munkáról, amely az életműben gyakran fellelhető szakralitás jegyében fogant. Emellett a játékoság sem idegen a művésztől. Jelei még régebbi, biblikus tematikából ihletődött alkotásaiban is tetten érhetők, nem beszélve az olyan,

A művész mindig is vonzódott a nagy összefoglaló formákhoz, néhány évvel ezelőtti, dél-koreai táborozása, találkozása a nagyvilág vezető képzőművészeivel csak elmélyítette ezen irányultságát. Ekkor születtek a 2015-ben, a kolozsvári Művészeti Múzeum

újabb keletű munkákról, amilyen például a bajsztát pödrő *Herceg*. Múltból ihletődött portréinak jelentős része azonban, az archaizálás mellett, az arckifejezések komorságát emeli ki. A tömör, markáns formákat kísérő, sötétben taton-gó rések fokozzák a drámai hangulatot. De a gyöngédség, a lírai megjelenítés jegyeivel is gyakran találkozhatunk. Elokvens példája ennek a klasszikus hangvételű *Szeplőte-len*, valamint a geometriai alakzatokba sűrített, vágott felületeivel s az arckifejezés megejtő expresszivitásával ható *Rejtőzködő*.

Ébredés, 2013,
bronz, 25 × 29 × 20 cm

Jelölt, 2013,
bronz, 34 × 11 × 9 cm

tágas udvarán, a barokk palota ölelésében bemutatott, méreteikben is monumentális szobrai, többek között a bronzos tekintetű *Éva*, az örök álmodozó, örök vágyakozó, meg *Sámson*, a kőkemény fejű emberóriás, a bronzban ragyogó *Solyomás* és társaik. Valamennyiükre az eddigieknél is tömörebb fogalmazásmód, a nagy, összefoglaló formákba sűrített lényeg, s egyfajta mindent átható, a keleti filozófiákra jel-

vá teszi a Visszhangot. A szimmetriatengelyből sajátosan kirajzó, egymásnak felelő hullámok alakváltó zatait.

A művészi viviszekciót, az analízist és szintézist szobrászi formanyelven

lemző, majdhogynem emberfeletti nyugalom jellemző. A bölcsesség nyugalma. A formákban megbúvó csönd nyugalma. A hit ereje és mindenhatósága.

Kőszobrával, a *Marossal* mintha az öröktől fogva és örökké létezőre lelt volna. Az archetípusra. A tökéletes természetbe olvadásra. Jobban mondva magára a Természetre. A kőarcúra.

S egyfajta szinesztézia, a hangrögzítés egyedi módozata az, ahogyan a természetből kiragadja, és láthatóvá-tapintható-

megfogalmazó, a lényegét gyakorta egyetlen releváns részletbe tömörítő Kolozsi-plasztikák – formai tökélyük mellett – mélységes humánumról árulkodnak. Arról az emberszeretetről, amely a művészből a mindennapi életben is sugárzik. Mintha csak az „adni kell magunkból másokért” brettei gondolat megtestesülését látnánk.

*Együtt a múzsával, 2013,
bronz, 22 × 28 × 17 cm*

Az 1994-ben újraalakult Barabás Miklós Céh már pályakezdőként soraiba fogadta, sőt a titkári teendők elvégzésével is megbízta az akkor még ugyancsak fiatal szobrászt. Azóta negyed évszázad is eltelt, s a művész, immár BMC-elnyökként, ha korban még nem is, de teljesítmény szempontjából mindenképp felzárkózik a nagy öregek

táborába. Mindemellet pedig fém-restaurátorként is jeleskedik. Nevéhez fűződik például, többek között, az aradi Szabadság szobor és a kolozsvári Mátyás-szobor szakszerű felújítása.

*Herceg, 2003,
bronz, 62 × 38 × 36 cm*

*Kardnyelű, 2011,
bronz, 23 × 22 × 11 cm*

*Rejtőzködő, 2013,
bronz, 15 × 10 × 10 cm*

*Mágus, 2013,
bronz, 23 × 24 × 20 cm*

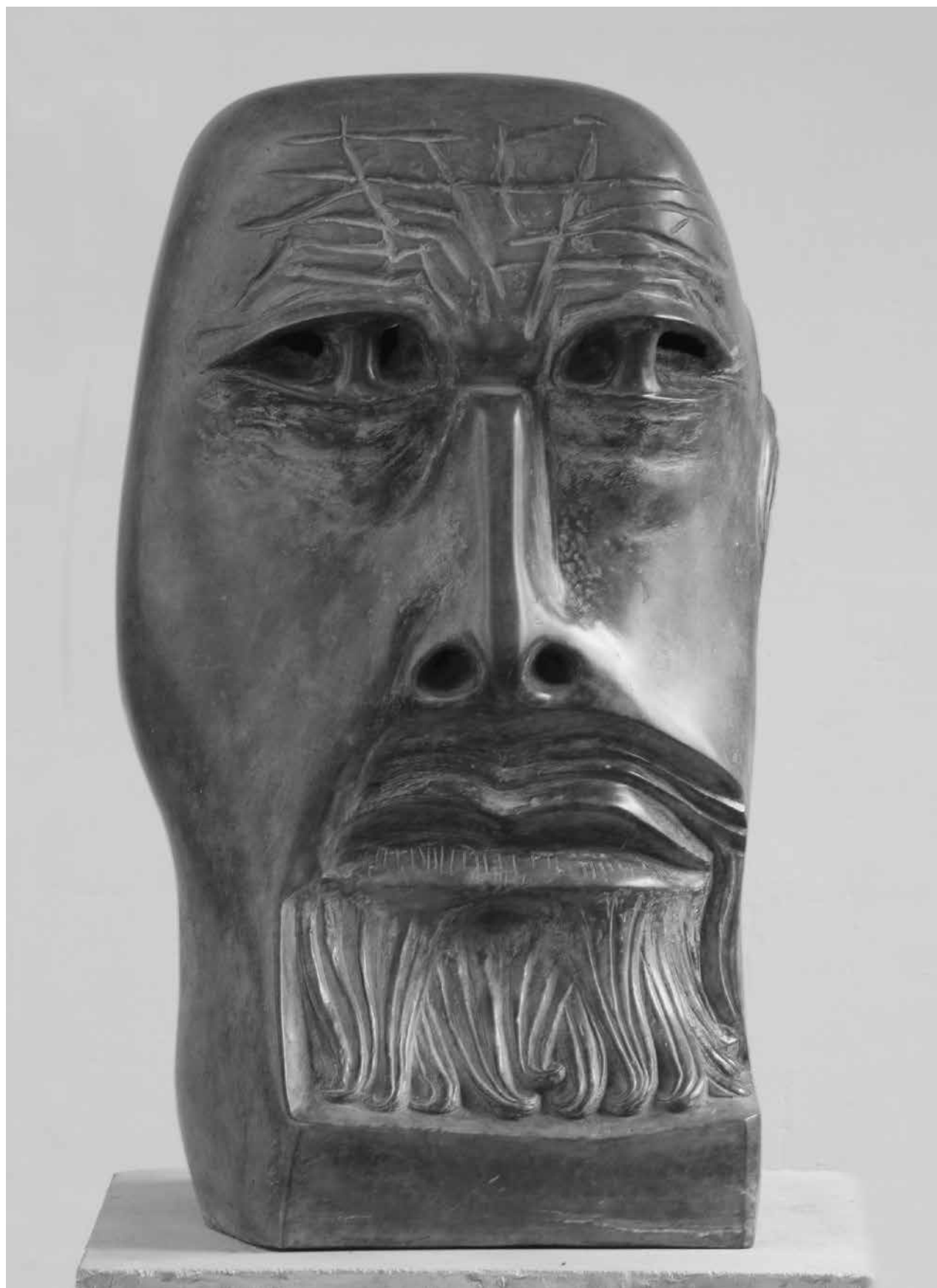
*Káin és Ábel, 2003,
bronz, 67 × 33 × 32 cm*

*Mesélő, 2000,
bronz, 30 × 16 × 14 cm*

*Gladiátor, 2000,
bronz, 30 × 16 × 16 cm*

*Szókratész, 2003,
bronz, 58 × 36 × 34 cm*

KEMENES HENRIETTE

Uram, kérlek, add, hogy...

Esszé

Abban a szerencsés vagy szerencsétlen helyzetben vagyok, hogy egyedül, de tényleg teljesen egyedül tengetem a társadalmi elszigetelődés egyre egyformább napjait. Sok lett az *egy* az előző mondatban. Próbálok úgy hozzáállni ehhez az egész helyzethez, hogy most kicsit jobban odafigyelek magamra. Meg hát, ugye, jobb híján is. Több időm lett olyan dolgokon töprengeni, amiken nem mindig szoktam, mert mindig volt valami fontosabb és sürgősebb.

Megint, de amúgy kisebb-nagyobb szünetekkel, végül is állandóan Kurt Vonnegutot olvasok. A *Galápagos* című kötetében az emberi élet jelenlétét a Földön a szociáldarwinizmus felől közelíti meg. Ahogy az élőlények közti szelekció és versengés az evolúció motorja, úgy az embercsoportok, nemzetek vagy ideológiák közti versengés a társadalmi fejlődés mozgatórugója. Nemrég a Líra Könyv Facebook-oldalán Röhrig Géza adott interjút, s abban több igazi libabőrösen érdekes dolog mellett megemlíti Margaret Mead nevét is. Az antropológus szerint a civilizáció kezdetének első bizonyítéka nem egy ásatás során előkerült kerék vagy cserépedény, hanem egy több ezer éves beforrt combcsont. Egy emlős, mindegy, hogy állat vagy ember, nem maradhatott volna életben ilyen súlyos sérüléssel: ha nem egy ragadozó falja fel, akkor „legjobb esetben” is éhen pusztul. A beforrt csont vitathatatlan bizonyítéka annak, hogy valakit megmentettek. Biztonságos helyre vitték, ellátták a sérülését és táplálták, amíg fel nem gyógyult. Mead szerint a civilizáció az empátiával kezdődött. Vérbeli humanista a nő, ez nem vitás. Akárcsak Vonnegut. Vonnegut a *Halálnál is rosszabb*, nagyrészt életrajzi kötetét olvasva, pár nap leforgása alatt kétszer is találkoztam Margaret Mead nevével. Eddig nem ismertem, szóval persze hogy feltűnő volt. Annál is inkább, mert mindketten olyan dolgokról írnak, amik évek óta egyre intenzívebben foglalkoztatnak. A könyvből kiderül, hogy Mead tanította Vonnegut második feleségét a középis-

KEMENES HENRIETTE (1988, Nagyvárad) a Nagyvárad Állami Egyetem joghallgatója volt, jelenleg a Partiumi Keresztény Egyetemen magyar nyelv és irodalmat tanul. Verset és rövidprózát ír, fordít. Az Élő Várad Műhely tagja. Kinde Annamária-díjas. A Várad szerkesztőségi titkára.

kolában. (!) Az ilyen véletlen felfedezések és összefüggések teljesen magukkal tudnak ragadni, ilyenkor úgy érzem, akkora erővel zakatol bennem a kíváncsiság, mint egy gőzmozdony. Rendeltem is néhány Mead-kötetet, remélem, meg is kapom őket nemsoká, most úgyse lehet kimenni például lovaspólózni. A hasonló gondolkodású emberek valahogy mindig megtalálják egymást, olyan ez, mint a *madarat tolláról, embert barátjáról* dolog. Minden összefügg. Ha megadatik az a szerencse, hogy életünk során olyan emberekkel sodorjon össze a véletlen, akik hozzánk hasonlóan éreznek és gondolkodnak, nem szabad elengedni őket. Azt gondolom, hogy az ember igenis a saját sorsának kovácsa. Sem-

miféle isteni jutalomban nem részesül a jótettekért cserébe, és Isten nem sújt le mérhetetlen haragjával a hitetlenekre és bűnösökre, és a törököket vagy a migránsokat se büntetésből küldte a nyakunkra, és a többi, és a többi. A tőlem telhető legkorrektebb módon igyekszem élni. Évekkel ezelőtt valaki véletlenül megajándékozott egy Vonnegut-kötettel. Véletlenül. Mégis minden összefügg. Az, hogy miért olvasom az ő könyveit, vagy Margaret Meadet vagy Esterházy Pétert vagy akár Bitó Lászlót.

A járvány alatt az emberek többsége sokkal több időt lóg a neten. Én is, más is. Rengeteg jó dolog is származik ebből, például láthattam a vásárhelyi Tompa Miklós Társulat *Retro-madarát* vagy a londoni National Theatre *Frankensteinjét* (mindkét szereposztásban, oh yes!), gyúrtam fecskefészket onlajn workshop segítségével, és szinte még most sem hiszem, de van, hogy jógázom is. A hátulütője az, hogy vannak, akik sokkal feszültebbek, az ingerküszöbük kábé egy gyerekmedence első lépcsőjének szintjén van, a tolerancia és az empátia hiánya néha egyre erőteljesebben megmutatkozik, nuku ellenvélemény. Nem vádolom őket, nem kenyerem az ítélkezés, mindenkinek nehéz most, andrà tutto bene.

A tavalyi karácsonyt Szentendrén és Budapesten töltöttem. Erős humanista hitvallásom (nem én találtam ki, ez egy Bitó-kötet alcíme) ellenére, mindenképp el akartam látogatni a gellérthegyi római katolikus sziklatemplomba. Valamilyik interjúban Kemény István azt mesélte, hogy itt keltek egybe a feleségével, és nekem ez pont elég volt ahhoz, hogy irodalmi zárándokhelyként lebegjen a lelki szemeim előtt. Végtelenül nagyra becsülöm Keményt, költőként és emberként egyaránt, szerintem már az is a magaskultúra netovábbja, ahogy néz vagy ül a széken. Túlzok kicsit, tudom na, de belefér. Teljesen véletlenül, tíz perccel a mise kezdete előtt érkeztünk meg a templomba, úgyhogy maradtunk és meghallgattuk a prédikációt. Hatalmas meglepetésemre, teljesen meghatódtam. Az ünnepi hangulat, a nagyon magas és nagyon szőke fiú, aki mellettem állt, a fények, nem tudom. Nem baj, minden érzést az utolsó cseppig át kell élni, ki kell használni maximálisan, táplálkozni belőle, tanulni, inspirálódni. Hagytam. Nem akartam magam kizökkenteni abból a lelkiállapotból, néztem az oltárt, a megfeszített Jézust a kereszten, az egybegyűlt embereket. Velem ellentétben, őket

valószínűleg a közös hit hozta össze. Apám nagyon büszke lenne rám, gondoltam, mert ő szinte egyetlen vasárnapot sem hagy ki, ott ül a váradi „nagytemplom” valamelyik hátsó sorában. Mindig azzal szívatom, hogy biztos azokat a káromkodásokat gyónja meg, amiket a szombati focimeccseken elejt. Érti a viccet, sose haragszik. Felállva az imádsághoz, amit nem tudhattam kívülről, azon kaptam magam, hogy gondolatban *Uram, kérlek add, hogy-ozok*. Arra kértem, segítsen azoknak, akiknek a gonosz véletlenek miatt nálam nehezebb sors jutott. Az éhezőknek, akiknek nincs hová hazamenni, a betegeknek, az elnyomottaknak, azoknak, akik nap mint nap életeket men-tenek, és még hosszan sorolhatnám, de nem teszem, mert én nem tudok imádkozni. Annyira önkéntelenül történt, hogy csak akkor tudatosult bennem az egész, amikor a templomból kijöttünk. Végül is keresztény emberek közt szocializálódtam, az iskolában jártam vallásórára, tanultam vallástörténetet, megkerülhetetlen az ilyesmi. Volt pofám sorba állni ostyáért is, keresztet vettem, de szemben a pappal meg a kezében lévő ostyával, nem tudtam, mit kell még tennem. Nem vagyok katolikus. Mindenestre, az apró és sűrű bólogatás nem bizonyult hatásosnak. Az ostya elfogadásához szükség lett volna valami más hajlandóságra is részemről, eltátozt szájra, kitárt tenyérre, mai napig sem tudom pontosan. Nem számít, a pap rajzolt egy keresztet a homlokomra. Lehet, hogy akkor, ott, az volt a karácsonyi ajándékom, hogy akár-milyen furcsa és indirekt módon, de

megbizonyosodtam arról, hogy talán nem is vagyok rossz ember. Már miért lennék rossz? Mert kurva nehéz jónak lenni, azért. Nekem, neked, neki, mindenkinek az. Kevesek vagyunk a jóhoz. Pedig olyan kicsin múlik néha az egész. Nem hiszek Istenben. Vagy inkább nem Istenben hiszek. Ezért nincs jogom ahhoz, hogy bármit is kérjek magamnak,

nem is szoktam, nem is fogok. De így hitetlenül is, ha mégis akadna valami jószág még odafenn a mennyben vagy a Gellérthegyen, tuti nem haragudott meg rám ezért az *Uram, kérlek add, hogy*-ért. Minden összefügg.

MAGYARI SÁRA ROVATA

Komolya(bba)n a viccesről

Tandem

Lassan magunk mögött hagyjuk a vesztegzár idejét. Ebben az időszakban sok vicc és humoros mém témája volt a koronavírus, a karantén, a különböző intézkedések és a túlélési stratégiák. Ennek apropóján tandemezünk ebben a hónapban a viccről, a humoros szövegekről. Arra keressük a választ, mi is a vicc, a humor. Mi ennek a szerepe az emberi közösségeinkben? Mit tudunk elmondani a vicc, a humor segítségével? És az is előkerül, hogy vajon mi köze van a burkolt agresszivitásnak és az igazságszólásnak a humorhoz.

(Szabó Roland Attila)

„Ne neved, ez nem vicces!” – mondja valaki, miközben mi szakadunk meg a nevetéstől. Volt már ilyen? No de mit jelent sen az, hogy „nem vicces”, hiszen mi épp jót derülünk rajta? A humor ennyire szubjektív lenne? Egyáltalán mit tartunk humorosnak?

Számos humorelmélet létezik, és bizony nem egyszerű feladat meghatározni a humor fogalmát. Az ókori filozófusoktól elkezdve a modern nyelvészekig számos megközelítésből vizsgálták már a problémát. Az egyik ilyen elmélet szerint azért vélünk valamit szellemesnek, mert az adott vicc felsőbbrendűségi érzést nyújt azzal szemben, akit a történet célba vesz. A viccben kigúnyolt, nevetségessé tett vagy valamilyen formában leminősített alak(ok)on szinte azonnal felülemelkedik az, aki a viccet befogadja, mivel ő maga kívülállóként sértetlen marad. Gondoljunk csak a klasszikus rendőr-, anyós- és egyéb sztereotípiákat célzó viccekre, vagy vizsgáljuk meg az első reakciónkat, amikor meglátunk valakit a telefonjába bambulva nekimenni a lámpaoszlopnak. Nyugodtan bevallhatjuk a visszafojtott kacagásunkat, hiszen mások nyomorúsága már az ősidők óta szórakoztató volt, pusztán azért, mert nem nekünk fáj. A Chaplin idejéből ismert banánhéjon elcsúszás is ugyanide tartozik. Ezért

SZABÓ ROLAND ATTILA (1979, Nagyvárad) nyelvész, tanársegéd a Partiumi Keresztény Egyetemen.

Magyari Sára (1976, Nagybodófalva) nyelvész, újságíró, a PKE docense. Tanulmányait Nagyváradon (I. Vulcan Tanítóképző, Ady Endre Sajtókollégium), Temesváron (Művészeti Iskola) és Kolozsváron (BBTE) végezte. Rovatai vannak a Román Rádió temesvári adásában, a Nyugati Jelenben, az E-nyelv Magazinban, a MŰRE lapjában. Kötete: Takázás (esszék, publicisztikák, MŰRE, 2018).

annyira népszerűek a YouTube-on az úgynevezett *prank* videók, amelyeket magyarul inkább *kész átverés* típusú műsoroknak nevezhetnénk. Sőt, a humor érzékelésének mértékét fokozza az, ha a vicc célpontjában egy nemkívánatos személy áll, hiszen a káröröm ízét a személy fölött aratott pillanatnyi győzelmünk dicsősége

édesíti. Két egyforma csattanót rejtő politikai vicc esetében minden bizonnyal azon derülnénk jobban, amelyik az általunk kevésbé kedvelt politikust figurázza ki. Az ellenszenv tehát a humor katalizátora is lehet.

Freud elmélete szerint a humor szociálisan elfogadott módja annak, hogy a felgyűlt feszültségtől, stressztől megszabaduljon az ember. Ez esetben egy eszköz a humor, mely által szociálisan elfogadható módon élhetjük ki a kényelmetlen, szégyenteljes gondolatainkat. A durva viccek jelentős része szexuális tabukat feszeget, és stand-up fellépéseken megfigyelhető, hogy a közönség már akkor elkezd kacarászni, amikor ezeket a *tiltott* címkét viselő szavakat vagy témákat a komikus egyáltalán szóba hozza, tehát jóval a csattanó elhangzása előtt. Ezt úgy is fel lehet fogni, hogy a humor lehetővé teszi a morális szabályokkal útnak eresztett, megfelelési kényszertől terhelt ember számára, hogy „ingyen” lépje át a jóérzés vagy az erkölcs korlátait, anélkül hogy különösebben szégyenkeznie kelljen miatta, hiszen csak vicc az egész.

Sokan érdemi besorolás alapján határozzuk meg, mi humoros, és mi nem az. Más szóval, fejben állandóan az etikai kódexünket lapozgatjuk, ami azonnal riadót fúj, ahogy valaki túllépte az általunk kiszabott határt. A *The Guardian* brit napilap arra vonatkozó kérdésére, hogy mivel nem szabad viccelni, az olvasók többsége valamilyen szubjektív felsorolással rukkolt elő: a nemi erőszaktól kezdve a terrortámadásokon át egészen a szőke nőkig, majd személyes vélemények alapján indokolták meg a döntésüket. Szóval, ha valaki azzal hurrog le minket, hogy „ne neved, ez nem vicces!”, miután mi humorosnak ítéltünk meg egy adott helyzetet vagy történetet, az magyarról magyarra fordítva azt jelenti, hogy „az általam nagy becsben tartott erkölcsi/társadalmi szabályok szerint, s tőled is elvárom, hogy hasonlóan fontosnak tartsd őket, erre másképpen illetet volna reagálnod.”

Csak hogy bármennyire közös is az a kondér, amelyből ezeket az etikai szabályokat merítjük, mindegyikünknek megvannak a saját elveink, amelyekhez különböző mértékű szigorral közelítünk. Ha a beszélgetőpartnerünk ízléstelennek talál egy olyan viccet, amelyen mi jót mulatunk, az annyit jelent, hogy ő szorosabban ragaszkodik bizonyos dolgokba

vetett hitéhez, amit a vicc adott esetben megsért, mint mi magunk. Például, ha fenyegetve érezzük magunkat a koronavírus által, sokkal kevésbé valószínű, hogy mókásnak találunk egy olyan mémet, amely bagatellizálja a veszélyt, mint mondjuk, egy vírustagadó konspirátor. A fenyegetettség érzésébe vetett hitünk lehet annyira erős, hogy nem engedjük meg senkinek, hogy ebbe az érzékeny pontunkba beletenyerezzen. Ám az érdekes dolog az, hogy vírustagadónak sem kell lennünk ahhoz, hogy jóváhagyjuk és ezáltal élvezni tudjuk a viccet. Hihetünk mi a vírus veszélyeiben, és mulathatunk a viccen akkor is, ha ettől a hittől képesek vagyunk valamelyest elrugaszkodni, legalább arra az időre, ameddig a viccet kiélvezzük. Tehát az, hogy „ne neved, ez nem vicces!”, azt is jelentheti, hogy „bizonyos elvekben való hitem túl erős ahhoz, hogy megengedjem bárkinek az azokkal való komolytalankodást”.

Egy szó, mint száz, ameddig nevetni tudunk, addig a világon kicsit felülkerekedve meglazítjuk az elveinket összetartó övet, hogy időnként ki tudjuk fűjni magunkból a feszültséget.

(Magyari Sára)

A hit és a humor a két h, amely megtartja az embert a legnehezebb időkben is – tanultam egykori családi lelkipásztorunktól. Azóta többször megfigyeltem, hogy krízishelyzetekben azonnal megjelenik az élcelődés, a viccelődés. Úgy tűnik, az embernek

antropológiai sajátja, hogy az, amin nevetni tud, talán nem olyan félelmetes a számára; amivel viccelni tud, az mintha nem lenne olyan komoly dolog; amit humorosan is el tudunk mondani, az nem olyan ellenséges. A viccelődés nemcsak egymás és önmagunk szórakoztatására való, hanem nagyon erős a feszültségoldó szerepe is. Egy jó nevetés vagy legalább egy kis kacagás, mosolygás máris más színben tünteti fel a dolgokat: könnyebben túlélhető a cifra nyomorúságunk (nagyamamától tanultam). Emellett a fölény megtapasztalását is nyújtja, hiszen az, akinek van humora, akiből dől a vicc, az menő, az a középpontban van, rá oda lehet figyelni. És a nevetés, a humor gyógyít is, mára már több kutatás is bizonyította ezt, gondoljunk csak a kórházi bohócokra, akik bejáratosak a gyermekosztályokra.

Továbbá a viccet arra is használjuk, hogy olyasmit mondjunk el, amit másképp nem lehet: tehát az igazmondásnak is lehet az egyik kifejezési módja, a hatalommal való szembeszegülésnek is eszköze, gondoljunk csak bele, a Ceausescu-rendszerben hány és hány vicc született a napi fejadagunkról és az öt éves tervről vagy az exportra készített termékekről.

Mindazonáltal van a viccelődésnek az a módja is, amikor sértünk, bántunk – vagy szándékosan, vagy véletlenül –, de nem vállaljuk a felelősséget, mert: *csak vicceltem*. Tehát a vicc pszichológiai igényeket, célokat is megtestesít – írja Dede Éva magyarországi pszichológus „*Csak vicceltem...*” A *bántó, sértő vicc* című tanulmányában.

A humorizálás pozitív hatása mellett egyre többet hallunk arról, és tapasztaljuk is, hogy a támadó viccelődésnek, a sértő élcelődésnek, az ironizálásnak, a cinikus megjegyzéseknek milyen romboló hatásuk van. A verbális agresszió egyik lájtosabb verziója a humorosnak álcázott beszólógatás, amikor a vicc valakinek vagy valakiknek a rovására hangzik el. Biztosan tapasztaltunk már olyat, hogy amikor egy szarkasztikus megjegyzést tettek ránk – mindnyájan jól neveltünk rajta, de azért valahogyan az elevenünkbe vágott a dolog. Együtt neveltünk a többiekkel, de bennünk maradt a szálfka, mert „a vicc lehet simogatás, finom csipkedés vagy véres karmolás, és akár ökölcsapás is.” (Dede Éva)

Gondoljunk csak bele, hányszor állapítjuk meg életünk során valakiről, hogy van vagy nincs humora. Na de hol húzódik a határ a még jó humorú poénkodás és a gúnyolódás között? Nekem úgy tűnik, hogy abban az egyénben, aki a befogadó, netalántán a viccelődés tárgya. Hiszen ő érzi, hogy ez valóban mulatságos volt-e a számára és jóízűt tudott rajta nevetni a többiekkel együtt, vagy inkább csak fájdalmasan mosolygott, mert úgy tűnik, a humornak ez a fajtája lehetővé teszi a viccelődő számára, hogy következmények nélkül megússza a dolgot, hogy a másakra hárítsa a felelősséget, mert *amannak* nincsen humora.

Miközben írom ezt a jegyzetet, valami nagyon nagy hiányt kezdek érezni: nekem nagyon hiányzik a szellemesség, a sziporkázó humor. Ez főleg nyelvi, nyelvjátékon alapuló viccelődés, egy kis nyelvi virtuskodás – olyan jóízű. S közben az is feltűnik, milyen kifejezőek a jelzőink a nevetés, a humorizálás különböző fokozatai által elért hatás tevékenységeinek érzékeltetésére: *jóízű nevetés, maró gúnyolódás, csengő kacagás, harsány víhogás, bájos mosolygás, bárgyú röhögés, kínjában vinnyogva röhög*.

Az is eszembe jut, milyen könnyed, játékos humor jellemzi a szerelmes párok csipkelődő kacarászását, hogyan lesz ebből vaskos humor egy jó kis falusi lakodalomban úgy éjfél után, és ha nem vigyázunk, akkor előbb-utóbb marakodó ironizálás, ahol a női csicsergésből szőrösnyelvű kárálás lesz, a férfiúi szellemeskedés-

ből cinikus szívatás, amely tréfaszerű ugyan, de rámeleg a másik lelke.

A nevetés gyógyít – tartja a mondás, és valahogyan beleértjük ebbe, hogy a vidám nevetés, a szellemes humor, a kedves tréfálkozás gyógyít, mert ennek ellenkezője inkább megb-

tegít, rombol. Komoly dolog ez a viccelődés: kicsit kettős is, mint általában a világ érzékelése; kicsit árnyalt is, mint az emberi helyzetek legtöbbsége, és szerteágazóan ható, mint az emberi tevékenységek sokasága.

PKE: Tízéves a magyar nyelv és irodalom szak

Kultúra

Ősszel tizedik születésnapját ünnepli a Partiumi Keresztény Egyetem magyar nyelv és irodalom szaka. A jubileum apropóján a szak három egyetemi docensével, dr. Boka Lászlóval, dr. János Szabolccsal és dr. Magyarai Sárával beszélgettünk a tíz esztendeje útjára indított szak történetéről, eredményeiről, a lehetőségekről és a perspektívákról.

A regionális szerep érvényesülése

Dr. János Szabolcs egyetemi docens, programfelelős, a PKE magyar nyelv és irodalom szakának egyik alapítója

Hogyan vetődött fel az ötlet, hogy Váradon is legyen magyar nyelv és irodalom szak? Hogyan jött létre?

A szak indítása régebbi elképzelése volt a Partiumi Keresztény Egyetemen. Az egyetem kezdetől fogva magyar intézményként határozta meg magát, ehhez képest furcsa is volt, hogy indult angol, német és román szakunk, csak magyar nyelv és irodalom szak nem létezett. Persze nem ez volt az elsődleges motiváció, hanem az a felismerés, hogy a térség megyéi, kisebb-nagyobb települései olyan tanárhiánnyal küszködnek, amelyet a régióban működő magyar szak tudna orvosolni, fel tudna vállalni. A másik szempont épp a régió szempontja volt. Maradjunk csak Nagyvárad példájánál: a város a holnaposok idejében komoly irodalmi-kulturális központ volt, ez a súlypont idővel áttevődött máshová, az erdélyi magyar irodalom már rég nem Várad-centrikus. Úgy gondoltuk, ha Nagyvárad egy magyar szak révén újra fölkerül erre az irodalmi-kulturális térképre, akkor ez a váradi irodalmi életre is jó hatással lesz, illetve maga az egyetem és a város is bekapcsolódik egy olyan élő körfor-

rásba, kapcsolatrendszerbe, amelyikben a részvétel joga megilleti Váradot. Hogy ez nem rossz elképzelés volt, arról tanúskodnak a váradi kortárs irodalmi kezdeményezések is. Emellett hiszünk abban, hogy a szaknak van egy kiszugárzó ereje, hisz Váradon az egyetem nem csupán Váradért van, hanem a térségért, akár a szűkebb bihari régióra gondolunk, akár a teljes Partiumra.

A szakindítás után is törekvésünk volt, hogy rendezvényeink, kutatási programjaink mind a régióhoz kapcsolódjanak. Az indításban nagy szerepe volt Magyarországnak Bukaresti Nagykövetségének, néhai Füzes Oszkárné Bajtay Erzsébet nagykövetné asszonynak, aki első pillanattól kezdve szívén viselte a szakindítás sorsát, és oroszlánrészt vállalt az indulás anyagi és infrastrukturális feltételeinek megteremtésében. Szintén hálával tartozunk a Nyíregyházi Főiskolának (ma már Nyíregyházi Egyetem), amelynek több oktatója az első hívó szóra önzetlenül vállalta a szakon való oktatást. Van, akit sajnós idő előtt bekövetkezett halála gátolt meg abban, hogy tovább velünk legyen. És vannak olyan egykori kollégáink, akikkel – bár ma már nem tanítanak itt, mert szerencsés módon kinevelődött egy saját oktatói gárda –

szakmai kapcsolatban maradtunk, részt vesznek a rendezvényeinken, konferenciáinkon.

Azt is kellett látnunk, hogy van a régióban kapacitás. Eleinte mi kerestük a tanárokat, de egy idő után eljutottunk arra a szintre, hogy már minket keresnek meg, és többen jelezték: szívesen dolgoznának nálunk. Így került hozzánk az utóbbi időben Balázs Géza professzor az ELTE-ről, így tanít nálunk Verók Attila Egerből, az Eszterházy Károly Egyetemről, illetve már van egy külügyminisztériumi ösztöndíjasunk is N. Császi Ildikó személyében.

Milyen volt a fogadtatás Erdély-szerte?

A szak fogadtatására néhány fokmérőt tudok alkalmazni. Az elsődleges és legfontosabb minden szak esetében a hallgatói létszám. Az első egy-két évfolyamnál brutális túljelentkezéssel szembesültünk, ugyanis a mintegy harminc helyünkre nyolcvannál is többen jelentkeztek. Tudtuk, ez egy szeri állapot. Többen vártak arra, hogy beinduljon ez a szak és majd felvételizhessenek, így az első időszakban ekkora túljelentkezés volt. Érdekes a statisztikája a szaknak, mert

Dr. János Szabolcs egyetemi docens

az első egy-két évfolyamon végzetek inkább másoddiplomások voltak, nem frissen érettségizettek. Voltak, akik már helyettes tanárként vagy tanítóként dolgoztak. Az, hogy ez a szak a városban működik, épp számukra tette lehetővé, hogy elvégezzék egy magyar szakos egyetemi képzést. Azt is láttuk, Biharban vagy a környező megyékben sok olyan helyettes tanár van, aki már több mint tíz éve tanít magyar nyelvet és irodalmat, de tanítói diplomával vagy más képesítéssel tette ezt, s akik számára más egyetemi központokba utazgatni nem lett volna lehetséges. Várad környékén viszont az ingázás problémája megoldódott, el tudták végezni a nappali képzést.

A képzés minőségét tekintve a szakok önmagukért beszélnek. Ugyebár, minden szakon van lemorzsolódás, ami természetes. Az első egy-két évfolyamból is lemorzsolódott egy tekintélyes rész; esetenként ez nekünk dicséretként is hangozhatott volna, mert voltak, akik azt mondták, nem tudják tartani a színvonalat. Viszont akik elvégezték, már sikeres tanárok, vagy sikeresen helyezkedtek el máshol a munkaerőpiacon. Ha megnézzük a Bihar, Szatmár, Szilágy megyei magyartanári listákat, mindenhol felfedezzük a mi volt hallgatóinkat. Ha megnézzük a partiumi kulturális intézményeket, sajtót, akkor is azt láthatjuk, jó néhány volt partiumos magyar szakos tevékenykedik náluk. A felvevő piac meg is volt rá, illetve voltak, akik jól tudtak erre reagálni. Ilyen értelemben jó volt a fogadtatás.

Mit szóltak az új magyar szakhoz más egyetemeken?

A szakmai fogadtatás is jó volt, hisz első perctől kezdve éreztük rengeteg magyarországi intézmény támogatását. Könnyen és hamar alakultak ki természetes szövetségek és partnerségek. Erdélyi szinten – ezzel nyilván nem mondok újdonságot –, volt némi feszültség a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem magyar szakával. Annak örvendek, hogy ezek a viszonyok rendeződtek a két erdélyi magyar szak között, ma már vannak szakmai együttműködéseink, kolozsvári meghívott előadóink, ami teljesen természetes. Az az érvünk, hogy a váradi magyar szak nem mástól vesz el, hanem új hallgatókat hoz be a rendszerbe, működött. Nekünk volt a magyaron kívül angol, német és román szakunk, a hallgatók egy része örömmel vette föl a már meglévő szakja mellé a magyart, hiszen így kettős, kétdiplomás képzésben vett részt. Emellett Nagyvárad körzetében még van egy-két magyar szak egészen közel, Magyarországon is, és bizony ilyenkor az is számított, hogy ez a szak Váradon tartott embereket. Arra is volt példánk, hogy magyarországiak felvételiztek hozzánk, majdnem minden évben van magyarországi hallgatónk. Számítottunk rá, hogy a határ mentéről jönnek majd hozzánk diákok, s ez bevált. Volt olyan évfolyamunk, amelyikben három magyarországi hallgató is végzett. A szóban forgó ív a határ menti régióban: Gyula, Sarkad, Békéscsaba, Püspökladány. Mindez azt mutatta, hogy azért is van létjogosultsága a szaknak, mert itthon tartja a régióból származó embereket, másrészt be is hoz hallgatókat a határ túloldaláról. A magyarországi oktatásban felnőtt diákok sok mindent másképp tanultak, mint nálunk, és ez a kettős perspektíva nekünk tanárként is ropant hasznos.

Egyetemünk alapításától fogva felvállalta, hogy regionális tanintézet lesz, a térség igényeit szolgálja. Ez abban is nyilvánul, hogy vannak olyan szociális helyzetű hallgatóink, akik ha a magyar szakot nem tudták volna Váradon elvégezni, valószínűleg elkallódtak volna, és nem mentek volna egyetemre, vagy más szakra jelentkeztek volna, netán román nyelvű képzésben vettek volna részt. Olyan hallgatónk is akad, aki diplomával a kezében jött hozzánk magyar szakra, és elmondta, neki ez lesz az életcélja, és ezzel fog majd foglalkozni, nem azzal, amit az első diplomájával

megszerzett. Van olyan diákunk, aki itt a PKE-n végezte el a szociológia alapszakot, aztán a mesterképzőt, majd a magyar szakot, és most végzi a másik, nyelv és irodalom szakos mesterképzőnket. Érdekes pályák ezek: ez a hallgatónk, akit említettem, magyart tanít, közben publikál, irodalmi versenyeken vesz részt és győz is rajtuk.

Mi azt is követjük, milyen módon helyezkednek el a hallgatóink a munkaerőpiacon. Azt látom, hogy a lehető legszélesebb palettán tudnak elhelyezkedni, boldogulni. Egy részük tanár lesz. Érdeklődünk az iránt, mi történik diákjainkkal az államvizsga után, hogyan állnak helyt tanári versenyvizsgán, és szép eredményeket értek el. Semmivel sem voltak rosszabbak az eredményeik, mint más egyetemi központokban végzett hallgatókéi. Sokan mesterképzőt végeztek el, már többen doktorálnak, dolgoznak erdélyi és magyarországi intézményekben, és a szakmai képzésük miatt mindenhol megállják a helyüket. Ezek a szakmai érvek.

A mesterképzés mikor indult be? Van-e rá lehetőség, hogy idővel doktori képzés is legyen Váradon?

A mesterképzés nagyjából egyszerre indult be az alapszakokkal. Az önálló doktori képzés hosszabb távú történet, mert ahhoz sok feltételnek kell teljesülnie. A magyar szakosoknak az jelenthet perspektívát, hogy együttműködünk az ELTE-vel doktori képzés ügyében, ami lehetővé teszi,

hogy közös képzés keretében doktori képzésben vegyenek részt a hallgatóink. A doktorképzésnek is több változata létezik, hisz partnerintézményeink tárt karokkal várják a hallgatóinkat. Ha valaki doktorálni akar a PKE magyar szakosai közül, el tudjuk irányítani egy olyan intézménybe, ahol később mi is segítségükre lehetünk együttműködések révén. Elvileg mindig ez egy doktori képzés első lépése. Boldog lennék, ha első lépésként a hallgatók részéről folyamatos igény jelentkezne doktori képzésre. Úgy látom, van igény, és remélhetőleg ezt helyben fogjuk tartani.

Milyen hatással volt a szak életére az egyetem új épületrészének a létrejötte?

Számomra az egyik legnagyobb pozitívum az új épületben: a könyvtár. Az ember egyrészt azért megy könyvtárba, mert kell olvasni, még jobb esetben azért, mert szeret olvasni. Az a jó könyvtár, amelyikben az ember megszereti az ott olvasást is, nem akar minden könyvet hazavinni, hanem ott elücsörög kényelmesen. Jelenlegi könyvtárunk infrastruktúrája megteremti ezt a lehetőséget. Világos, napfényes, jó hangulatú könyvtár. Magam is szeretek ott üldögni. Gyakori, hogy ha két tanóra között van szabadidőm, akkor nem megyek be a tanszékre, hanem beülök a könyvtárba. Ez az egyik legfontosabb része az új épületnek. A termeink is a könyvtár környékén található. Lényegében ott vannak a közelünkben, a termeink mellett a könyvek. Ez így szerencsés összjátéka az infrastruktúrának, hogy épp a könyvtár melletti helyiségeket kaptuk meg. Nagyon jó kis hely még az amfiteátrum, ahol szintén szoktak lenni magyar szakos órák. Az amfiteátrum igazi egyetemi hangulatot sugároz. Másrészt fontosak a közösségi helyek. Az amfiteátrum, a kávézó, az előtér nagyon jó találkozási hely a diákoknak. Néha ott ülnek a magyar szakosok is, két asztalt elfoglalnak, kitéve a papírjaik, dossziéik, valamire éppen készülnek.

Milyen a jelenlegi könyvállomány?

Egy szakalapítás sarkalatos pontja a könyvtár, ugyanis bibliotékát a semmiből nehéz létrehozni. A magyar szaknak szerencséje volt, ugyanis az egyetemnek már volt egy bizonyos típusú magyar nyelvű könyvanyaga, melynek egy részét vagy beszerezte az idők során, vagy támogatásként

kapta. Tehát nem álltunk rosszul a szakalapítás előtt sem szépirodalommal, ezen belül magyar és világirodalommal, illetve voltak művelődéstörténeti és hasonló jellegű szakkönyveink. Kevésbé álltunk jól az irodalom- és nyelvtudományi kézikönyvekkel, viszont ez esetben is jó időben kaptunk segítséget. A Nyíregyházi Főiskola közvetítésével Váradra jutott két neves irodalomtörténész könyvtárának tekintélyes része: ők Tamás Attila és Görömbei András debreceni professzorok voltak. Tamás Attila könyvtára hagyatékként került hozzánk, míg Görömbei tanár úr még életében ajánlotta fel a könyvtárát a Partiumi Keresztény Egyetemnek. Ez több szempontból is nemes gesztus. Ám Görömbei András tanár úr habitusából és érdeklődési köréből ez mindenképpen következik. Azért mondom, hogy következik, mert ő az egyik legelismertebb kutatója volt az erdélyi magyar irodalomnak, aki tudományos érdeklődésénél fogva is foglalkozott erdélyi, partiumi írókkal. Akadémikus is volt, nemcsak professzor. Ilyen értelemben tudta jól, hol van szükség az ő könyvtárára. A bibliotékájának egy részét már az ő életében elhoztuk Váradra, ünnepélyes keretek között vettük át. A könyvtár utolsó, legszemélyesebb részét korai halála után kaptuk meg. Ezek olyan kötetek, amelyeket egyrészt ő írt, illetve ajándékba kapott, dedikált példányok, gyűjteményének legértékesebb darabjai. A két gyűjteményben együtt jócskán ezer fölötti könyv található. Ebben van szépirodalom, irodalomtörténet, irodalom-

tudomány, művelődéstörténet, néprajz és történelem is. Olyan művek is, amelyek a hetvenes, nyolcvanas években születtek, mai napig alapkönyvek, de már nem lehet megvásárolni őket, mert nincs új kiadásuk. Nehéz lett volna hozzájutni egy-egy példányhoz, ezért is volt jó ez a könyvajándék. A másik pillér: az egyetemnek és a szaknak mindig is volt könyvtár bővítési kerete, ebből vásároltunk könyveket. Újabb pillérként egyes kiadóktól (Osiris, Balassi) kaptunk rendszeresen könyveket. Ma már a könyvtárnak megvan az a könyvvállománya, ami egy ilyen szak működéséhez fontos. Azt is figyelembe kell venni, hogy a digitalizáció korában sok olyan adatbázis (MEK, DIA) létezik, amely rengeteg szép irodalmat, szakirodalmat tesz hozzáférhetővé, ezeken a felületeken is megannyi értékes irodalmi anyaggal lehet találkozni.

Hogyan alakult ki az, hogy nem külön tanszékként, hanem tanszéki csoportként működik a szak?

Ennek is megvolt a folyamata. Amikor a magyar szak létrejött, nem volt még külön tanszék, hanem az egyik nagyobb tanszék részeként működött. Aztán önálló tanszékként működött a magyar szakos szakmai gárda. Később az átalakítások következtében lett egy nyelv és irodalom profilú tanszékünk, ennek az égisze alatt működik a három tanszéki csoport, a magyar, az angol és a német. Ez a mi szakmai működésünket semmilyen negatív irányban nem befolyásolja, mert a tanszéken belül a magyar tanszéki csoport tanszék jellegűként működik, megvan a saját belső képviselési struktúrája, a felelősségi körök. A három tanszéki csoport fölött egy tanszékvezető képviseli az egész tanszék ügyeit, de a szakmai kérdésekben a tanszéki csoport dönt. Szakmai téren a mi autonómiánk százszázalékos, adminisztratív értelemben pedig részei vagyunk egy nagyobb struktúrának.

Hogyan ünnepelik meg a tizedik születésnapot?

Háromféleképpen. Emlékezéssel, ünnepléssel és munkával. Tíz év az tíz év. Világméretű léptékekkel mérve nem nagy idő, de az itt oktatók életének jelentős szakasza ez a tíz esztendő. Vagyunk néhányan, akik az első perctől kezdve jelen voltunk/vagyunk a szakon, bár már kevesebben, mint eleinte. Vannak, akik egy-két év után kapcsolódtak be, és egészen

új emberek is. Mindez azt jelenti, hogy van a szakon egy normális mozgás, fluktuáció, tudunk új embereket alkalmazni. A munkára vonatkozó rész azt jelenti, hogy legalább két, de inkább három tudományos konferenciát szervezünk. Kettőnek már tudjuk az időpontját. Szeptemberben lesz az *Értelmiségi karriertörténetek* című konferencia, melyet Boka László szervez. Újára indítottunk egy másik konferenciát is, amely irodalom- és művelődéstörténeti jellegű, ez *Az irodalom és a kultúra éltető közege: lokális és regionális* című rendezvény, amelynek az első kiadása 2018 novemberében volt, és most, 2020-ban megint lesz egy újabb kiadása, vagy átcsúszik 2021 tavaszára, ez még kétesélyes. Nyelvész kollégáink is szerveznek szakmai konferenciát.

Tíz év, mint mondtam, egy szak életében nem olyan sok, de többünknek mégiscsak tíz esztendő az életéből az itt folytatott tevékenységgel van összefonódva. Mindemellett tíz év munka, melynek eredményét a szakmai konferenciákon lehet felmutatni. Szervezünk olyan ünnepibb jellegű eseményeket is, amelyeknek az irodalom, a nyelv, a kultúra van a középpontjukban – neves előadókkal. E rendezvényeket a nagyközönségnek is szánjuk. A konferenciákról sem zárunk ki senkit, ha vannak külső érdeklődők. Az emlékezés kapcsán meg kell említenem, vannak az oktatók között olyanok, akik már nincsenek az élők sorában, róluk megemlékezünk. Vannak, akik már nem dolgoznak nálunk, de szeretünk egymással találkozni, beszélgetni.

Meg aztán e tíz évnek van hétgenerációnyi termése. Ezért olyan rendezvényt tervezünk, melynek ez a fajta közös emlékezés, az élmények felidézése lesz a középpontjában. Megpróbálunk minden egykori oktatót, illetve minél több volt hallgatót meghívni e találkozóra. Hallhatunk arról, hogyan alakult a diákok életpályája, lehet majd nosztalgiázni, a múltról beszélgetni. Emlékkötet megjelenése is várható. A kollégák már dolgoznak a koncepción.

Mik a további tervek a szakkal kapcsolatban?

Stabilan működtetjük. Túl vagyunk már egy akkreditáción, meg a dupla szak, a magyar–angol akkreditálásán. Következik két éven belül az újabb ötéves akkreditáció. Úgy gondoljuk, ez természetes folyamatok része, felkészülünk rá, nem látunk ebben bármiféle problémát. A szakot mindig stabilan kell működtetni, illetve kijelölni a fejlődési irányait. A legfontosabb, hogy stabil hallgatói létszáma legyen. Sok olyan kezdeményezést indítottunk el, amelynek jóvoltából együttműködünk középiskolákkal. Tanulmányi és tantárgyversenyeken vesznek részt a kollégáink mint zsűritagok; tanulmányi versenyeket hirdetünk a középiskolák számára; kollégáink részt vesznek a közoktatásban tanító magyar szakos oktatók továbbképzésében. Megpróbáljuk minél szorosabbra fűzni a kapcsolatunkat. A hallgatóknak fontos, hogy kortárs, korszerű ismereteket, tantárgyakat tudjunk nekik felajánlani. Vannak olyan tantárgyaink, amelyek valamilyest kimutatnak a hagyományos nyelv és irodalom szakos bölcsész keretei közül, mint a kreatív írás, múzeumpedagógia, kulturális örökség, média műfajok-médianyelv. Mindez képessé teszi a diákokat, hogy más pályákon is elhelyezkedhessenek. Mert hol helyezkednek majd el hallgatóink? Egyrészt tanárként, másrészt a sajtóban, kulturális intézményekben. Ezért próbálunk olyan tantárgyakat felajánlani, amelyek efelé is elmozdulnak. Akár a nyelvészetben, akár az irodalomban egyfajta alkalmazott jellegű tantárgycsomagot felkínálni. Romániában abszolút újdonság volt, és hozzánk kötődik, de Magyarországon sem gyakori a magyarnak mint idegen nyelvnek az oktatási módszertana. Mi ezt hamar bevezettük. Tehát van néhány úttörő kezdeményezés, amit fenn is akarunk tartani. A továbbiakban is azt szeretnénk, hogy bekapcsoljuk a szakot a régió vérkeringésébe. Ennek jegyében szervezzük konferenciáinkat is. Ha

megnézzük a mi bevált és már hagyományra visszatekintő konferenciáinkat, ezekben biztos szempont a regionalitás. Olyan témákkal foglalkozunk, amelyek Váradhoz, a Partiumhoz, Erdélyhez kötődnek, de amelyekkel be is kapcsoljuk e térségeket, mikrorégiókat a nagyobb térségbe, az egészbe. A konferenciák is erről szólnak. Ugyanez mondható el a kutatási témáinkról is: a regionális helyzetre épülnek, ezekre reflektálnak. Feladatunk az is, hogy a régió irodalmát, nyelvét kutassuk, vizsgáljuk, olyan fórumokat hozunk létre, ahol a kutatók kapcsolatokat alakíthatnak ki egymással. Van néhány olyan rendezvényünk, programunk, amely szintén erről szól: akár elismert szerzőket, irodalomtörténészeket, nyelvészeket, irodalomtudósokat meghívunk Váradra előadást tartani. Volt a *Nyelvmentor*, illetve a *KéPKeret* programunk. Próbáljuk a kapcsolatrendszereket felhasználni arra is, hogy intézmények közötti együttműködés is kialakuljon.

Hol helyezkedik el a romániai magyar felsőoktatási palettán a PKE magyar szaka?

Azon a helyen található, amelyet megálmodtunk neki, együttműködésben a rokonintézményekkel. Nagyon komoly szakmai együttműködések születtek, akár a romániai egyetemek hasonló, nemcsak magyar szakos, hanem más, humán jellegű képzéseivel. Jó viszonyban vagyunk magyarországi intézményekkel, amelyekkel partnerségeket alakítottunk ki. Tehát benne vagyunk

ebben a hálózatban. Másrészt vannak közös kutatási projektek, közös kutatási eredmények, a szak megtalálta a helyét.

Kérem, mutassa be dióhéjban a saját tantárgyait.

Itt a szakon a kezdetektől fogva tanítok világirodalmat. Ezt közösen tanítom a magyar, német és angol szakos hallgatóknak egyaránt. Közös órák vannak, és mindez azért is jó, mert jobban megismerik egymást a három szak hallgatói, kialakulnak a szakmai kapcsolatok. Ezen túl tanítok irodalomtörténetet. Lényegében a felvilágosodás és a reformkor, romantika irodalmát tanítom már négy éve. Ugye, én német szakon kezdtem itt a pályafutásomat. Ott az első perctől kezdve tanítottam a felvilágosodás és a romantika korát. Kétszakos lévén (magyar és német) nagyon jól tudom hasznosítani azt az ismeretrendszert, amit a német romantika és felvilágosodás kapcsán már előbányásztam. Meglehetősen jó, hogy ugyanannak a dolognak két különböző vetületét tudom vizsgálni. Ezt nehéz is szétszedni, hiszen rengeteg a két irodalom közötti kapcsolódási pont, a felvilágosodás, reformkor, romantika korában rengeteg a szerzők közötti kapcsolat. Az összefonódásokat nem megteremteni kell, hanem egyszerűen csak fölfedezni őket és beszélni róluk. Emellett mesteri képzésben tanítok olyan tárgyakat, amelyek témáival már az alapképzés során is kacérkodunk, mint például kulturális emlékezet a közép-európai irodalmakban. Ez a tárgy azért is jó, mert itt szintén meg kell találni a kapcsolódási pontokat. Közép-Európa azért elég sok perspektívát nyújt. Ezen túlmenően gyakran vagyok jelen a szak életében mint konferenciaszervező.

Másik kedvencem a szakmai tanulmányutak szervezése. Rendszeresen szervezek efféléket a diákoknak. Úgy gondolom, egy univerzitás ma már korántsem állhat meg az egyetem falain belül. Akkor jó egy képzés, ha az elméleti anyagot gyakorlatban, terepen is ki lehet próbálni. Amikor bevezettük a kulturális örökség meg kulturális és irodalmi emlékezet tantárgyat, ennek megfeleltettük a szakmai tanulmányutakat is. Olyan helyekre látogatunk el, ahol a kultúrának és a helyi kulturális adottságoknak olyan jelenléte van, amit fel lehet használni. Az első ilyen utunk a Szilágyságba vezetett. A Partium kissé elfeledettebb része a Szilágyság,

pedig óriási irodalmi és kulturális gyökerekkel bír. Megtekintettük a Wesselényi család zsibói birtokát, aztán Ady Endre nyomában jártunk Érmindszenten, Zilahon. A második körutunk a Barcaságba, szász vidékre vezetett, Brassóba, Nagyszebenbe, ami tipikus mintája az együttélésnek. A harmadik utunk tavaly volt a Bánságban, a soknyelvű, sokkulturájú régióban, amelyben magyar, román, német, szerb és még annyiféle kultúra élt és él a mai napig egymás mellett. Mindig olyan helyre megyünk, amelynek van kulturális tartalma, telítettsége. Megmutatjuk a hallgatóknak, hogy ha idegenvezetők lesznek vagy magyartanárok, hogyan érdemes jó osztálykirándulást szervezni. Én szilágysági vagyok, s a Szilágyság megyei diákjaim csodálkoztak néha ottjártunkkor, mondván: „Tanár úr, mi minden van itt, és én nem is tudtam.” Márpedig fontos, hogy tudjuk, milyen kincsek vannak a közelünkben is, a jobb megismerés végett.

Fantasztikus kaland bölcsestestnek, tanárnak állni

*Dr. Boka László egyetemi docens,
irodalomtörténész, az Országos
Széchényi Könyvtár tudományos
igazgatója*

Épp ezen az egyetemhez közeli helyen, ahol most beszélgetünk, történt meg a felkérés, hogy csatlakoznék-e az akkor alig egy éve alakult, frissen működő magyar tanszékhez. János

Szabolcs, az akkori rektor kért, ne csak Kolozsváron tartsak egy vendéglőadást (a magyar nyelvemlékek OSZK-s kiállítási katalógusa kapcsán jártam akkor itt), hanem Nagyváradon is, hiszen itt is létesült magyar nyelv- és irodalom tanszék. Az előadás után vacsoráztunk, s azt láttam, dinamikus, fiatal, elszánt csapat jött létre. A megtisztelő felkérés utáni első lelkesedésemet követően persze kételyek is megfogalmazódtak, éppen a *Várad* folyóirat szerkesztőségében Kinde Annamáriával (a 2014-ben elhunyt költő, újságíró, irodalomszervező volt akkor a lap irodalmi rovatának szerkesztője) beszélgettünk hosszasan ennek a lehetőségéről, előnyeiről és esetleges hátulütőiről, hiszen akkortájt sok kritikus hang is felmerült, főként Kolozsvár irányából, hogy szükség van-e Erdélyben egy újabb magyar tanszékre. Nekem számos kolozsvári barátom szólalt akkor meg. Én akkor is azt vallottam, nemcsak a város mint szülővárosom miatt, hogy igen, helye van itt a Partiumban. Fontos, hogy legyen egy magyar tanszék – viccesen fogalmazva – a Kolozsvár, Debrecen, Szeged „Bermuda-háromszög” közepén.

A tanszék eddigi eredményessége bennünket igazolt. Azt vallottuk: meg lehet szólítani a belső-székelyföldi diákokat éppúgy, mint a kelet-magyarországiakat – és mindenekelett a Partiumból jelentkező „hazai” hallgatókat is, akiknek fontos anyagi megtakarítást is jelent, hogy nem kell több száz kilométert utazniuk. Arról nem is beszélve, hogy a régióban megfigyelhető volt 2010-2011 körül, hogy aki nem Kolozsvár mellett döntött, az alapvetően Magyarországot választotta. Talán ennek a folyamatnak egy pici megálljt is tudott parancsolni, hogy létrejött a nagyváradi magyar tanszék. Azt gondolom, jó irányba halad az ügy, akkor is, ha nyilván voltak nemcsak szép momentumok, hanem nehézségek is. Én afféle stabil emberként, mégis külsősként igyekeztem az oktatás mellett számos egyéb téren segíteni. A könyvtár fejlesztésében, szakmai programok szervezésében, a hallgatók budapesti továbbképzésében. De ezek már az első évek gyermekbetegségei után voltak jószerével. Az egyetemnek voltak gazdasági nehézségei is, főként az utóbbi években, és adódtak ebből kifolyólag adminisztratív gondok is, amelyek kényszerű átszervezésekhez vezettek, pl. tanszéki csoportokra csökkentették a korábban önálló tanszékeket: a magyart, a németet, az angolt összevonták, de csoportként önállóan működünk továbbra is. Ma úgy érzem, fellendülő-

ben van az univerzitás, bízom benne, hogy a következő tíz évét is stabilan meg fogja érni a magyar tanszék.

Milyennek látja a szak előző éveit, illetve fejlődési lehetőségeit?

Mint minden új, fiatal tanszék, a maga gyermekbetegségeivel küzdött egy ideig. Kellettek a tapasztalatok. Egy induló tanszéknek egy eleve nem túl nagy s még nem régi, nem patinás hagyományokkal bíró egyetemen nincs könnyű helyzete, sem adminisztratív, sem szakmai téren. Kezdetben olyan vendégoktatókkal dolgoztak, amilyenek én magam is számítottam, csak az én esetem

annyiban más volt, hogy Budapestről is haza jöttem, míg más ingázó tanároknak, Nyíregyházától Kolozsvárig, Debrecenről Szegedig eleve másmilyen volt a viszonyulásuk, elköteleződésük a helyhez, a városhoz. Az első éveket Kordics Noémi tanszékvezetőként és János Szabolcs vitték a vállukon, s egyértelműen az volt a cél, hogy jó csapat szülessen, szakmai hitelességgel, jövőképpel, kellő anyagi forrással. Az egyetemi ranglétrára is figyelni kell, akkreditációra van szükség. A tudományos fokozattal bírók közül akkor még én voltam docensként a rangidős, utána hívtuk meg Balázs Géza nyelvészprofesszort a tanszékre. De itt tanított akkoriban Keszeg Anna és Biró Ancsa is, sok más kolléga mellett, azt gondolom, szakmailag kikezdzhetetlen csapat volt. A tanulási folyamatnak az is a része – főként a helyzet adottságaiból kifolyólag –, hogy egymással viszonylag ritkán találkozó embereket hogyan tudunk a diákok előtt megmutatni, az ő szempontjaikból milyen feladatvállalások és -elosztások lépnek életbe. Kezdetekben több volt a vendégoktató, mint az itt élő, az ugyanis nem egyik napról a másikra megy, hogy valakik fokozatot szereznek, aztán elindulnak az egyetemi ranglétrán, tanársegédként, adjunktusként, docensként stb. Ennek szigorú szabályai, követelményrendszere van, miközben a szak hitelességét is biztosítani kell Erdély-szerte. 2012-től, az ittlétem első három-négy évében már nagyon jó évfolyamokat sikerült útjukra eresztenünk, minőségi konferenciákat, tudományos programokat is szervezni, rangos előadókat és kortárs írókat, költőket az egyetemre hívni. Mindez része a szak népszerűsítésének is, ami ma is fontos, létkérdés. Egy jó tanszéki csapat olyan, mint egy jó válogatott, vannak húzó- és látszólag kevésbé húzó nevek, s bár mindenkinek más-más feladata van, a cél közös: mindenki a saját reputációját, kapcsolati tőkéjét kell hasznosítsa a tanszék javára. Utazó tanárokból most is elég sokan vagyunk a tanszéken, ami nem baj, minderre lehetőségként is kell tekinteni. Amikor anyagi nehézségek adódtak, akkor fölmerültek ezek a gondok, az utazással járó anyagiak mellett a munkaszervezési, szakmai kérdések is. Ebből is adódott az alapkérdés: itt tudunk-e tartani, föl tudunk-e építeni egy olyan csapatot, amely megfelel különböző oktatási és kutatási normáknak? A magyar tanszéken is volt egy hullámvölgy, de már biztatók a jelek. Jelenleg egy egyetemi tanár, több egyetemi docens dolgozik a magyar tanszéken, és vannak adjunktusok és kisebb rangban is kol-

legák. Mindig a helyi, az itt élő kollégák foglalkoznak az adminisztrációval, amely nem csekély teher, a tanszéki szervezési ügyek ezt meg is kívánják. Úgy érzem, az utóbbi évben sikerült egyensúlyt teremteni, remélem, nem kiabálom el, hogy ez az út így folytatódik a jövőben is. Még egyszer mondom: annak, hogy elég sok utazó tanár van, aki nem állandó jelleggel él itt, hanem tömbösítve tartja az óráit, vannak/lehetnek előnyei is, hiszen az, hogy más egyetemi tanszékeken vagy más intézményekben is dolgozunk, többtöbblehetőségeket jelent a diákoknak is. A magyar szak esetében különösen is. Például az, hogy Balázs Géza tanár úr az ELTE-n, Verók Attila Egerben tanít, én az Országos Széchényi Könyvtárban tevékenykedem, lehetőség arra is, hogy a diákok szakmai kiránduláson, továbbképzéseken is részt vehessenek, Erasmus-programokon évek óta fogadjuk őket az OSZK-ban. Van lehetőségük rálátni, hogy más városokban hogyan működnek hasonló karok.

Milyen a kapcsolat más egyetemekkel, hasonló szakokkal?

Az egész Partiumi Egyetemről elmondható, hogy dinamikusan keres kapcsolatokat más univerzitásokkal. Ez kapcsolódik ahhoz, amit az előbb említettem: az a legegyszerűbb, ha az oktatók révén is kapcsolatokat tart fenn a szak, Magyarországon is, persze Romániában is. Hét-nyolc évvel ezelőtt még gyér volt a lehetőség a szakmai utak szempontjából, illetve egy nagyobb tudományos konferen-

cia szervezésekor is kevesebb választási lehetőség volt olyan szempontból, hogy milyen társintézményeket találunk támogatóként magunk mellé. Most már gazdag a választási lehetőség egész egyetemi szinten, ezen belül a magyar tanszéknek is megvannak az erős kapcsolatai közgyűjteményekkel, társegyetemekkel. Az Erasmus-programok ugyancsak lehetőségeket kínálnak mind a diákoknak, mind az oktatóknak. Erasmus-program révén egy-két hétre én is képviseltem más egyetemeken vendégelőadóként a PKE színeit. Erdélyben is léteznek ösztöndíjprogramok és tudományos kutatóprojektek, no meg könyvkiadásiak is, amelyek nem effektíve az oktatáshoz kapcsolódnak, de azért ne feledjük el: az oktatás és a belső tudományos kutatómunka egyszerre kell jelen legyen egészséges arányokban minden egyetemen. Az oktatónak szüksége van arra, hogy a saját kutatási témáit próbálja fejleszteni. Ebben derekasan helytállt eddig a magyar tanszék. És itt említhetem azt is, hogy a PKE magyar szakosai aktívan részt vettek a városon belüli kulturális intézmények programjaiban is. A tanszék a *Várad* folyóirattal, a Szigligeti Színházzal, a püspökségekkel s más kulturális intézményekkel is együtt kell működjön. Talán személyem révén is sikerült mindezt megerősíteni, hogy egyetlen példát mondjak, öt éve a Tabéry Géza novellapályázat is így indult útnak...

Mit tanít a diákoknak, s mely évfolyamoknak?

Alapvetően 20. századi magyar irodalomtörténetet és erdélyi magyar irodalmat tanítok, egyéb elfoglaltságaimból adódóan az alapszakon a harmadéveseket taníthatom péntekenként, olykor hétfőnként. Az előadásaim kétharmadát nem is az alap-, hanem a mesterképzésen, vagyis negyed- és ötödéven tartom. Ott viszont már nem szigorúan magyar irodalomtörténettel foglalkozik az ember, hanem komparatistikával, irodalom- és művelődéstudománnyal, interpretáció-elméletekkel, irodalomkritikával, tehát átfogóbb, elméletibb vagy éppen komparatív tantárgyakkal. Van egy olyan tárgyam is, hogy irodalom-film-színház, tehát irodalom és társművészetek mai, változó mediális viszonyáról. A mesteris hallgatóink többsége már dolgozik, mellette tanul, tehát pénteken, munka után és szombaton hallgatnak órákat. Ez szerencsés konstrukció számukra is, és egy kis egyetemnek az is előnye, hogy ezt meg tudja szervezni. Az alap-

szakosoknak szigorúan csak a munkanapokon lehet előadásokat tartani, ezzel szemben a mesteriseknek tömbösített előadásokat is tarthattunk. Közülük sokan fokozati vizsga előtt állnak, és aktív tanárok, de színházi szakemberektől rádiósig a legkülönfélébb hallgatókkal találkoztam már. Vannak köztük olyanok, akiknek van felsőfokú végzettségük már, de a bolognai rendszerben a plusz két év mesterit nem végezték el, néhány év kihagyás után jelentkeznek. Akadnak olyanok is, akik más egyetemeken végezték az alapképzést, de ide kerültek a régióba, családjuk révén vagy más ok miatt. Van, aki Kolozsvárott végzett és a mesterit itt fejezi be.

A diákok milyen területen érvényesíthetik itt szerzett tudásukat?

E szak klasszikus bölcsészkarai végzettséget ad. Volt diákjaink közül sokan már a megyében magyartanárként tanítanak, néhány volt tanítványom a helyi vagy a regionális sajtóban dolgozik. Sokan elmentek fordítói és egyéb munkakörökbe, főleg a kétszakosak közül. Vannak, akik az alapképzést itt fejezték be, aztán Budapesten vagy Debrecenben folytatták mesterképzéssel, különböző ösztöndíjakban részesültek, könyveket írnak, szerkesztenek, más rangos irodalmi lapokban kritikát is közöl. A klasszikus bölcsész végzettség mellett hangsúlyozni szoktam, hogy a mi esetünkben a megyében lévő közgyűjteményekre is érdemes lenne hangsúlyosabban odafigyelni. Elég sok projektben, ún. mentőakci-

ókban vettem részt az utóbbi években: múzeumok, könyvtárak állományának, dokumentumainak megmentése, felújítása, restaurálása és egyéb tudományos-kulturális programok, emlékévek kapcsán is, ami alapvetően nemzeti könyvtári feladatkörömhöz kapcsolódott. Akár a nagyszalontai Arany János Emlékmúzeum, akár idén a nagyváradi Ady Endre Emlékmúzeum esetét vesszük, akár helyi vagy távolabbi közgyűjtemények, levéltárak, könyvtárak, múzeumok esetében nincs megfelelő utánpótlás, ehhez nekünk kellene „kitermelni” a megfelelő szaktudást. Ilyen téren az eddiginél is jobban együtt kellene működnie az egyetemnek állami, illetve egyházi intézményekkel, hogy az igényeket felmérjük.

A tizedik születésnapot miként ünnepeli majd a tanszék?

Az idei tanév első tanszéki értekezletén felmerült valamiféle emlékülés, amelyen egyszerre ötvöznénk a családiasságot és a tudományosságot. Az utóbbi években sikeres a tanszék a teljes magyar nyelvterületre vetítve is a tudományos konferenciákon, így könnyen lehet, hogy az általam és Biró Annamária által 2014-ben útjára indított, két évente megrendezendő konferenciasorozat szeptemberre esedékes fordulóján, annak zárónapján vagy estjén szervezünk egy komolyabb ünnepséget. Szeretnénk valamit kifejezetten ennek az évfordulónak szentelni, ami kellően meghitt és szép emlékeket idéző. Valószínűleg megjelenik majd egy emlékalbum, amelyben az összes korábbi oktató és néhány itt végzett diák rövid írása is szerepelne. Megkeressük azokat is, akik egy ideig segítettek a csapatot, aztán úgy hozta az életük, a szakmai karrierjük, hogy továbbálltak más városokba, más egyetemekre. Azt is fölvetettük, én is támogattam ezt, hogy szerepeljen az albumban az összes eddigi magyar szakos diák neve, aki itt végzett a PKE-n, s természetesen az oktatóké is. Azzal minden tanszék büszkélkedik, ha van egy-két olyan hallgatója, aki már komoly szakmai sikereket tudhat maga mögött, aki doktori iskolába jár, ösztöndíjakat, alkotói díjakat nyert, akik verseket publikálnak. Ez a tanszéknek is visszaigazolás. Nyomon követjük azoknak a diákoknak az útját, sorsát, akik a PKE-ről kerültek ki, innen indultak. Remélem, mindennek lesz egy közösségi felületen létrehozott vagy a világhálón elérhető honlapja, aloldala is.

Hol helyezkedik el a tanszék a romániai felsőoktatási palettán?

Ezt elsődlegesen kollégáimtól és az egyetem vezetésétől kell megkérdeznie. Azt azonban magam is tudom, hogy a magyarországi híre a tanszéknek és az egyetemnek pozitív irányba tart, növekszik, s ehhez személyek és a személyek mögött álló munka, hitelesség kell. Amint már utaltam rá, kezdetben bennem is voltak aggályok, amelyek csak a szakmaiságra vonatkoztak, nem arra, hogy van-e helye itt egy tanszéknek. Aggályaim amiatt voltak, hogy lesz-e olyan emberállomány, mely képes megfelelő minőségben oktatni, hiszen Nagyváradnak (a magyarság tekintetében jó ideje) nem voltak egyetemi vagy főiskolai hagyományai. Sok időbe telt, míg ez kiépült, az infrastruktúra konszolidálódott, megerősödött. Egy magyar nyelv- és irodalom tanszék létrejött ezenfelül is kihívás, de remek hívószó is lehet a teljes PKE felé. Ezért nem igazán értettem, hogy az említett tanszéki összevonásokkor, adminisztratív és anyagi okokból, miért volt szükség megszorításokra e téren is. Ne feledjük: egy angol vagy német szakos képzést – nem akarok senkit sem megbántani – lehet tanulni másutt is, a nagyváradi állami egyetemen is; de ha valaki magyar irodalmat és kultúrát, magyar nyelvészetet akar tanulni, azt jelenleg alapvetően két helyen teheti meg: Kolozsváron, ahol én magam is végeztem, illetve 2010 óta Nagyváradon is. Visszatérve a kérdésére: a romániai felsőoktatásban a tanszék értelemszerűen csak

a kolozsvárral mérhető össze, vele „verseng”, ha ezt annak lehet nevezni, de épp úgy jó értelemben véve verseng a hallgatókért más, magyarországi egyetemekkel is. Az út, amelyen elindultunk, még igen hosszú... Van mit fejleszteni, s van hová fejlődni. De egy jó csapat az oktatásra ugyanúgy gondot fordít, mint kutatóprojektekre, helyi és országos rendezvényekre, amelyek jóvoltából eddig is sikerült ténylegesen elhelyezni a PKE magyar tanszékét a magyar tudományosság képletes térképén. 2013-ban kezdtünk gondolkodni azon, érdemes lenne-e egy rangjában is méltó tudományos konferenciasorozatot szervezni Váradon. Ebből az ötletből születtek az *Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolathálók, írócsoporthatások* című konferenciák; eddig már három lezajlott, őszre már szervezzük a következőt. Lokális konferenciasorozatokat is indított a tanszék. A magam részéről igyekeztem a diákságot is bevonni, programsorozatokat indítani. Például a *KéPKeret* több évig élt, rendezvényein rangos írók, művészek is megjelentek. Számos könyvbemutatót szerveztünk, továbbá olyan programokat, amelyek diákjaink mellett a városi közönséget is bevonhatják az egyetem falai közé. Az egyetem azért egyetem, hogy kisugárzása legyen, nem elszigetelten kell működnie, hanem olyan programokat kínálnia, amelyek az itt tanuló diákságon túl a helyi lakosoknak is adnak valamiféle többletet.

Mi az, amin még javítani, fejleszteni lehetne?

Egyszer azt mondtam egy tanszéki értekezleten, hogy ez is olyan, mint a háború, három dolog kell hozzá: pénz, pénz, pénz. Alapvetően nem, vagy nem csak, de három-négy dolog bizonyosan kell hozzá: szakmaiság és elhivatottság, jó PR-érték és az anyagiakon túl fontos, hogy egy megfelelően dotált egyetemi campus is, könyvtárral, rendelkezésre álljon. Az utóbbit azért is említtem, mert a budapesti diákjaimban ugyanannyi lustaság van, mint a nagyváradiakban, nincs különbség a kettő között, tehát csak azt akarják manapság elolvasni, ami készen rendelkezésre áll, vagy eleve elérhető a világhálón. Azért ez ne így legyen egy magyar szakos esetében. Meg kell tanulni kutatni, keresni, utánanézni a dolgoknak, ha kritikai gondolkodásra akarunk nevelni. Igyekeztem ezért tudatosan fejleszteni a PKE tanszéki és ún. „nagy” könyvtárát, ami rajtam múlt, idehozni a legnagyobb magyarországi kiadókat, bevonzva könyvado-

mányokat. Maga az egyetem vezetősége is erre törekedett egyéni könyvtárak, hagyatékok ideszállításával. Már van egy reprezentatív és szakmailag is modern könyvtára az egyetemnek. Az új épületrész is adott. Én a magam részéről a tanszéki könyvállományt is igyekszem bővíteni, főként az irodalmárokat. Úgy érzem, ezeken túlmenően, hogy a szakon alapvetően a regionalitásra és ennek pozitív oldalaira, értékeire figyeltek eddig is. Arra, hogy a helyi kulturális erőket mozgassuk meg, a lokális és regionális kulturális emlékezetet tartsuk fenn, akár tantárgy szinten is oktassuk, tehát olyasmiket is tanítsunk, amik a régióra jellemzők, amik annak a szellemi kincseihez tartoznak. Itt rengeteg elfeledett érték van, ami ma már nem egyértelmű a legfiatalabb nemzedékeknek. Emellett az európai és a világtrendekre is kötelező figyelni, különben a leszakadás veszélye fenyeget. Érdemes nemzetközi szintekhez mérnünk magunkat, ha hosszabb távon gondolkodunk. A kettő nem zárja ki egymást, mielőtt valaki azt gondolná, csak óvatos tervezésre, tudatos építkezésre van szükség. Kérdés lehet, hogy mi most itt szépírókat is akarunk-e nevelni, netalán kritikusokat, meghagyjuk-e ezt a klasszikusnak mondott lehetőséget, hogy úgy mondjam, vagy inkább csak a piaci szférában elhelyezkedő bölcsészeket akarjuk kinevelni. Minél szélesebb a paletta, annál sikeresebb egy tanszék. Minél több láb on áll, annál jobb – nyilván a bölcsészkaron belül, hiszen a lehetőségek korlátozottak, de azért elég tágasak

ahhoz, hogy mindenki megtalálja a maga szeletét vagy szegmensét.

Arról egyébként komoly viták folynak ma a világban más egyetemeken is, hogy melyek azok a profilok, amelyekben manapság egy felsőoktatási intézmény humán területen, a társadalomtudományokban sikeres lehet. Hiszen alapvetően változik a világunk. A klasszikus irodalom tanszékek óriási változásokon estek át csak az utóbbi harminc esztendő tekintve. És nem szeretném, hogy utólag valaki azt mondja, hogy ó, hát ezt vagy azt a típusú képzést itt el sem tudták képzelni, ahogyan azt sem, hogy átessünk a divatjelenségek és -igények kiszolgáló intézményévé. Ezek akkor működnek jól, ha erős helyi bástyák vannak, megbeszéltek profilokkal az egyéb intézményekkel, de akár egymással konkurálva is, hiszen a verseny meg a kritika – ahogyan Kosztolányi mondogatta – rangot és szakmaiságot ad. És mindezt együttműködve, hálózatszerűen is meg lehet valósítani. Ez a legkevésbé sem jelent ellenlábasságot, Debrecen-től Nyíregyházán át Budapestig vagy Szegedig, valamint egyházi és nem egyházi, állami és nem állami vonalon széles és rugalmas együttműködésben kellene gondolkodni, hogy a jó gyakorlatokat itt is meg tudjuk valósítani. Nagyon sok mindent lehetne most még felsorolni, ami nemcsak a PKE jelenlegi magyar tanszékét érinti, hanem a bolognai folyamatoknak az utóbbi tíz-tizenöt esztendejét is. Hogy ez mennyire volt sikeres, az már egy másik interjú tárgya lenne.

Az olvasás szeretetét miként adhatják tovább a hallgatók?

Az alapképzés három éve alatt elindulunk a klasszikus régi magyar irodalomtól, harmadéven eljutunk a huszadik századig. Most többnyire ez a gyakorlat. Ám van, aki a szakosodással addigra már meg is unta a régi szövegeket. Néhány egyetem bevezetett olyan projekteket, melyeknek értelmében megfordítják ezt: a huszadik századtól és a kortársaktól mennek vissza a klasszikusokig. Tehát először az olvasásra nevelést, az olvasás megszerettetését és az ismeretek tárházának bővítését tűzik ki célul, nem feltétlenül időrendben haladnak. A nálunk végzetek többsége aktív oktató lesz, vagy már most is tanít. Nem kilóra mérik, hány száz oldalas regényeket kell elolvasni, de nem is jó, ha ez egyetemen is

még megmarad a kötelezőek elutasított, unottnak gondolt körében. Ezek a művek lehetséges feltárulkozó világok, tükrök, amelyek önismeretünket és a világban való eligazodásunkat segítik, világok, amelyekben meg lehet merítkezni. Fantasztikus kaland, amikor az ember bölcsésznek áll. Nem azért kell bölcsésznek lenni, mert nem vagyok jó matematikából vagy reáliákból (én speciel jó voltam, mégis matek-fizika szakról váltottam), hanem azért, mert ez életprogram, elhivatottság. A gondolkodni tudás és tanítás, az okok és a miértek tana, a háttérösszefüggések fellebbentése, a kreatív gondolkodás világa, az örök, ám ösztönző kételyek mellett is a megfelelő egyéni válasszok keresése, melyek itt hevernek az orrunk előtt, nagyjaink műveiben. Csak lapozzuk fel őket és lépünk velük párbeszédbe. Egyéni, senki más számára nem elmondható üzenetekkel. Amikhez megfelelő képzettség sem árt... Hiszen legalább mi mondjuk ki, hogy jelenlegi társadalmunkra alapvetően jobban ráférne egy nagyobb fokú műveltségismérvény és művelődésmérvény. Hogy milyen szimptómái vannak annak, hogy ma mit és mennyire olvasnak vagy nem olvasnak a legfiatalabbak, az a szülők után épp a jövő tanárain is fog múlni. Hogy ők hogyan tudják majd a harmadikos, negyedikes kisdíjakoknak megtanítani azt, hogy miért jó olvasni, teremtetett világokban elmerülni, és hogyan lehet erről rávenni őket a saját szintjükön. Mindegy hajlamosak vagyunk siránkozni, a különböző generációk koncentrációs idejét felmentő érvként emlegetni.

Amikor én voltam egyetemista, csak angol irodalomtörténet vizsgából közel harminc regényt kellett elolvasni egyetlen félévben, ami már akkor is majdhogynem abszurd volt, de tizenötöt biztosan elolvastunk, az tényleg elvárás volt. Ha manapság azt mondom egy félévben, hogy olvassanak el öt regényt, de mindenki, nem csak az, aki szemináriumot tart belőle, azt látom, néhányan csodálkoznak: „tényleg? ez most elvárás?” Az olvasás nem tanóra. Nem úgy kell koncentrálni odafigyelni rá, mint egy előadáson. Az maga a felszabadulás, a belemélyedés, a lehetőség. De nem is azt kell visszamondanom, amit olvastam. Inkább azt, amit én gondolok minderről. Az egyetem tanulni tanít meg elsődlegesen, aztán, ha szerencsém van, érvelni, összetetten s nem felületesen gondolkodni a világról, ami már közös munka eredménye. Van, aki persze csak megúszni akarja, egy papírt szeretni. De egy szemináriumi dolgozattal az ELTE-n sem lehet úgy jelentkezni, hogy abban nincs legalább öt alátámasztott szakirodalmi hivatkozás. Ezek az alapvető követelmények, amelyeknek meg kell felelnie annak, aki bölcsész alap- vagy mesteris diplomát szeretne. Önmaga érdekében és javára.

Folyamatos megújulásban vagyunk

Dr. Magyarai Sára egyetemi docens, nyelvész

Mióta oktat a PKE magyar nyelv és irodalom szakán? Hogyan kapcsolódott be e tevékenységbe?

2012-ben kerültem az egyetemre. 2011-ben doktoráltam nyelvészeti tantárgyból Kolozsváron, és attól a tanévtől dolgoztam Temesváron, a Nyugati Egyetemen, román tanszéken tanítottam magyar nyelvet és kultúrát az ottani román diákoknak. Véletlenszerű volt a találkozás a Partiumi Keresztény Egyetemmel. Miközben egy alkalommal Kolozsvárra utaztam, találkoztam a volt magyartanárnőmmel, Bodóczi Erzsébettel, és beszélgetésünk során kiderült, nyelvészetből doktoráltam. Itt a tanszéken nyelvészekből hiány volt, és a tanárnő volt az, aki beajánlott. Néhány napon belül fölhívott Bartha Krisztina, hogy lenne egy állás, érdekelne-e. Temesváriként avval kellett számoljak, hogy ez mégis csak 170 kilométer, háromórás út. Megtaláltuk a módját,

hogy ingázó oktatóként 2012 őszén megkezdhessem itt az oktatást. Először óraadóként, próbaidősként, majd 2013-ban úgy döntöttünk, átjövök ide főállásba. Évekig párhuzamosan dolgoztam a Nyugati Egyetemen is Temesváron, illetve a Bartók Béla Elméleti Líceumnak voltam az egyik magyartanára, és ameddig végig nem vittem ott az éppen aktuális osztályomat, addig „három munkaheyles” voltam. Aztán a temesvári részt három-négy év alatt leépítettem. 2012 őszétől megbíztak a tanárképzés újjászervezésével, 2012–2016 között én voltam a Tanárképző Intézet igazgatója, ami még egy embernyi energiát és munkát jelentett, be kellett látnom, nem működik ez a sok irányba való teljesítés.

Milyen tantárgyakat tanít?

Az az ajánlott a tanügyminisztérium részéről, hogy amiben profik vagyunk, azt oktassuk. Tehát a saját kutatási témáinkat. Viszont ez azt is jelentené, hogy csak egy kutatási szakterület, tantárgy jöhet szóba. Nekem az antropológiai nyelvészet a szakterületem. Azt vizsgálom, hogy az, ahogyan beszélünk, ahogyan a nyelv működik, hogyan reflektál a közösségre. Egyfajta nyelvi profilozással foglalkozom. Tehát egyetlen ilyen tantárgyam van, az antropológiai nyelvészet, mellette tanítok olyan tárgyakat is, amelyeket meg kell tanulni annak, aki magyar nyelvet és irodalmat tanul. Ezeket a tárgyakat nekünk is valaki megtanította annak idején. Ezért általános nyelvészet előadást is vezetek. Emellett

mai magyar nyelv előadást, amelynek során a mondattan-nal foglalkozunk. Roppant izgalmas tárgy a magyar néprajz, az antropológiai részhez áll közel. 2013-ban Romániában elsőként vezettük be a magyar nyelv mint idegen nyelv módszertanát. 2004 óta foglalkozom fakultatív magyaroktatással. Ennek a kutatásával, tananyagok kidolgozásával, illetve tanárok továbbképzésével. Itt a legnagyobb gond, hogy nincs szakképzett tanár. Fontos, hogy 2013-ban bevezettük ezt a tantárgyat mint módszertani csomagot. Tudom, a magyar mint idegen nyelv neuralgikus fogalom a romániai magyarok számára, de ez egy nyelvpedagógiai, nyelvtanítási szakterminus, és azt jelenti: sok olyan helyzet van Romániában, amikor a magyar nyelvet idegen nyelvként, második nyelvként kell tanítani, mert a gyermek vagy vegyes házasságból származik, vagy nem beszéli a magyart anyanyelvként, vagy – bár magyar családból jön – a nyelvtudása nem kielégítő, és ő azon a nyelven nem tud továbbtanulni. Erre a reális helyzetre kellett megoldást kidolgozni. Ugye, a kutató egyik feladata, hogy vegye észre, milyen jelenségek működnek a világban, azokat térképezze föl, elemezze, és megoldási javaslatokkal is szolgáljon, ha pedig van rá mód, e javaslatok gyakorlatba ültetésével is foglalkozzon. Ez egy szerencsés történet, mert a magyar mint idegen nyelv esetében ez jól működik, már több mint száz hallgatót képeztünk ki arra, hogy találkozhat tanítóként vagy magyartanárként olyan gyerekekkel, akik bár magyar tananyelvű oktatásban részesülnek, nem beszélnek anyanyelvi szinten a magyart. Több mint húsz éve tanítottam Temesváron felnőtteknek magyart idegen nyelvként. Viszont maga a tanítás módszertana más. Egy dolog tanítani a nyelvet, és más kidolgozni azt, miként lehet tanítani a nyelvet. Nyilván nem kezdtem módszertan-oktatásba, csak miután többéves tapasztalatom volt abban, miként kell ezt tanítani. Tankönyvet írtam, tesztgyűjteményt készítettem erre az oktatási formára, és ebben partner volt az egyetem is. Tehát ezt a tantárgyat is tanítom, illetve múzeumpedagógiával is foglalkozunk, valamint kulturális menedzsmenttel. Hogy ezek hogyan kapcsolódnak a nyelvészethez? Amikor egyetemista voltam, a néprajz–antropológia főszakon muzeológiával is foglalkoztunk, és mivel az alapképesítésem szerint tanító is vagyok, ezek a pedagógiai részek jól mennek. És néha meg kell lépni a közösség érdekében azt, hogy új tantárgyakat vezetünk be. Úgy látjuk, ez szerencsés lépés volt három

évvel ezelőtt. A cél az, hogy a diákjaink minél többretegű felkészülést kapjanak, és minél több szakterületen megállhassák a helyüket a magyar szakos diplomájukkal.

Hogyan és milyen területeken tudják hasznosítani a diákok az egyetemen tanultakat?

Az a jó Romániában, hogy ha a törzskönyvi kivonatukon fel vannak tüntetve a tantárgyak, akkor bizonyos helyzetekben dolgozhatnak szakképzettként azokon a szakterületeken. Ezt úgy kell elképzelni, hogy ha magyar szakot végzett valaki, és kikerült egy falusi iskolába, ahol a magyarárából nem telt ki a teljes órászáma, akkor rábízták a könyvtár működtetését is, de a könyvtárosi teendőkért képzetlenként fizették. Mióta viszont könyvtárszervezést is tanul, és azt írja a diplomáján, hogy könyvtáros, azóta képzettként fizetik meg érte. A nálunk magyar szakot végzett legtöbb diák dominánsan magyar nyelv és irodalom szakos tanár lesz, ez olyan ötven százalék fölötti a kimutatások alapján. Viszont a sajtóban is elhelyezkedhetnek, erre is kapnak egy alapsomagot. Dolgozhatnak tájházakban, hiszen tanulnak néprajzot, múzeumpedagógiát is. Ezenkívül foglalkozhatnak a magyar mint idegen nyelv oktatásával, ami plusz jövedelemforrás is. Évfolyama válogatja, de fordítóként, tolmácsként is elhelyezkedhetnek, oktatási csomagunkban ez szintén megtalálható. Ez öt képesítés, ami hozzásegíti őket ahhoz, hogy könnyebben elhelyezkedjenek. Emel-

lett vannak olyan tantárgyaink, hogy kulturális örökség, illetve kulturális menedzsment. Ez úgy kapcsolódik a magyar irodalomhoz és nyelvészetéhez, hogy megtanítjuk a diákokot a kulturális tudás anyagi tőkévé való konvertálására, s mindez a pályázatírástól a rendezvényszervezésig kiterjed. Sokszor azt látjuk, hogy a környezetünkben lévő kulturális egyesületeket pedagógusok, újságírók működtetik. Az egyetemen megpróbáljuk a gyakorlati tudást az ő elméleti tudásukkal összehozni. Ennek az egyik tantárgyát én tanítom. Tizenhat éve vezetek egy továbbképzős tanácsadó irodát. Tudom, hogyan működik egy pályázat. Pályázatokat tudunk lehívni, menedzselni és elszámolni. Fontos volt, hogy olyan tantárgyakat tanítsunk, amelyekben saját gyakorlati tapasztalatunk is van, ne csak elméleti tudást adjunk át.

Ön szerint hol helyezkedik el a PKE magyar szaka a romániai magyar felsőoktatási palettán?

Én azt érzem, hogy teljes jogú tudományos és oktatási partnerként fogadnak el minket mind Romániában, mind a Kárpát-medencében. A Kárpát-medencei, illetve magyar tan székeket tömörítő világintézmény, a Balassi Intézet foglal

Dr. Magyari Sára nyelvész, egyetemi docens

kozik a magyar lektori hálózattal, és ettől a tanévtől a mi magyar tanszékünknek is van egy lektora N. Császi Ildikó személyében, ami azt jelenti, a mi szakunk is fölkerült erre a nemzetközi palettára.

Milyen a kapcsolat más egyetemekkel?

A kapcsolatainkat egyrészt abban szoktuk mérni, hogy az általunk megszervezett konferenciákra jönnek-e más kollégák. Nyelvész szakirányonként két évente van egy nemzetközi konferenciánk: A *nyelv közöségi perspektívája*. Tavaly június végén negyven előadó jött négy országból, voltak résztvevőink a kolozsvári BBTE-től kezdődően Szegeden, Budapesten, Debrecenen át egészen a komáromi Selye János Egyetemig, a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetéig. Mindebből azt látjuk, komolyan vesznek minket. A kutatási projektek esetében szintén tapasztalható az együttműködés. Tavaly fejeztünk be egy nagyobb projektet, egy alkalmazott nyelvészeti háromnyelvű szótárt adtunk ki kétnyelvűségre és többnyelvűségre vonatkoztatva. Kolozsvári és csíkszeredai kollégák mellett a PKE magyar szakáról ketten vetünk részt a szótár előkészítésében. Csíkszeredából Tódor Erika Mária koordinálta a munkálatokat. Öt éven át volt a szaknak részben kulturális, részben nyelvészeti programja, a Nyelvmentor program, amelynek az egyik célja volt összefogni a Romániában és a Kárpát-medencében működő, elsősorban nyelvészeti kutató előadókat és elhozni őket Nagyváradra.

Tanévenként négy-öt előadó jött el. Az öt év alatt több mint negyven előadó több mint húsz kutató-, illetve egyetemi intézetből vett részt a Kárpát-medencéből, amit szintén sikernek gondolok. Ennek az elismertségnek, együttműködésnek része az is, hogy nemzetközi szervezeteknek vagyunk a tagjai. Ezek sokszor meghívásos alapúak, és csak akkor lehet bejutni, ha egy-két kolléga ajánl minket. Ilyen a Termini Kutatóhálózat. Az, hogy hívnak minket előadásokat tartani, akár nagy, plenáris előadásokat is, szintén jó dolog. Bartha Krisztina kolléganőm tavaly ősszel Szerbiában volt előadást tartani. Ez mind azt mutatja, elismerik a munkánkat, elfogadják minket.

Milyen nyelvészeti kutatások folynak jelenleg?

A nyelvi szakirányt illetően gyorsan reagáltunk a hiányokra, elsősorban a romániai magyar nyelvi kutatásokban jelentkezőkre, melyek a Partiumot és a Bánságot illetik. Bartha Krisztina főleg a kétnyelvű környezetbeli beszédértéssel és beszédprodukcióval foglalkozik. Mert az, hogy a gyerek mit ért meg, hogy a helyes magyar hangképzés kialakul-e, sokszor függ attól is, hogy egy- vagy kétnyelvű környezetből származik, illetve az oktatásban egy- vagy kétnyelvű helyzetbe kerül. Gyakran dolgozunk együtt pedagógiai szakemberekkel, különféle továbbképzési programokat is kidolgozunk. A Romániai Magyar Pedagógus Szövetséggel is együtt dolgozunk, amikor felkérnek rá. Kutatásaink egyik vonala a nyelv és oktatás kapcsolata, figyelve arra is, milyen nyelvi gondokkal küzdenek a tanítók, tanárok. Felmérjük a problémákat, de megoldásokat is keresünk rájuk. A másik nagy kutatási terület, amellyel foglalkozunk: a nyelv és kultúra, nyelv és személyiség kapcsolata. Ide kapcsolódik a nyelvi profilozás. Az, ahogy az egyén használja a nyelvet, ahogy ír, vagy ahogy beszél, majdnem úgy működik, mint az ujjlenyomat. Sok olyan marker van, ami árulkodik arról, ki az a személy, aki bizonyos szövegeket megír. Ezt a következőképpen lehet elképzelni: egy névtelen levél érkezése esetében, bár ismeretlen a szerző, a nyelvi profil sok mindent meg tud mondani arról, aki a levelet megírta. Mi nem annyira az írott szövegekkel, mint inkább a beszélt nyelvvvel foglalkozunk, és ez nagyon izgalmas. A harmadik ág még mindig a nyelv és kultúra kapcsolatához tartozik: a nyelv és a digitális világ, a nyelv és az internet kapcsolata.

Az, hogy milyen hatása van, továbbá milyen lehetőségek, illetve veszélyek vannak, amelyek – ha a megfelelő nyelvhasználatra figyelünk – jeleként működhetnek. Az egyik legutóbbi kutatásom az internetes csalásokkal és az internetes romantikus csalásokkal kapcsolatos. Ezek a romantikus csalások izgalmasak, mert ezen esetekben van egy nyelvi mód, sőt egy nyelvi modell, amibe ezek folyamatosan illeszkednek. Ha azt mondom, hogy nyelv, akkor nemcsak a mondatnagra vagy szófajtára kell gondolni, és nemcsak arra, milyen szavakat használunk vagy nem használunk, hanem arra is, miként építünk meg egy szöveget, milyen stilisztikai, pragmatikai elemek jönnek elő. Megvannak a sajátos narratívák a csalások esetében, például a szöveget milyen történetre fűzik föl, vagy a szövegben a köszönés, a kérdés, egyáltalán, az ismerkedés hogyan jön létre. Nagyon tipikusak a csalók, és ezt nyelviileg profilozni lehet. Roppant izgalmas, érdekes terület. Tudomásom szerint a román rendőrségen nincs internetrendészet, Magyarországon van. Amikor fel tudok mérni például egy társskereső oldalon valakit, akinél látszik nyelviileg, hogy ő csaló, és csalás felé fogja elvinni a levelezést, akkor nincs olyan hivatalos szerv, ahová ezt jelezzük. Vagyis jelezhetjük, de úgyis azt fogják mondani, hogy ameddig meg nem történik a valós csalás, nem vagyunk megkárosítva, addig nem foglalkoznak evvel. Egyébként mindenki ismer olyanoakat, akik akár több száz vagy több ezer eurót küldenek akár párkere-

sésből kiindult félrevezetések miatt, vagy azért, mert elhiszik, hogy valakinek a gyermeke, unokája bajba került.

Mi az, amin változtatni lehetne még a szak tantárgyait illetően?

Meg kell találni az egyensúlyt a klasszikus és a modern vonal között, mert ahhoz, hogy magyar nyelv és irodalom szakként működjünk, meg kell tartani bizonyos klasszikus tantárgyakat. Ezeket annyira nem szeretik a diákok, mert ezek esetében tanulni kell. A modern oktatás hangoztat olyan szavakat, hogy kompetenciafejlesztés, de azt nem mondja el, hogy kompetenciát akkor fejlesztünk, ha van mögötte valós tudás, ami elméleti tudás kell legyen első fázisban, s azt sokszor olvasással lehet megszerezni. Ezeket a tantárgyakat valójában nem lehet kiküszöbölni. Ez nyelvészetből a klasszikus grammatikát jelenti. Igen, meg kell tanulni, hogy a nyelvnek a rendszere hogyan működik. Mert ha a hallgató nem érti, hogy a nyelv hogyan működik, akkor hiába beszél majd neki harmadéves korában a nyelvi profilozásról. Ha neki kimarad az, hogy a ragozás, a mondatban a szavak sorrendje, a mondat hangsúly hová esik, akkor a profilozást sem fogja érteni. Sok diák szeretne egyből nyelvi profilozó lenni, vagy szeretne antropológiai nyelvészettel foglalkozni, de ehhez kell az alap, meg kell ismerni a nyelv rendszerét. Emellett folyamatosan nyitni kell a nagyvilág problémái irányába, kutatóként avval is foglalkozni kell, ami éppen a világban van, és azokra megoldásokat kell keresni. Érdeemes foglalkozni avval, hogy ebben a világban hol lesz a helye egy magyar nyelvet és irodalmat végző diáknak. Sokkal több energiát kell fektetni a korrektorok képzésére, mert az online felületekre a szövegek azonnali mód kerülnek fel, ahogy azt az ember megírja. Ezt magamon is látom, ez természetes, hogy ha az ember át is nézi a szövegét, nem látja a saját hibáit. Ezért kell egy külső szem, külső fej. Érdeemes lenne ezekbe fektetni. Egyre inkább hangsúlyt kell helyezni a nyelvi képzésekre az online média kapcsán: arra, hogy az, ahogyan beszélünk, mekkora hatást gyakorolhat közösségekre. Például lényeges a kríziskommunikáció, ami, ugye, pont most mennyire fontos, mert nem mindegy, a híreket, rendeleteket hogyan kommunikáljuk. Ennek van egy nyelvi vonatkozása is, és ez tanulható. Ezekre a dolgokra kell odafigyelni. Nem félek attól, hogy a magyar szaknak nem lesz létjogosultsága, de folyamatosan meg kell újulni.

Ejtsünk szót a mesterképzésről is.

Van egy multikulturalitás és többnyelvűség mesterképző szakunk, ahová általában azok a diákok jönnek, akik magyar szakot, illetve nyelvszakokat végeztek. Az utóbbi időben megnőtt az érdeklődés a szak iránt, mindig betöltik a hallgatók az ingyenes helyeket, sokszor versenyhelyzetbe kerülnek a fizetős helyekért is. Az utóbbi években vannak diákjaink, akik Kolozsváron végezték az alapszakot, és nálunk mesteriznek, vagy olyanok, akik Magyarországról jönnek mesterizni. A diákoktól azt hallom vissza, amiért számukra vonzó a mesterképzés: egyrészt a tartalom, másrészt a forma. Ami a tartalmat illeti, sikerült ezt a képzést is vonzó tantárgyakkal feltölteni. Nekem két tárgyam is van. Az egyik az európai nyelvpolitikák, ami szintén rendkívül aktuális, akár kisebbségben, akár Európán belül. Másrészt kulturális nyelvészetet tanítok, hogy miként reprezentálja magát egy-egy kultúra a nyelven keresztül. Ezeknek is nagy gyakorlati hasznuk lehet. A formát illetően elmondhatom: emiatt is sokan érdeklődnek a mesterképzésünk iránt, hiszen ez hétvégi oktatás, tömbösítve tartjuk az órákat, ami vonzó, mert aki mesterizni jön, általában dolgozik. Előny ez a tanítási forma. Sokkal jobb, mint ha kedd délelőttre tennénk órákat, amelyeken senki sem tudna részt venni. Tehát mind a tartalom, mind a forma vonzza a diákokat.

TÓTH HAJNAL

ALFÖLDI IMRE

Tejfoggal kőbe (25.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Társadalom

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikaíró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka, jár címmel közzeltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratkötég élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készülő, de végül is középszerű írásipari dolgozónak kisiklott váradi fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvésként állt be „írásiipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részeit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogatjuk.

Odaát, Magyarországon Gömbös Gyula próbálta a magyar írók színe-javát közös frontba tömöríteni, saját politikai elképzelései érdekében. Cs. Szabó László a *Magyar Csillag* 1942. évi 3. számában azt írja erről, hogy elkésett tíz évet: a húszas évek elején a kis népek még szabadabban dönthettek volna a sorsukról, egy vértelen nemzetvédő forradalomról, „csak éppen a földről nem illett túl hangosan beszélni”. A harmincas években ez a téma már tabu lett, nem hagyta a történelem, amely ismét visszakullogott nagy népek cselédjének. Gömböséknek és híveiknek egyhamar a fegyvergyárosokkal kellett inkább tanácskozniuk, mint az írókkal. Hirtelen eltűnt az írók mögül Gömbös és Kozma Miklós érdeklődő mosolya, most már csak az írói becsület védhette őket, és ez tudvalevőleg nem golyóálló.

Apámat az irodalom kérdésein túl a magyarság sorsa, léte, a szegényebb emberek – munkások, parasztok, kis egziszen-

ciák, saját munkájukból élők – föl-emelkedése izgatta, érdekelte. Gyakran bírálta előttünk – már amennyire Zoltán és én értettük a szavait – az ún. magyar kasztrendszert. Elismer-te, hogy Románia demokratikusabb állam lehetne, ha végre abbahagyná az „aktív lelkiismeret-furdalást” amiatt, hogy Trianonban így meghízott. Apa szerint ugyanis a fékevesztett magyarelles izgatás oka nem volt más, mint egy évtizedek óta ható, nagy-nagy lelkiismeret-furdalás tetteleg, elleplező megnyilvánulása. Igaz, hogy 150-200 éve készültek rá, tudatosan, mégis maguk is érezték, hogy nem az általuk hangoztatott „történelmi igazság” és „történelmi előjog”, hanem a trianoni Nagy Sze-rencse és az ezt előkészítő nyugati román nacionalista politikusi nyüz-gés hullatta ölükbe Erdélyt, Bánátot, Bukovina egy részét, Besszarábiát, sőt, a magyar Nagyalföld keleti sáv-ját, az ún. Partiumot, évekkel előbb Dobrudzsát.

Mindeközben Apa érezte, hogy keve-sebbet tud az irodalomról, a történe-lemről, a korról, mint szeretne, s amennyit józan paraszti eszével fel tudna fogni, és hasznosíthatna is. Ezért az 1932-ig, a Temető utcai ház-építés előttig terjedő időszaka a kul-turális lemaradás behozásáé, az el-

mélyedt, sok olvasása, egy időnként megrendüléssel fenyegető, viszonylagos egzisztenciális biztonsága, a munkásmozgalom fölösleges, formális béklyóitól való szabadulása, az Ágnes-ügy felszámolása, a házépítésbe való kezdés után pedig az érzelmi kiegyensúlyozottság megteremtéséé volt. Ez hátrahagyott, töredékes jegyzeteiből biztonsággal kiolvasható.

A „kis életformát” elfogadó, szerény városi szegényember sorsába belenyugvó „kicsi, de legalább biztos”, műveljük kertjeinket elvet valló, csak éppen egy fejjel magasabbra vágyakozó, „konszolidált” személyiség kialakulásának esztendei voltak ezek, kisgyermekkorom évei, Apa számára. Minket is szüntelenül arra nevelt, szorított: érnünk be azzal, ami van, amire telik, a többire nincs is nagy szükség. Ultra-puritanizmus is volt ebben, a fontos és a nem fontos elválasztásának tudatossága, egyúttal az irodalom, a költészet, a zene és a tudományos ismeretterjesztés révén kigyűjthető ismeretek tisztelete. E magatartás egyoldalúságairól és túlzásairól már szóltam: a „nem fontos” kategóriája nála kissé túlzottan kibővült, sajnos. Érdeklődő természete ellenére eleinte nem fért bele a mozi, a színház, a társaság, a kirándulás, az utazgatás, pláne a semmittevés. A „hasznossági elv” minden percünket betáblázta valami elfoglaltsággal, aminek valóban volt valami haszna, de hát azok az emberek is megvoltak, sőt jobb közérzettel éltek körülöttünk, akik el-ellógázták a lábukat egypár órát valamelyik meccsen, kertvendéglőben, moziban, ki-kirándultak a közeli dimbesdombos, erdős vidékre, horgásztak vagy kártyáztak ismerőseikkel.

Apa mindig úgy élt, mint akinek olyan feladatai vannak, amelyeket mihamarabb el kell végeznie, „pontosan, szépen, ahogy a csillag megy az égen”, mert a következő óra vagy nap lehet, hogy az Úristené, végleg elszáll az ember lelke e sárgolyóról. És ne maradjon utána elvégezetlenül semmi, ami tőle telhetően elvégezhető lett volna.

Az ún. postai rovincsolások nem is találtak az ő munkájában soha semmiféle hibát. De hát azokkal se történt semmi, akiknél kisebb-nagyobb mulasztásokat szóvá tettek. (A jó öreg Simonyi Zsigmond, 1919-ben elhalt nyelvtudósunk, a *Helyes magyarság* addig is nagyrészt érvényes szabályainak

megfogalmazója már 1872-ben a Szarvas Gábor indította *Magyar Nyelvőr* I. évfolyamában is támadta a postai kéziszótár „rovancsolás” kifejezését, a postások azért így tanulták és nevezték a felsőbb ellenőrzést még Apa korában is. Nehezen változik a világ és vele a nyelv.)

A következő, 1933-as esztendő hozott fordulatot mind a mi lakáshelyzetünkben, az új, Temető utcai kertesház félig-meddig való fölhúzásával, mind kisebbségi életformánkban, mind II. Károly király politikai akaratának fokozatos keresztülvitele révén a viszonylag konszolidált, 1934-gyel kezdődő, hosszú Tătărescu-kormányzat éveivel, az ún. fiatal liberálisokkal az élen. Ők még eléggé az előző korszak leszármazottai voltak ahhoz, hogy II. Károly is elfogadhassa őket, a román belpolitikai erő is kiegyezzenek velük, és elég nacionalisták, hogy a jobboldal – ha időnként véresen össze is csaptak – fölerősödjék a hatalomban való tartós részvételre (1938), végül eléggé elszánt romanizálók, hogy a sokféle nemzetiség elrománosításának a politikája szervezetté, felülről ösztönzötté, mihamarabb megvalósítandóvá váljék.

Arra is jó volt az elkövetkező négy esztendő, hogy előkészítse II. Károly személyi diktatúrájának megvalósulását, ami kezdettől fogva a király fő célja volt. Radikálisabb és gyorsabb fordulatot is vehetett volna e törekvés megvalósítása, ha egyértelműen a totális és személyi diktatúra egyre növekvő erejű európai nagyhatal-

mai, a fasiszta Olaszország és a náci Németország mellé áll. Ezt azonban több tényező is fékezte, gátolta. Az egyik: zsidó származású szerelme, Lupescuné léte. Hozzá mindenekelőtt ragaszkodott. Nagyobb jelentőségű akadálya volt a Mussolini és Hitler Európájához való felzárkózásnak a trianoni határok mindenáron való védelme, a kisantant segítségével. Mind Mussolini, mind Hitler nyíltan hirdette a versailles-i és a trianoni békediktátumok eltörlésének a közeli szükségességét, hiszen birodalmaik földrajzi határainak a kiterjesztését csakis ezúton érhették el. Fölrúgni és semmisnek nyilvánítani mindent, amit az 1919–1920. évi, Párizs környéki „rendezés” tartalmazott. Ez nem egyezett a román külpolitikai érdekekkel. Ezért Károly kénytelen volt – fokozatosan átvéve sok-sok belpolitikai, lényegi és formai vonást a fasiszta nagyhatalmak gyakorlatából – olyan egyszemélyi királyi diktatúrát kiépíteni, amelyik

„antifasiszta fasizmusnak” fogható fel a nyugati hatalmak részéről, amelyik a határok sérthetetlenségét hirdeti és az angol–francia szövetséghez köti az alapvető román nemzeti érdekeket. És viaskodnia kellett eközben a szélsőjobb, a Codreanu-féle Vasgárda és a Goga-féle jobboldal konkurenciájával, előbbi lefejezése, utóbbi 1938 eleji lejárata, megbuktatása révén.

(Folytatjuk)

A szöveget gondozza és szerkeszti:
SZÜCS LÁSZLÓ

TAVASZI HAJNAL

Fakereskedőből nagyvállalkozó

Darvas Imre nagyváradai vállalkozó pályaképe

A honi ipar a fejlődés mozgatórugója

Darvas Imre (1864–1913)¹ szegedi születésű üzletember sikertörténetéről és bukásáról éppoly keveset tudunk, mint a 20. század elején Nagyváradon letelepedett többi vállalkozóról vagy a helyi „vállalkozók előfutáiról” és leszármazottaikról. Nevüket legtöbbször a nagyváradai „cifra paloták”, a 20. század első felében épített szecessziós és eklektikus stílusú épített örökség kapcsán említjük, ők a bérpaloták megrendelői, a befektetők és az ingatlanok haszonélvezői. És ők teszik ki a város adófizetőinek, viriliseinek nagy részét, ők a köz- és társas élet alakítói, a művészeti és művelődési élet mecénásai, a korszak világutazói és a modern technika vívmányainak meghonosítói Nagyváradon.

A 20. század első évtizedében a város fejlődését meghatározta a helyi iparvállalatok számszerű növekedése és az ipari termelés sokrétűvé válása. Nagyvárad, az alföldi mezőváros, vásárváros lassan nagyvárosias jelleget öltött, kereskedelmi központtá alakult. Ez az átalakulás kimutatható a korabeli népmozgalmi és foglalkozásszerkezetre vonatkozó statisztikák alapján is. A 19. század végén Nagyvárad lakosainak egyötöde volt iparos, 1910-ben a város 64 100 főnyi összlakosságából 31 394 főre tehető az aktív keresők száma, ebből 28 000 főt foglalkoztattak a különböző iparágakban, kereskedelemben és a rokonszakmákban.² A város urbanizációs és ipari fejlesztése a városvezetés érdeme volt, amely az 1900-as évektől a helyi ipar fejlesztését tűzte ki célul, ezért az új létesítésű vállalkozásokat különböző adókedvezményekkel támogatta. Az újonnan létesített gyárak és ipari vállalkozások 10–15 évre mentesültek a helyi adók és vámok befizetése alól, nem kellett adót fizetniük az útburkolat és az építkezésben használt nyersanyagok után, nem adóztak a működésükhöz szükséges termékek után, a városi tanács évente segélyeket és kamatmentes hiteleket folyósított, rész-

TAVASZI HAJNAL (1956, Marosvásárhely) közíró, könyv- és levéltáros. Szegeden szerzett tanári képesítést magyar–könyvtár szakon, majd a debreceni egyetem bölcsészettudományi karán művelődési és felnőttképzési menedzseri szakon diplomázott. Több évig a Bihar Megyei Gheorghe Șincai Könyvtár szakmai igazgatója, jelenleg a Bihar Megyei és Nagyváradai Műemlékvédelmi Alapítvány munkatársa.

vényeket vásárolt, telket utalt ki az újonnan alakult vállalkozások telephelyének. Ez a lendületes fejlődés versenyhelyzetet teremtett az építőiparban, megnőtt a lakásigény, az építőanyagok iránti kereslet, ilyenek az épületfák és más faipari termékek, ez növekedő tendenciát mutatott.

1. Darvas Imre, in *Nagyváradai Napló*, 1913. május 8., 1–3. o.
2. APAN, M. Contribuții documentare privind dezvoltarea industrială a orașului Oradea la sfârșitul secolului al XIX-lea, până la primul război mondial, in *Crisia*, an XXIII, Oradea, MCR, 1993, 267. o.

Erdő, erdő, de magas a teteje...

Az erdőipar egyike volt a nagy haszonnal kecsegtető iparágaknak. A legismertebb erdőkitermelő cég Bihar megyében a 19. század közepétől a Diósi Ignác, majd Diósi Lajos cége volt, ebbe Reismann Mór ismert üzletember, bankár is betársult. Régi vállalkozás volt a Stern Dezső Kisszedresen működő vállalkozása vagy a Jiraszek és Krausz-féle fűrésztelep a Jád völgyében, Jádremetén.³ A 19. század végén az idegen tőke is megjelent Bihar megyében az erdőkitermelés területén is, ilyen a Junghanns-féle mészégető és erdőkitermelő vállalkozás Lankáson⁴ vagy a Baiersdorf és Biach cég, amely nemcsak Temes megyében, hanem Biharban is jelen van, Vaskoh mellett, ahol 1891-ben nagy fűrésztelepet létesít, majd Élesden és Felsőlugoson.⁵

Bihar vármegye erdőségei 508 692 kataszteri holdat öleltek fel, kitűnő faállománnyal: tölgy, bükk, jegenyefenyő.⁶ A vármegye „zöld aranyát” több tulajdonos birtokolta: az államkincstár, a görögkatolikus püspökség, a római katolikus püspökség, a Takarékpénztár részvényesei, magánbirtokosok és közbirtokosság. A 20. század elejéig fakitermeléssel és értékesítéssel az említett vállalatokon kívül kisebb vállalkozások vagy maguk a tulajdonosok foglalkoztak, de a szükséges felszerelés hiányában az üzletág nem bizonyult jövedelmezőnek. A legtöbb cég tűzifát termelt, a szeszyárak tűzifaigénye nagy volt, és a jó minőségű faszénre meg épületfára is volt kereslet. A befektetők tudták, hogy a faipar jövedelmezővé tételéhez nagyobb tőkebefektetésre van szükség: gépeket és felszereléseket kell beszerezni, növelni kell a fafeldolgozás teljesítőképességét, állandó jelenlét szükséges a kül- és belpiacokon egyaránt.

Az erdőkitermelés ezen átalakuló és felívelő szakaszában került Darvas Imre⁷ a bihardobrosdi fakitermelő telepre, a Jiraszek és Krausz cég alkalmazásába. A korabeli méltatások őt tartják a Bihar megyei modern erdőkitermelés megteremtőjének.

Darvas (Krausz) Imre Ignác autodidakta módon szerezte a kereskedelmi, ügyviteli és gazdasági ismereteit, a feltörekvő vállalkozó típusa, aki saját erejéből küzdötte fel magát a legjelentősebb és legvirágzóbb Bihar megyei erdőkitermelő vállalat élére.

A szegedi születésű Darvas Imre fiatalon, mindössze 15 évesen került Weiner Miksa⁸ szegedi gabonakereskedő alkalmazásába, aki a város ismert és befolyásos közéleti szereplője volt, 1892-től a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara alelnökének választották. A cégnél eltöltött inaszkodás a későbbi üzletember szakmai tudását gyarapította. A katonai szolgálat letöltése után Darvas visszatért Szegedre, ezúttal a Jiraszek Nándor és Krausz Lipót építkezési cégnél

3. Ez a Jiraszek és Krausz cég terjeszkedik, nyit újabb telepet Bihardobrosdon, in http://epa.oszk.hu/02400/02451/00024/pdf/EPA02451_Erdeszettorteneti_Kozlomenyek_09_1993_025-052.pdf.

4. A vállalatnak több telepe volt Erdélyben, telepet működtet Lunkaszprién – „Junghanns” E. mészégető telepe és erdőüzlete. Alapítotott 1895-ben. Nagy kiterjedésű és igen érdekes erdei vasútja van. A telep 15 épületből áll, melyekben 60 munkást foglalkoztat. Megfelelő gőzerővel bír és termelési képessége évenként kb. 1500 vagon. Piacai az alföldi és a felső magyarországi vármegyék. In *Biharvármegye és Nagyváradi*, szerk. Borovszky Samu, Budapest, 1901 (Magyarország vármegyéi és városai), 232. o.

5. Uo.

6. Uo.

7. *Nagyváradi Napló*, 1913. május 8., 1–3. o.

8. Szegeden a gabonakereskedelem a kereskedelem fontos ágazata volt, a tárgyalt időszakban 38 gabonakereskedő tevékenykedett a városban. Weiner Miksa 1890–1922 között a Kereskedelmi és Iparkamara alelnöke volt, in https://issuu.com/csmkik/docs/kamara_125_kf_v7.

helyezkedett el. Ők ismert vállalkozók, a szegedi színház építői voltak. A tulajdonosok nagyra becsülték Darvas megbízható munkáját, így cégük belső munkatársává vált. 1887-ben a Jiraszek és Krausz cég nyerte meg az épülő gyulai lovas kaszánya pályázatát,⁹ Darvas rövid ideig itt adminisztrátora az építkezési cégnek. 1892-től a cég Királyerdőn, Bihardobrodon létesített vállalatának, a *Bihari erdőipari és mészégető részvénytársaságnak* lett a vezetője, a cég ide helyezte át a jádremetei üzemét. Vezető pozícióját megtartotta a vállalkozás többszörös tulajdonosváltása után is (a vállalat a Tarsch és Söhne német, majd a Lamarche Albert és Frankl József belga érdekeltségű cég tulajdonába került). Az alföldről származó hivatalnok feltalálta magát és megállta helyét a királyerdői erdőkitermelés területén. A jó munkaszervező és kockázatvállaló kereskedő neve már ebben az időszakban ismertté vált, németországi, morvaországi (ma Cseh Köztársaság) és olaszországi piacokra is exportáltak.

A La Roche–Darvas részvénytársaság

A Darvas Imre vezette vállalat a Bihardobrods környéki települések lakóinak egyik megélhetési forrása volt, a telep több száz környékbeli erdőmunkást foglalkoztatott. Darvas ismerte a hegyvidék szociális problémáit, és a gazdasági lehetőségeket is mérlegelhette, amikor 1906-ban a helyi hitelszövetkezet megalapítását kezdeményezte, az Országos Központi Hitelszövetkezet fióktintézményeként, *Dobrodsi hitelszövetkezet* néven, a kispénzü helybeli lakosok bevonásával.¹⁰ A 20. század első évtizedétől épült ki a vidéki bankhálózat, Darvas kapcsolatban állt a Budapesti Hitelbankkal, valószínűleg hitelezőként is, így a fióktintézmény megalapításában érdekelt volt.

1903-tól a Bihar megyei erdőkitermelésbe bekapcsolódik a svájci La Roche Bankház képviselője, dr. La Roche Alfred jogász. A La Roche Bank¹¹ a svájci bankok által az erdélyi erdőkitermelő vállalatoknak nyújtott visszafizetési követeléseket szerezte meg, a kötvények birtokában részvényessé vált az erdőkitermelő vállalatokban. 1903-ban bejegyeztette a svájci érdekeltségű *La Roche et Fils. Comp* vállalkozást, a Vaskoh közeli Biharlonkán nyitott telepet. Itt működtek a Jiraszek és Krausz, valamint a Baiersdorf és Biach cég

fűrésztelepei is; az nem nyilvánvaló, hogy melyik cég ment át részben vagy teljes mértékben La Roche vállalkozásába. A La Roche cég eleinte nem volt nyereséges (néhány forrásban erre találunk rövid utalást), ekkor a Budapesti Hitelbank ajánlata Darvas Imrével társult, később főrészvényese lett a Darvas Imre által alapított és naggyá fejlesztett dobrodsi fakitermelő vállalatnak.¹²

1907-ben jegyezték be közös fakitermelő cégüket, a *La Roche és Darvas Fakitermelő Rt.*¹³ közkereseti társaságot, vaskohi székhellyel. A cégtársak

9. Adattár, SÉLLEY Gábor – TANGI Balázs: *A szombathelyi Ferenc József lovassági laktanya építésének története, 1879–1889.*

https://library.hungaricana.hu/hu/view/VASM_Vhk_201_02/?pg=16&layout=s&query=Jiraszek.

10. „A vállalat tárgya, illetve célja: tagjainak anyagi helyzetét javítani az által, hogy hiteligényeik kielégítését elősegíti és őket takarékosagra és pontosságra buzdítja. Tartama: 25 év.” In *Központi Értesítő*, (31. évfolyam, 1. félév) 1906. 03. 01, 17. sz.

11. La Roche Alfred bankár (1867–1944). A svájci bank, melyet 1787-ben Benedikt La Roche alapított, részvénytársasági alapon működött. Magánügyfelek és intézményi befektetők eszközkezelésére szakosodott. 1892-től La Roche et Co. néven ismert. <https://gw.geneanet.org/aeswal?lang=en&pz=gitschard&nz=raron+von&p=wilmelmine&n=gemuseus>

12. *Bihar-Biharmegye, Oradea-Nagyvárad kultúrtörténete és örögdíkjainak emlékkönyve 1933–1937*, szerk. Fehér Dezső, 271. o.

13. *Biharvármegye Hivatalos Lapja*, 1907. 5. évf. 29. sz., 1. o.; *Központi Értesítő*, 1907. 32. évf. 21. sz.

nak egyenlő számú részvényük volt, a vállalat Biharlonkán és Rézbányán működtetett fűrésztelepet. Ezt követően La Roche a banki szektorban is megjelenik 1909-ben az 1 000 000 korona tőkével létrehozott *Egyesült Biharmegyei Bank és Központi Takarékpénztár* igazgatójaként. A bank bonyolította a cég hitelműveleteit, az igazgatótanácsban Darvas nem szerepel, jelen van Eichner Sándor, a La Roche faipari vállalatok ügyvezető igazgatója.

A terjeszkedő politikát folytató cég 1909-ben Nagybárádon¹⁴ is telephelyet nyitott, a *Nagybárádi Erdőkitermelési Részvénytársaságot*, ez a Száhlender Károly földbirtokos tulajdonában levő erdők kitermelésére alakult.¹⁵ A cégvezetésben folyamatosan találunk a későbbiekben is befolyásos vezetőt vagy részvényt. Az erdőkitermelés megkezdése a Száhlender-birtokon is ilyen irányba mutat, az üzletkötéssel kapcsolati tőkéjük is gyarapodott. Száhlender Károly okleveles mérnök, a magyar királyi államvasutak nyugalmazott főfelügyelője volt, a Nagyváradi–Belényes–Vaskoh vasútvonal igazgatótanács tagja. A La Roche cég vasúti szállítása folyamatosan üzemelt, emellett saját célú ipari vasútvonalát is fejlesztette. Ugyancsak az 1909-es évre tehető a *Nagyváradi Erdőipari Rt.* és a mezőtelegdi fűrésztelep megalapítása. A cégben Telegdi József¹⁶ helyi földbirtokos, országgyűlési képviselő is érdekelt volt. Darvas saját dobrosdi munkásait telepítette Telegdre, 120 alkalmazottnak lakást is ad; műfát, tűzfát és deszkát termeltek.

Ebben az időszakban több száz hektár erdőt béreltek (vagy vásároltak) a nagyváradi görögkatolikus püspökségtől Rézbánya, Felsőpojény, Köröstopa és Berhény környéki erdőségekben (1910), a római katolikus püspökségtől Gyegyesényben¹⁷ és Biharlonka környékén, később megszerezték a Zichy Vladimir tulajdonában levő, Serges és Élesdszurdok körül elterülő erdők kitermelés jogát. Nagy méretű fejlesztéseket hajtottak végre nemcsak a fakitermelésben, hanem a fafeldolgozásban is, több gattert állítottak munkába, fűrésztelepet létesítettek, a rönkszállításra iparvasutakat építettek és sodronypályákat szereltek fel. A kitermeléssel egy időben fejlesztették a feldolgozást: műbútorfát, parkettát, ládákat, a Thonet bútorokhoz szükséges hajlított faléceket gyártottak. Az osztrák műbútorgyártók által teremtetett versenyhelyzetben, ennek ellensúlyozására, Nagyvárádon nem létesültek

sorozatgyártásra szakosodott bútorgyárak, jóllehet bútorgyártó cégek voltak, az egyik a Rimanóczy Kálmán bútorgyára volt. Évente több tízezer vagon deszkát, hajlított műbútorfát, parkettát és furnért exportáltak.

A tűzfatermelés mellett a cég vasúti talpfák előállítására is szakosodott, a Biharlonkán készült talpfákat Törökországba szállították a bagdadi vasút

14. HOCHHAUSER Ronald:
Contribuție la o istorie a industriei de fabrică la Oradea în perioada 1848/1948, Oradea, Muzeul Țării Crișurilor, 2010, 30. o.
15. *Biharvármegye és Nagyváradi...*, szerk. Borovszky Samu, 1901, 232. o.
16. Országgyűlési képviselő, középiskoláit Budapesten, a gazdasági akadémiát Hohenheimban végezte; hosszabb ideig külföldön tartózkodott, majd hazatért atyja birtokára Mezőtelegdre gazdálkodni. A Bihar megyei gazdasági egyesület alelnöke. Élénken részt vesz a megyei életben. 1893-ban egyhangúlag megválasztották képviselőnek az élesdi (Bihar m.) kerületben; 1896-ban és 1901–1906-ra ismét azon kerület választotta meg. A szabadelvű párt híve. In SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*, <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/index.htm>.
17. EMÖDI András: Késői tisztelgés egy rendhagyó életút előtt. Heszl Ágoston (1880–1974), a nagyváradi római katolikus püspökség erdőmérnöke, erdőtanácsosa, in *Erdészettörténeti Közlemények*, LXXXIX., 2014, 85–120. o., <http://epa.oszk.hu>.

építéséhez (1899–1914). Az 1911. szeptember 30-án keltezett cégbeszámoló a vállalkozás nyereségéről számol be.¹⁸

1910-ben Nagyváradon jegyezték be a *Biharmegyei tűzifa-árusító részvénytársaságot*,¹⁹ több lerakatot hoztak létre a vármegye és a szomszédos megyék területén, ezáltal is uralták a piacot. A cégvezetés összetétele is városi szinten fontos vállalkozásra utal: Lamarche Albert fatermelő, nagyváradi, ifj. Székely Ignác szaklapszerkesztő, budapesti, Rimanóczy Kálmán építész, Darvas Imre fatermelő, dr. Popper Ákos bank-vezérigazgató, Friedmann Benő fatermelő, dr. Rezső Mór ügyvéd, nagyváradi lakosok és Ligeti Ödön mérnök, debreceni lakos.²⁰ Több száz munkást foglalkoztattak a telepeken, betanították őket a különböző munkafázisok elvégzésére. A cégtársak nemcsak közösen, hanem külön is társultak vállalkozásokba. La Roche-nak franciaországi, olaszországi, svájci érdekeltségei voltak, Darvas Imre a nagyváradi cégekbe társult, a többi lábon állás elvét követte, emellett iparfejlesztési elképzeléseit is érvényesítette.

Ezerkilencszáztizenegy a befektetések éve volt, Darvas Imre neve több cégbejegyzésben szerepelt. Ilyen a nagyváradi székhelyű *Tátray és társai vasöntőde és gépgyár részvénytársaság*,²¹ amelynek tagja és igazgatója is. Kezdeményezte a gyár átalakítását, fontosnak tartotta mezőgazdasági eszközök mellett az erdőkitermelési és ipari célú gépgyártást, nyereségesnek látta a tehervagongyártást és -javítást – az ipari vasút építésben gyakorlata volt, ezért is kezdeményezhette. Ugyancsak 1911-es alapítású a *Központi takarékpénztár részvénytársaság Nagyváradon*, ennek a hitelfelvételekben²² vagy kifizetések lebonyolításában volt szerepe, jóllehet a tevékenységre vonatkozóan kevés adat maradt fenn. Az elnökség tagja volt dr. Várnai Ferenc ügyvéd, a Darvas-villa szomszédságában levő Várnai-villa egykori tulajdonosa, a bank vezérkarában La Roche Alfred nem szerepelt.

A következő évben a Sebes-Körös völgyében terjeszkedett a La Roche–Darvas vállalat, ezt jelzi a *Bánffyhungyadi gipszgyár és gőzmalom részvénytársaság*²³ megszerzése és átszervezése; a társaság székhelye Csucsán volt. A faáruk mellett égetett mésszel és faszénnel is kereskedett, a jövedelmező ágazat egy hasonló jellegű üzlet megkötését eredményezte, a *Berettyóvölgyi fa- és mésztermelő részvénytársaság*²⁴ 1912-beni

megalakítását. Az említett évre vonatkozó forgalmáról a kereskedelmi és iparkamara jelentéseiből értesülünk, a belső piacokon nagy mennyiségű meszet, faszén és tűzifát értékesített.

18. Megemlíti, hogy nagy mennyiségű faárut és égetett meszet adtak el, ez a kitűnő karbon levő fűrészgépeknek, a jól működő mészégető körkemencéknek köszönhetően valósulhatott meg. A tűzifa- és rönkkitermelés lépést tartott a vármegye és Nagyvárad keresletével, a termékek ára emelkedett, és további áremelkedésre számítottak, in APAN, M. i. m.

19. *Nagy Magyar Compass* (1914), Iparos-részvénytársulatok, 2. félév, 42. évf.

20. *Központi Értesítő*, 1910, 35. évf. 1. félév, 36. sz.

21. A vállalat tárgya: „A Tátray és társai cég alatt működő közkereseti társaság által létesített ipari vállalat megvétele által az ott eddig fenn tartott üzemet fokozottabb mértékben folytatni, vasfémöntés, épület- és műlakatos-ság, gépfelszerelés, ekegyártás, gépgyár, mezei és ipari vasúti kocsiknak és minden a felsoroltakkal rokon ipar-ágnak kézi és gépiüzemű úton való gyárszerű előállítását, mezei és ipari vasutak megépítését, értékesítését, a felsorolt gyártmányokkal való kereskedést nagyban és kicsinyben eszközölni, e végből fiókokat felállítani úgy bel-, mint külföldön, végül már fennálló hasonló vagy rokonnemű vállalatokat megszerezni”. In *Nagy Magyar Compass*, 40/2. (1912), Iparos-részvénytársulatok.

22. Uo. Central Sparrcassa Actien-Gesellschaft. Alaptőke 2500 darab új részvény kibocsátása által 4,000.000 koronára emeltetett fel.

23. Ua.

24. Uo.

Épült a „villanyváros”²⁵

Az 1910-es években a nagyvárad helyi tanács urbanizációs politikájának hatására nagy méretű építkezés zajlott a város területén, az ingatlanpiac fellendült, az épületek különböző architektúrális megoldásokkal kápráztatták el a városvezetést és a megrendelőket. Látványos homlokzattal megtervezett közintézmények, bérpaloták, villaszerű magánházak és mutatós polgárházak épültek városszerte. Az építőanyagok iránti kereslet megsokszorozódott, igény mutatkozott az új technológiával előállított építőanyagok iránt, a vasbeton szerkezetek mellett a műkő gyártása is jövedelmező beruházásnak ígérkezett. Darvas Imre részvényese lesz a *Nagyvárad-i szabadalmazott aerolith-gyár részvénytársaságnak*. A cég befektetői között találjuk Moskovits Miklós mérnököt, feltalálót, a Moskovits Mór és fia cég fő részvényesét is. Az építőiparhoz kapcsolódó másik helyi iparág az üvegsziszolás és üvegfestés, 1912-ben a Neumann testvérek üzeméből alakult a *Nagyvárad-i templomüveg-festészet, üvegsziszoló és tüköráru-gyár rt.*,²⁶ igazgató Darvas Imre, a cég igazgatótanácsának tagjai maradtak Neumann Károly és Neumann Ferenc tulajdonosok. A Neumannék munkáiból fennmaradt festett ólomkeretes ablakok a Fekete Sas passzázs vitrailjai.

A részvénytársaság vagyona 1912-ben elérte a 2 806 618 koronát. Az állandó pezsgésben levő vállalkozások számviteli jelentése alapján nehezen értelmezhető az 1912-ben létrehozott cégfúzió; talán Darvas Imre bankhitelei miatt kénytelen volt La Roche Alfrednek eladni vagy átadni a részvényeiből. Megalakítják a *La Roche és Darvas egyesült erdőipari Rt.-t*.²⁷ Ez nagyvállalat (tröszt), magába olvasztja a Bihar megyei felsőtopai Eichner, Kohn és társa-féle fűrészgyárat a hozzá tartozó Bethlen- és Zichy Ödön-féle erdőkkal, Szilágy megyében a báró Bánffy 5000 holdas erdejét és a biharlonkai fakitermelő telepet. Az új cég vezérigazgatója Darvas Imre, az igazgatótanács tagjai között szerepel dr. Sarkady Lajos, a Nagyvárad-i kereskedelmi és iparkamara titkára, dr. Schütz Albert ügyvéd, dr. La Roche Alfred, Eichner Sándor, a Bihar megyei tűzifaárusító rt. cégvezetője, Klärman József, a Nagybárádi erdőtermelési rt. főkönyvelője.

1912-ben a vállalat veszteséget könyvelt el, leégett a mézgedi fűrésztelepe, a kár 100 000 koronát tett ki.²⁸ A bihardob-

rosdi és mézgedi telepek munkásai féltek munkahelyük elvesztésétől és a következő évben általános sztrájkba kezdtek, nem sok eredménnyel.²⁹ A fúzió nem jelentette a vállalatok megmenekülését a csődtől, további hitelekre volt szükség: 2 000 000 korona felvételét irányozták elő.³⁰ A kölcsönt az erdélyi erdőkitermelő cégeknek is hitelt nyújtó Banque Pays-Bas holland banktól kérték, erre vonatkozóan a bank garanciát követelt, ilyen volt a hitelezők életbiztosítása, amelyet külföldi biztosítóknál kellett megkötniük.³¹ Így Darvas és La Roche külön-külön 1 000 000 K összegre kötött életbiztosítást. Darvas Imrének több társaságánál sikerült megkötnie a biztosítást, mint utólag kiderült, 1 200 000 koronára. 1913 elején a csőd bekövetkezett a *La Roche és Darvas egyesült erdőipari Rt.-ben*. 1913. május 7-én Darvas Imre elhunyt. Végrendelete nem ismeretes, halála után egymást követték az örökösöket érintő anyagi gondok.

25. Somlyó Zoltán költő 1908-ban a nagyvárad újságíró Juhász Gyulának dedikálta *Várad: villanyváros!...* c. versét „Ó, város: villanyváros! szívemnek villanya! / Ó, Nagyvárad: királyi és dús álomtanya...” – írta.

26. *Nagy Magyar Compass*, 42/2. (1914), Iparos-részvénytársulatok.

27. Magáncégből részvénytársaság, in *Honi Ipar*, 1913 (14. évf. 1. sz.), 20. o.

28. Uo.

29. A sztrájkokról bővebben: *Buda-pesti Friss Újság*, 1913. dec. 12., 5. o.

30. Egy biztosítás bonyodalmaiból, in *Pesti Napló*, 1913. 06. 26.

31. Uo. Milliós biztosítás bonyodalmai, 1913. 06. 22.

Biztosítási botrány robbant ki, a biztosítótársaságok azzal vádolták Darvast, hogy félrevezette őket, eltitkolta krónikus betegségét, ezért nem akarták kifizetni az életbiztosítás összegét. Az ügyet La Roche Alfred simította el: Párizsból Nagyváradra érkezett, tárgyalta a hitelezőkkel és az alkalmazottakkal, ígéretet tett a cégek további működtetésére.³² 1913-ban csőd szélére került a többször átszervezett Moskovits Farkas-féle csizmagyár³³ is, Darvas Imre a gyár részvényese és az igazgatótanács és szindikátus tagja volt. A Moskovits cég állandó veszteséget termelt, a részvényesek pert indítottak Darvas ellen, a családtól 1 000 000 koronát követeltek a befektetéseik megtérítésére. A családdal folytatott hosszas pereskedés kimenetele nem ismeretes.³⁴ Feltételezzük, hogy ekkor kerülhetett jelzőlog a Rimanóczy utca 11. szám alatti családi ingatlanra; a ház 1916-ban a Nagyváradi Takarékpénztár tulajdonába került. La Roche Alfred átszervezte a részvénytársaságot és tovább működtette. Homályban marad, hogy a csődeljárás előtt a hitelfelvételt miért nem a svájci Bank La Roche et Co. bonyolította le, nyitott kérdés az is, hogy La Roche Alfred, az Egyesült Bihar-megyei Kereskedelmi Bank és Takarékpénztár igazgatója miért nem talált lehetőséget cégtársa és a részvénytársaság megmentésére. Rövidesen a cég székhelyét a Darvas-villából a Fő utca 27. szám alá helyezte át, La Roche Faipari Rt. néven, ő a többségi tulajdonos. Már az 1913-ban megtartott közgyűlésen úgy határoztak, hogy Darvas Imre nevét törlik a cég tagjai közül.³⁵ 1916-ban a Nagyváradon tartózkodó La Roche a háborúval kapcsolatos álláspontjáról, Svájc pacifista szerepéről és a gazdasági válság nehézségeiről nyilatkozott a *Nagyváradi Naplóban*. Az átszervezés után 1917-ben a cégvezetésből törölték Sarkady Lajos és Schütz Albert nevét.³⁶ Továbbra is a cég alkalmazottja maradt Schwarz Gyula és Eichner Sándor gazdasági szakember. 1916-ban a vállalat több telepet is bezárt, például a biharlonkait, a dobrosdit, s az alkalmazottak munka nélkül maradtak.

A két világháború közötti időszakban a La Roche cég Szilágynagyfaluban létesített fűrésztelepet, az ottani erdőségek kitermelésére. Tovább működtette társvállalatait: a Nagyváradi Erdőipar Rt.-t, a Nagyváródi Erdőkitermelési Rt.-t és a Körösvölgyi Faipar Rt.-t. A négy vállalat közös vezetés alatt állt, és alaptőkéjük, tartalékokkal együtt, 28,7 millió lejt tett ki. La Roche fűrésztelepek működtek Mezőtelegden,

Élesden, Lonkán, Szilágynagyfaluban. A gyári hajtógépek teljesítménye 1100 lóerő volt, az iparvasút 130 km hosszú, volt egy siklópálya, és minden állomáson iparvágány. A cégek tulajdonában volt 10 mozdony, 165 tíztonnás iparkocsi, összesen 15 gatter, hozzá tartozó köringa- és szalagfűrészekkel, 3 mozdony- és vagonjavító műhely, továbbá 10 000 kataszteri hold erdő és 8000 kataszteri hold mezőgazdasági terület. Jövedelmező iparágazataik között említhetjük továbbra is a tűzifa, vasúti talpfa, tölgy és bükk fűrészáru, faszén termelését. Továbbra is termeltek külpiacokra: Magyarországra, Csehszlovákiába, Olaszországba, Németországba, Svájcba.

Az impériumváltozást követő években a vállalkozás elnök-vezérigazgatója dr. La Roche Alfred bázeli illető-

32. *Honi Ipar*, 1913. 11. sz.

33. Hungária cipőgyárként is ismert vállalat. „Millió csőd Nagyváradon. A Moskovits-cipőgyár szerencsétlen sorában már beállt a fordulat. A reorganizáció művének végrehajtása megkezdődött az új program és a félmillió koronás állami szubvenció alapján. A lebélyegzett részvények tulajdonosai már álmodhatnak egy távoli szebb jövőről, a vállalat viszonyai konszolidálódni fognak valaha, valahogy. Azonban a részvénytársaság igazgatósági tagjai, akik egymillió koronás szindikátusban a szanálás első idején az elsőbbségi részvények jegyzését vállalták, kénytelenek viselni a válság súlyos anyagi következményeit.” In *Pesti Napló*, 1913. 06. 12, 138. sz.

34. Uo.

35. *Központi Értesítő*, 1913., 1. félév, 51. sz.

36. Uo., 1917, 42. évf., 1. félév, 24. sz., 484. o.

ségű tulajdonos maradt, aki több nyugat-európai érdekeltséget is működtetett. Kellő gazdasági és politikai tájékozottsággal, vállalkozásának fennmaradása érdekében a politikai hatalomhoz közel álló, befolyásos személyeket (saját indíttatásból vagy külső nyomásra) nevezett ki a vállalat vezetőtestületébe. Az 1920-as években Groza Péter ügyvéd-politikus, későbbi román miniszterelnök, az akkori Néppárt³⁷ egyik képviselője is tagja az igazgatótanácsnak. A céget többször átszervezték, a földreformra és az erdőgazdálkodásra vonatkozó új törvényekhez igazodva, az 1933-as gazdasági válságot is átvészelte. Az 1940-es hatalomváltáskor a vállalkozás megmaradt, újabb átszervezésekkel és újabb politikai manőverekkel. 1942–44-ben a La Roche Fa-

ipari Rt. igazgatótanácsának tagjai Bieleck József,³⁸ gróf Cziráky József³⁹ és Steinchagen Hans, a céget a budapesti cégbíróságon is bejegyezték tűzifa-forgalmazó céggként, La Roche Alfred haláláig (1944?) működőképes maradt. A Romániában maradt mezőtelegi fűrésztelepe az államosításig használatban volt, majd Telegdi Faipari Vállalatként⁴⁰ működött tovább az újabb magánosításig.

A cég hiányos iratanyaga nem nyújt kellő információt a cégtársak között felmerülő vitás vagy fontos üzleti kérdések tisztázásához. Azt sem tudni, hogy mi történt a Darvas család részvényeivel, vagy milyen viszonyban maradt a bankár egykori üzlettársaival, dr. Sarkady Lajossal vagy dr. Schütz Alberttel, valamint az örökösökkel, Darvas Imre özvegyével és gyermekeivel.

A Darvas családról

Darvas Imre 1892 után egyszerű szegény hivatalnokként került Bihar megyébe és jelenhetett meg Nagyváradon. Az alföldi születésű, vállalko-

37. Partidul Poporului.

38. 1942-től az erdélyi GyOSz vezetőségi tagja volt, mint a La Roche Faipari Rt. igazgatója. In <http://www.huszadikszazad.hu/1942-majus/gazdasag/az-erdelyi-gyosz>.

39. Felsőházi tag, IV. Károly magyar király magyarországi birtokainak kezelője. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/c-s-74E9A/cziraky-jozsef-grof-7509A/>.

40. Uzina Industria Lemnului Tileagd.

A Nagyvárad Napló 1913. május 8-i címlapja Darvas Imrét búcsúztatja

zó szellemű fiatalember hamar ráérezett az erdőkitermelésben rejlő lehetőségekre. Rövid idő alatt tekintélyre és vagyonra tett szert, nyilvános közszerepléseket nem vállalt, politikai ambíciói sem voltak, mint ahogyan nemesi címet sem kért. 1895-ben beházasodott a nagyvárad dr. Schütz Albert ügyvéd családjába, feleségül vette Margit nevű lányát.

Schütz Albert nemcsak jó nevű ügyvéd volt, a nagyvárad neológ izraelita hitközség ügyésze és jegyzője, de politizált is, a Függetlenségi és 48-as Párt ügyésze, szabadkőműves, törvényhatósági tag. A család másik lánya, Irén az Ant községből származó dr. Sarkady Lajos⁴¹ ügyvédhez, a Bihar megyei Kereskedelmi és Iparkamara titkárához ment nőül. A Schütz család⁴² ismert volt szociális érzékenységről. A család nőtagjai a neológ izraelita nőszövetség tagjai, az anya, Schütz Antónia a szervezet vezetőségi tagja, rendszeres adományozók, a zsidó leányárvaház és aggnők otthonának fenntartói voltak. Az első világháború éveiben az öregotthont Schütz Albertné Aggnők Otthonának nevezték el. A család többi nőtagja is részt vett a szociális munkában, mint ahogyan más nagyvállalkozók családtagjai is, akárcsak Schwartz Jakabné vagy a két Moskovits család nőtagjai, támogatták a szegénygondozást.

A társasági élet rovataiban nem találunk hírt róluk, 1902-ben Ady Endre tudósít a belényesi vonatszerencsétlenségről, itt említi Darvas Imre nevét, aki lekéste a vonatot, s így megmenekült.⁴³ Egy 1908-as birtoklapon szerepel Schütz Margit és Darvas Imre neve, mint a nagyvárad Rimanóczy utca 11. szám alatti ingatlan tulajdonosai. Szerződések és hagyatéki iratok hiányában arra is gondolhatunk, hogy a feleség hozománya is része lehetett a befektetésnek.

A Schütz család támogatta Darvas Imre beilleszkedését a nagyvárad neológ hitközségbe, Darvas vezetőségi tagságot vállalt, de munkája a dobrosdi telephez kötötte. 1901-ben ritkaságszámba ment május elseje megünneplése. Az erdőipari és mészégető részvénytársaság telepén Darvas Imre engedélyezte az ünnepet, fizette a munkások szabadnapját, zászlókat tűztek ki a telep épületein, mint ahogyan a nemzeti ünnepeken szokták.⁴⁴ Az 1901-es képviselő-választáskor a magyarcskéi járás képviselőjelöltiségére kéri fel Fassie

Teodor jelölttel szemben, de nem vállalja a felkérést.⁴⁵ Darvas a szegény sorsú ifjak megsegítését karolta fel, több tíz tehetséges fiatalnak nyújtott pénzbeli támogatást a továbbtanuláshoz. 1909-től Biharlonkán gyermek-tábort szervezett nagyvárad szegény sorsú gyermekeknek. A kéthetes szervezett tábor költségét az általa vezetett bankok támogatásával teremtette elő.

Az 1907-ben La Roche Alfreddal létrehozott vállalkozás presztízsnövekedést jelentett számára, emelte az üzleti és társadalmi pozícióját. 1912-ben Schütz Albert és Sarkady Lajos a La Roche–Darvas cég részvényesei és igazgatósági tagjai, mivel Darvast érdekli a szélesebb család anyagi jóléte és bizalmi emberekre is szüksége lehetett a vállalatban.

Darvas Imre és Schütz Margit házasságából két gyermek született, Rózsi (1899–1931), később dr. Turnowszky Sándor jogász, szociológus felesége, és Gyula (Zvi) (1901–?), akiből talán mérnök lett.

Darvas Imre társadalmi helyzetére utal az 1913. május 9-i temetésén részt

41. Erre vonatkozóan lásd Lakos Lajos: *Nagyvárad múltja és jelenéből*, Nagyvárad, Bergel Sámuel nyomdája, 1904, 372. o.

42. *A Tegnep városa*, szerk. Schön Dezső, Tel-Aviv, 1981, 34. o.

43. Ady Endre: Akik lemaradtak a belényesi vasútról, *Nagyvárad Napló*, 1902. február 21.

44. Fehér holló, in *Munkás*, 1901, 4. évf. 20. sz., 41. o.

45. Fassie Teodor ellenében kellett volna pályáznia, in *Buda-pesti Hírlap*, 1901. szept. 23., 262. sz.

vevők névsora. A gyászeseményen nemcsak a városvezetés, hanem Bihar megye öt országgyűlési képviselője is megjelent, de velük gyászoltak Darvas dobrosdi alkalmazottai is, akik tölgy- és bükkfaágakból készített koszorút, az erdők üzenetét hozták el. Kecskeméthy Lipót nagy tudású neológ rabbi búcsúztatta a Rimanóczy utcai villából, munkásai és közeli ismerősei vállukon vitték koporsóját a Rulikowski temető neológ izraelita sírkertjébe. La Roche Alfredot Párizsban érte a halálhír, nem lehetett jelen a temetésen.

Ezerkilencszázharmincegyben, Turnowszky Sándorné⁴⁶ Darvas Rózsi tragikus halálakor pillanthatunk be a család életébe. Nagy megdöbbenést keltett Turnowszkyne Darvas Rózsi marosvásárhelyi otthonukban történt öngyilkossága. A művelt, több idegen nyelvet beszélő, irodalomfordító, mindössze 32 éves asszony két gyermeket hagyott maga után. Apja mellé temették Nagyváradon a neológ temető családi sírboltjába. A gyászjelentések rovatból tudjuk meg, hogy öccse, Darvas Gyula építésmérnök Párizsból érkezett a temetésére. 1929 után Turnowszky Nagyváradon ügyvédi irodát tartott fenn, innen internálják 1944-ben a sárvári koncentrációs táborba. Darvas Rózsi gyermekeinek sorsáról alig tudunk, az anya halálakor Ádám nevű fia 11 éves, a kislánya nevét nem említik. Később Turnowszky kortársainak visszaemlékezéseiből derül ki, hogy fia a holokauszt áldozata lett.

A sok vihart átvészelt Darvas-villa

„A ház valóság, bizonyosság. A ház maga az élet.”

Vágó József⁴⁷

Darvas Imre és családja élettörténete csak részleteiben ismert. A vállalkozó nevét – nem egyedülálló eset – nem a késői utódok, nem egykori vállalkozásának emlékei őrzik, hanem a karrierje zenitjén a bécsi szecesszió stílusában felépített családi háza. 1908-ban, a La Roche Alfreddal közös vállalkozás (1907) bejegyzését követően Darvas Imre és Schütz Margit is ingatlanvásárlásba fektet, 54 000 koronáért⁴⁸ megvásárolják Ehrlich Ignác nagyváradai ügyvéd ingatlanát a Rimanóczy utca 11. szám alatt. Várad-Olasziban

főleg a városközpont környékén virágzott a telekspekuláció. Az épülő Rimanóczy utcában, a Bémer tér, bankok és emeletes bérházak szomszédságában fekvő beltelek két utcafrontra nézett, a Part utcai oldal, később Ezredévi emléktér, belvárosi promenád még rendezésre várt, de kilátás nyílt a neológ Cion templomra is. Darvas eredeti elképzelése az volt, hogy kétemeletes bérpalotát épít a telekre, és a szomszédos Giraund-féle sarki házat is megszerzi, arrafelé terjeszkedik.⁴⁹ Nem ismeretes, végül miért egy villaszerű családi ház építése mellett döntött. A terv elkészítésére a nagyváradai származású Vágó testvéreket kérte fel, akik a saját családi villájukat 1905-ben már felépítették Nagyváradon a Kapucinus utcán, ezt láthatta a megrendelő referencia-ként, ez utal a Vágó testvérek későbbi nagyváradai kapcsolattartására is, hiszen erre az időszakra tehető a Moskovits Adolf és fiai palota (1910–1911), valamint a Nagyváradai Csendőrkiskola (1911–1913) tervezése és felépítése.

A Darvas-villa építésére két tervet készített a Vágó terviroda, 1908-ban, illetve 1909-ben. Az L alakú ház

46. Turnowszky Sándor (1889–1985) jogi és szociográfiai szakíró, ügyvéd, a Galilei Kör titkára, Ady Endre ismerőse, a Bolyai Egyetem tanára.

47. VÁGÓ József: *La Belle au bois dormant, in Városokon keresztül*, Budapest, Bíró Miklós Kiadóvállalat Rt., 1930, 140. o.

48. PAȘCA, Mircea, BĂDINICI, Alexandru: *Arhitecții József și László Vágó la Oradea*, Ed. Arca, 2010, 25. o.

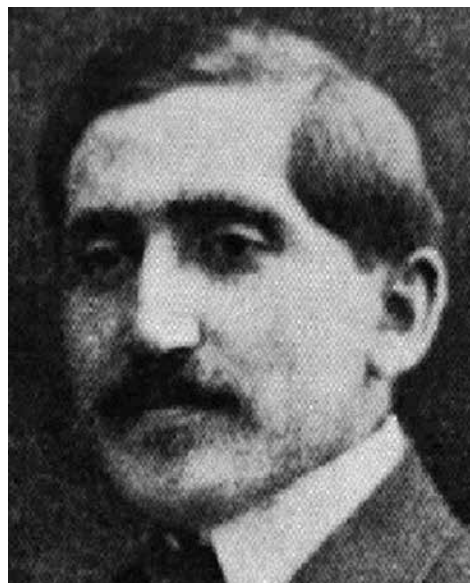
49. PÉTER I. Zoltán: *Mesélő képeslapok. Nagyvárad 1885–1915*, Budapest, Noran Kiadó, 2002, 240. o.

Rimanóczy utcára nyíló fő épületét Vágó József terve alapján Sztarill Ferenc helyi vállalkozó építette fel 1910–1911-ben, a Körös irányába nyúló belső szárnyat Vágó László tervezte, Incze Lajos kivitelezte 1912-ben.

A Darvas-villa a megrendelő társadalmi pozíciójának fokmérője, a vállalkozó a nagypolgárság sorába tartozónak érezte magát, ezt tükrözi az excentrikus villa megépítése (hasonló jellegű házak a Fancsikai Schwartz Jakab villája, a Bunyitay ligethez – ma Brătianu park – közel felépült szecessziós villa vagy dr. Konrád Béla orvos Teleki utcai villája). A ház a privát szféra fontosságát hangsúlyozta a nyilvánossággal szemben, kivetítette a jómódú polgári középosztály ízlésvilágát és igényeit. A középosztály mentalitásbeli változását is tükrözi, amely a lakáskultúrán keresztül egész életmódjára, értékrendjére kihatott, a lakás egyes helyiségeinek funkcióját a családtagok igényei szerint alakították ki, így különült el a reprezentáció, a szolgálati és intim szféra. Az egyediség a szerkezeti megoldások mellett az ornamentika, a díszítőelemek sokféleségének volt köszönhető: majolika és faborítás, vakolatdíszek, sgraffitók, festett motívumok váltakoztak az épületeken.⁵⁰

A Darvas-villa a totális művészet jegyében fogant, mely egy sajátos és egységes környezet megteremtését tűzte ki célul. A Vágó testvéreknek saját egységes filozófiájuk volt a műalkotásról, az építészeti alkotásról, nem vettek át vagy alkalmaztak már meglévő formanyelvet, rendszereket.⁵¹ Az épület elrendezése a korszak villaépítészeti megoldásait követi: magaspince, földszint és emelet. A földszintet a társasági érintkezés céljára (hall, ebédlő, szalon, dolgozószoba), az emeleti részt az intim családi élethez igazodva alakították ki (hall, hálószoba, gyermekszobák, nappali és női szalon, ebédlő, télikert, fürdőszoba, konyha, cselédszoba), az alagsorban volt a kazánház és az adminisztrátor. A villa korszerűségét bizonyítja a fűtőrendszer és a liftes garázs emelőszerkezetének kialakítása.

A ház belső tereinek kialakítása Vágó József sajátos szemléletéhez igazodik, teljességre és egységre törekedett. Úgy alakította ki a belső teret, hogy jól érvényesüljenek benne a fal- és üvegfestmények és az emeleti központi hallban található szimbolikus jellegű színes majolika díszítésű díszkút. Akár-

csak a későbbi budapesti Schiffer-villa esetében, itt szerényebb változatban, a belső díszítések egy-egy fő téma köré csoportosulnak. A földszinti hallban a díszítés a tulajdonos tevékenységére és hitvallására utal, a falat díszítő kép erdőmunkásokat ábrázol, a kertre néző ablakok vitróinak grafikája a felfelé törekvő, céljait követő és biztonságosan célba érkező hajós allegóriája. A vitrókon a kék madár, a szabadság jelképe dominál. Az emeleti terek fő témája az örök, boldog élet és a megújulás harmonikus egysége. A hall központi

50. GERGELY Katalin: Lakóhely és életminőség a századfordulón, in *Tanulmányok Budapest múltjából* 28. *Urbanizáció a dualizmus korában* (1999), http://epa.oszk.hu/02100/02120/00028/pdf/ORSZ_BPTM_TBM_28_295.pdf; GYÁNI Gábor: *Az utca és a szalon. Társadalmi térhasználat Budapesten, 1870–1940*, Budapest, Új Mandátum Kiadó, 1999, 216. o.

51. Lexikon.adatbank. transindex.ro/muemlek.php?id=189.

Vágó László kevésbé ismert képe 1908-ban A Ház című lapban jelent meg

bejárati falát fiatal pár egybekelését ábrázoló, erős színekkel megfestett, a magyar népművészet elemeit felvonultató és a tündérmesék hangulatát idéző falikép díszíti, alatta terréskőből kifaragott, majolika csempével díszített belső kút fogadja a belépőt. Harmonikusan kapcsolódnak a témához a külső terekre nyíló ablakok vitrói, a paradicsomi lét hangulatát erősítik fel a belső terek mennyezetének virágokat és egzotikus növényeket ábrázoló stukkódíszei.

A villa „főhomlokzatán” kiegyensúlyozottan váltakoznak a szimmetrikus és aszimmetrikus elemek. A jobb oldali magas, háromszögű oromzat alatt egy eozinos Zsolnay-díszekkel borított nőalak „védi” az erkélyt és az alatta fekvő bolt-

A Darvas-ház Rimanóczy-utcai látképe.

A Darvas ház főhomlokzata és Körös felőli része egy 1913-ban megjelent városismertetőben

íves bejáratot. Kecses, vékony sávokban mozaikcsíkokkal díszített oszlopok jelölik ki a ház két szimmetrikus oldalán a keskeny ablaksorok terét. A játékos lépcsőzetességgel megkomponált, mégis nagyon egyszerű és modern, előreugró homlokzatot a Vágó József-re jellemző, a kereszteződéseknel szintén eozinmázias Zsolnay-kerámiaszegekkel tűzdelt műkölapok fedik, hirdetve a szerkezet „igazságát”.⁵² A villa geometrikus díszítőelemein keresztül nyomon követhető a bécsi Wiener Werkstätte művészeti iskola hatása. Ilyen például a sakktábla mintás keret, amely az udvari rész díszítőelemeként ismétlődik, de az emeleti hall gardrób szekrényajtóin is megjelenik. A kovácsoltvas elemek, az erkély kovácsoltvas mellvédje, az udvari függőfolyosó korlátja művészi kivitelezésükkel egyediek, illeszkednek a kompozícióhoz.

Az 1912-re elkészült udvari szárnyat a La Roche–Darvas Egyesített Erdőipari Részvénytársaság irodáinak építették, alagsorában egy mélygarázs kapott helyet. A tetőre a Körösre nyíló nagy nyitott terasz került, mintegy az emeleten található télikert folytatásaként. Az udvart a parti sétánytól kerítés és nyitott kerti lugas választotta el, a kerthez hangulatos csobogó tartozott.

Bár az emeleti hall szekrény sora és a fűtőtestek rézborítása arra utal, hogy Vágó tervezhette a ház bútorait is, erre még nem derült fény.

52. HAUSMANN Cecilia: Wardeiner Werkstätte. Látogatható a nagyváradi Darvas-villa, in <https://www.artmagazin.hu/archive/3763>.

Semmit nem tudunk a család életviteléről, azt sem tudjuk, hogy a villát meddig használták és mikor költöztek ki végleg belőle. Darvas Imre 1913-ban bekövetkezett halála a család életét nagymértékben megváltoztatta. 1913-ban a házra jelzálog került, 1916-ban elárverezték, 120 000 K kifizetésével a Nagyváradi Takarékpénztár tulajdonába került. 1917-ben újabb árverésen Deutsch K. Ignác porcelán- és üveggyáros, nagykereskedő felesége, Hermann Julianna vásárolta meg, 260 000 koronáért. A Deutsch családban bekövetkezett események: Deutsch K. Ignác halála, fiuk, Dénes Sándor ügyvéd orosz fogsága, a feleség gyenge idegállapota, a feketeerdői üveggyár átszervezése hozzájárulhattak az ingatlan újbóli eladásához. 1918?-ban Klór Antal székelyhídi és szentjobbi birtokos, terménykereskedő vásárolta meg, az első átalakításokat ő végezte a villában, s ezeket további átalakítások sora követte. 1919 után a házat Sor Dezső ügyvéd, ügyész, a Dréher–Haggenmacher sörgyár ügyvédje vásárolta meg feleségével, Kandel Ilonával. Két lányuk született, Gertrúd és Katalin, ők a két világháború közötti időszakban a budapesti Mária Terézia gimnázium, illetve a nagyváradi Notre Dame de Sion tanulói voltak.⁵³ A harmincas évek gazdasági válsága idején Sor Dezső is túl szeretett volna adni a házon. Végül nagyobbik lányának férje, Simon

Tibor és családja lesznek a ház társ-tulajdonosai.

A vészkorszakban (1944) a Sor és Simon család tagjait megsemmisítő lágerekbe hurcolták, emléküket tábla őrzi a főbejárat mellett. 1948 után több lakó költözött a házba, 1950-ben államosították. Az 1970-es évektől a nagyváradi futballklub székháza lett. Az emeleten Simon György, Simon Tibor testvére lakott családjával. 2015-ben az utolsó örökös, Simon Judit újságíró beleegyezésével a nagyváradi önkormányzat megvásárolta a házat.

A Darvas-ház a város és az európai szecessziós építészet reprezentatív nagyváradi épülete. Ma kulturális intézmény, a nagyváradi szecesszió-múzeumnak (Muzeul Art Nouveau. Casa Darvas–La Roche) ad otthont.

53. Bihar-Bihormegye..., 403. o.

Az „olyan” emberek könyve

Kritika

A *Kitömött barbár*, melyet Péterfy Gergely a karanténban felolvas, 2014-ben jelent meg, és én idén már a 2019-ben napvilágot látott hatodik kiadást olvastam*. Közönségikert aratott tehát, és megérdemelten, hiszen minden találkozik benne, ami a művességet és az olvasmányosságot biztosítja: szépen kimunkált, elegáns, mai mondatok, izgalmas téma, drámai alakok.

A regény Kazinczy Ferenc életének egy epizódját meséli el, de úgy, mint más nagy regények: a kis történet révén a nagyot is. A reformkor nyelvújítója összebarátkozott egy négerrel, Angelo Solimannal, akit halála után kitömtek. Ez már önmagában is érdekes, és Péterfy a maga univerzális erudíciójával, mely az Ecoéra emlékeztet, úgy tudta megírni, hogy pontos legyen, izgalmas és személyes.

Kazinczy élete akkor is érdekes, ha csak azt tudjuk, amit egy átlagosan művelt ember tudhat: hogy részt vett a Martynovics-összeesküvésben, hogy Kufsteinban ült, azután térhetett vissza a családjához – mint Szerb Antal mondja, az ő „jólszületettsége” kellett, hogy Kufsteint megbocsássák, szemben a Batsányi „rosszul születtségével”, akit Linzbe száműzték. Innen aztán a levelezés (Kazinczy a magyar irodalom telefonközpontja, ahogy Németh László nevezte), a nősülés, a család és a nyelvújítás következik.

Péterfy ezt a csontvázat érzékíti meg mindazzal, amit ő tud. Erről a jelenségről írta doktori dolgozatát is, nyilván sok mindent kikutatott, és ami a legfőbb: beleásta magát a korba. Ez a kor Mária Teréziával kezdődik, II. Józseffel folytatódik, és I. Ferenczel fejeződik be; a magánéletben pedig két érdekes és iszonyú család játsza a főszerepet. Török Lajos gróf ugyanis alkimista, aki még a saját ondóját is kísérletezésre használja, Sophie öccse pedig borzalmas alak, aki a nővérükbe szerelmes, és később mindent elperel a házaspár

elől; Kazinczy családja nem hősnek, hanem árulónak tartja őt, az anyja nagytermészetű, hisztérikus asszony, az öccsei pedig szörnyetegek.

Nem kevésbé érdekes mindaz, ami Angelo Solimannal történik. Néger létére különféle nagyurak játékszere lesz, akik és akiknek a személyzete iszonyú játékokat játszanak vele, amíg végre ki nem szabadul a karmaik közül. Megnősül, lánya születik, akit imádattal nevel, és amikor meghal, Kazinczyra hagyja a bőrét, akit kivisznek a börtönből, hogy lemondhasson az örökségéről a természettudományi múzeum javára. Egy autokratikus rendszer olcsó cinizmusa.

Péterfy Gergely regénye nem úgy történelmi, hogy archaizálni próbál, még csak úgy sem, hogy kerüli a mai szavakat, mert mint Láng Zsolt írja a *Bestiárium Transylvaniae* első kötete, *Az ég madarai* előszavában: „Bár kifejezetten kerülni akartam az archaizálást, hamar észrevettem, hogy bizonyos szavakat és mondat szerkezeteket egyértelműen kivet magából a szöveg.” A *Kitömött barbár* szövege határozottan, bár nem erőltetetten mai.

„Nem láthattam át a látszaton, amit azért teremtet, hogy megkíméljen” (29.) – ez a mondat akár kulcsmondat

* Péterfy Gergely: *Kitömött barbár*. Kalligram, Bp., 2019. Hatodik kiadás, 448 oldal.

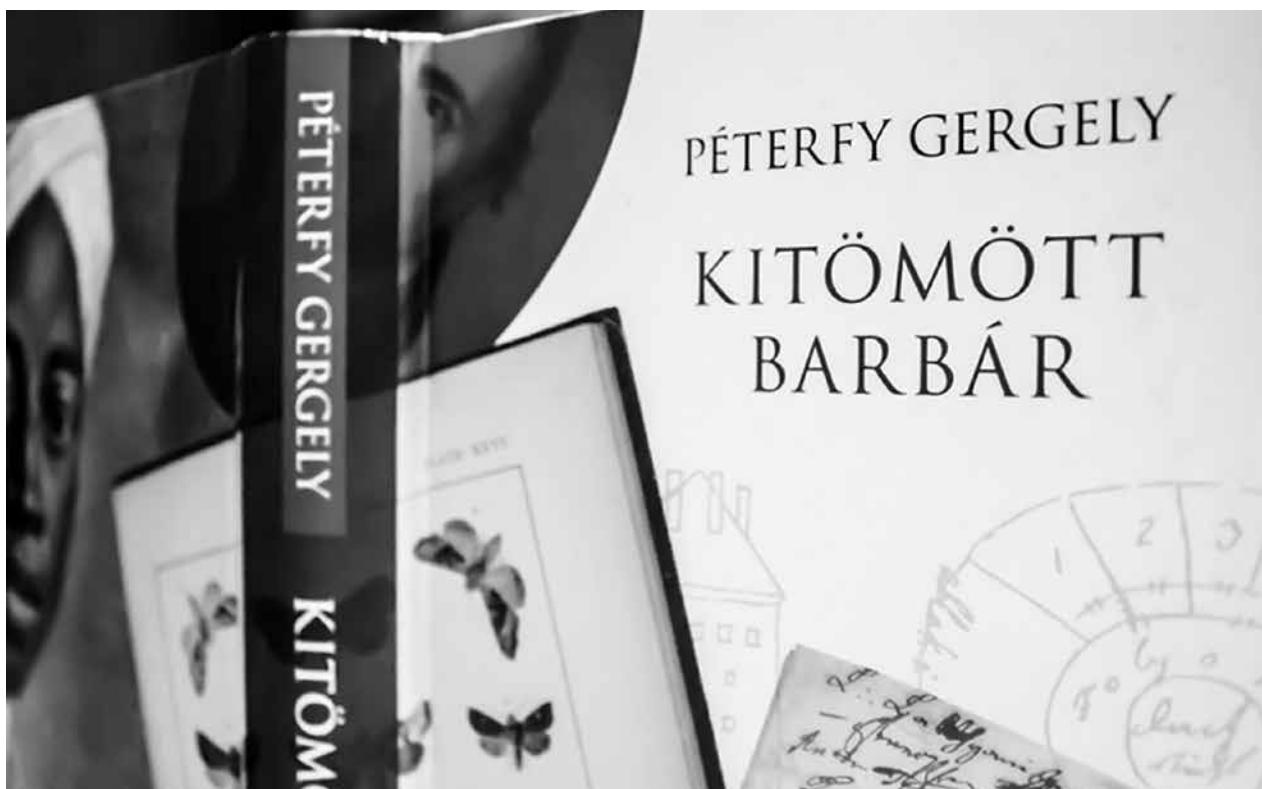
is lehetne, de tágasabb értelemben, hiszen a kontextusban Kazinczy fegyelméletességéről van szó. A szélesebb összefüggésben viszont minden szereplő élete szerepjáték: Kazinczy aláveti magát a családjának, mert nem tud elevenebb, határozottabb, kíméletlenebb lenni az anyjával és az öccseivel; meg szeretné teremteni egy igazi nyugati értelmiségi életét, ehhez azonban nem adatnak meg a lehetőségek, sorban mindenről le kell mondania, nevelőnőről, zongoráról, imádott könyvtáráról; Angelo Soliman történetét is akkor mondja el, amikor már a végét járja a kolera miatt. Török Sophie úgy tesz, mintha mindenben egyetértene a férjével, és minden szenvedélyét megértené, holott olykor szánsálmal figyeli az igyekezetét, és eljártssa a szerető hitvest, holott tényleg szereti a férjét; Angelónak nincs is más lehetősége, mint végigalakoskodnia az életét, hiszen ő tulajdonképpen egy egzotikus rabszolga, semmi más, és mire felszabadul, már nem tud őszintén élni.

A történelem sem segít. A szabadkőművesek mindig gyanúsak, Kazinczynak csak II. József uralkodásának tíz esztendejében adatik meg, hogy rangjához méltó módon éljen Széphalmon, amely így a lélek önbecsapása mindössze; máskor lenéznek, megvetik, kigúnyolják, félresöprik, összepletýkálják egy szerencsétlen cseléddel, akit alig tud megmenteni rabiátus anyja dühétől.

A *Kitömött barbár* érdekessége, fordulatai, kalandjai elfeledtetik az emberrel, hogy tulajdonképpen a kelet-európai értelmiségi sorsáról olvas. Réz Pál egyszer felsóhajtott: mikor fogom megérni, hogy ne tudjam, ki a miniszterelnök? Úgy tűnik, soha; és úgy tűnik, ez hagyomány ezen a tájon. Kazinczy sorsa is nagyban függ a mindenkori hatalomtól, és tragédiája a többi között az, hogy az elnyomottak maguk a legbüszkébbek a császárra: a családja kuruc hagyományokat ápol, Solimannal való barátságának alapja egy megalázó gyerekkori emlék, amikor őt és apját megráncigálták Bécsben, hiszen ott ők is barbároknak számítottak; az anyja és a testvérei mégsem tudnak kitörni az alattvalói szerepből. Az értelmiségi nemcsak az uralkodók, a politikusok miatt van egyedül, hanem a saját családjának, a saját rétegének „köszönhetően” is; olykor éppen azok nem értik a legmélyebben, akiknek a megértésére a legőszintébben számíтана.

Egy igazán szép szerelem könyve is ez a regény: Sophie, akármi történeték is, megérti Ferencet, Solimannal való barátságára őszintén kíváncsi, férje kérésére öli meg őt; és mert a bekezdések dinamikája, a mondatok szövése Németh László stílusára emlékeztetett, ki merem jelenteni, hogy olyan a *Kitömött barbár*, mint egy fordított *Iszony*: Török Sophie nem Kárász Nelli, nem iszonyodik Ferenc-től, sőt, közös erotikus játékaik vannak, és nem undorodásában öli meg, hanem szerelmében. Míg Kárász Nelli szinte féltékenyen egyedül beszél el a történetét, Sophie-tól a Soliman-szálsban Ferenc veszi át az elbeszélés fonálát.

Adódik egy párhuzam magán a Péterfy-életművön belül is. A *B oldal* (1998) az Áprily-Jékely-Péterfy családnak a Kádár korból „visszanézett”, az önelbeszélőre koncentráló, ifjúértelmiségi története volt; a *Kitömött barbár* a Kazinczy-Török Sophie-történeten keresztül a kelet-európai értelmiségi mindenkori történetét meséli el, bár természetesen egy nagyon is sajátosan egyéni sorsot. „Ahogy Erzsó szokta mondani, aki harminc éve szolgált bennünket, mi *olyanok* voltunk. *Olyan*: ez volt a ránk leggyakrabban használt jelző. Azért voltunk olyanok, mert nem tudták kimondani, hogy milyenek. Sem megmondani, sem kimondani nem tudták azokat a szavakat, amelyek megnevezhették volna Ferencet. Nem tudták, mi az a szabadkőműves, és kimondani se tudták, mert túl hosszú volt, ráadásul ott volt a második felében az a *kőműves*,

ami annyira becsületesen, annyira familiárisan hangzott, hogy sehogy sem tudtak vele mit kezdeni. Mégsem lehet, hogy igazi kőműves, mert nem rakott az egy darab falat se soha, de ha nem igazi, akkor milyen? Mi az, hogy szabad? Ez nyilván fejtörést okozhatott nekik. Ez a *szabad* is olyan gyanús volt. Aki szabad, az nem lehet rendes ember. A rendes ember az rab, olyan, mint ők maguk. Aki szabad, az azt csinál, amit akar, vagyis amolyan úrféle; de Ferenc nem igazi úr, nem szolgabíró, ispán, gróf, herceg. Az igazi urak rendes emberek, mert szintén nem azt csinálják, amit akarnak, hanem azt, ami istentől rendelt sorsuk és feladatuk ezen a földön, vagyis őket, a parasztokat, a rabokat gyötrik, kínozzák és szipolyozzák. Az ilyen úrfélék, mint Ferenc, akik szabadok, és a szabadság alatt azt értik, restek, és nem hajlandók rendes ember módjára őket kínozni és szipolyozni, azok mindkettejükre: igazi urakra és igazi rabokra is egyformán veszélyesek.” (31.) Kelet-Európában mindig *ilyen* az értelmiségi: gyanús emberfajta, aki nem azt gondolja, mint más „rendes” ember; és akármit gondol,

a rendes emberek mindig mást gondolnak.

Szabad emberek regénye, amelyből kiderül, milyen sokértelmű és nevetéses ez a szabadság; erotikus könyv, amelynek erotikus játéka gyakran az örületbe futnak; történelmi regény, amely a máról szól; a barátságról szóló mű, mely leginkább a barátság megélhetőségének nehézségeiről beszél – Péterfy Gergely regénye drámai, mindig értékek ütköznek benne így vagy úgy, több szereplőn vagy egyetlen emberen belül: ezért olyan gazdag és mindig más-képpen megfejtethető.

DEMÉNY PÉTER

Az oroszlán megint ugrani készül

Kritika a Drakulics elvtárs című filmről

Bodzsár Márk az első nagyjátékfilmje, a 2013-as *Isteni műszak* után megmaradt a kaptafánál. Azokat a stílusjegyeket próbálgatja új, 2019-es filmjében, a *Drakulics elvtárs*ban is, amik ott már bejöttek neki. Szintén egy politikai helyzet felvázolását látjuk a háttérben, szintén jelentőséggel bír a filmben a vér és a halál, szintén erősen motiváló jelleggel van benne jelen a szerelmi szál, és még sorolhatnám. A forgatókönyvíró-rendező hasonlóképpen a fekete komédia eszközeivel él, mint a 2013-as, akciókban gazdag *Isteni műszakban*, amellyel a luxemburgi filmfesztiválon szerzett elismerést.

A két film között persze Bodzsár nem tétlenkedett. Szász Jánossal közösen dolgozott a 2018-ban bemutatott *A hentes, a kurva és a félszemű* forgatókönyvén, amely egy múlt század eleji megtörtént, horrorisztikus és némileg misztikus történetet dolgoz fel. Bodzsár itt forgatókönyvíróként nyilván másként állt hozzá az anyaghoz, mint saját filmjei esetében, hiszen Szász világához kellett azt hozzáigazítani. A humor, példának okáért, ez esetben háttérbe szorult, hiszen Szász a történeteket nem igazán humorral közelíti meg. Az inkább jellemző Bodzsár önálló műveire. Ezt bizonyítaná a *Drakulics elvtárs* is, amelyre a misztikum és a horror kulcsszavak szintén illenek. Hiszen a kádári Magyarországon, valamikor a hetvenes években játszódó sztori főszereplője, mint a cím is utal rá, egy modern kori vámpír: ez lenne az alapötlet. És ezúttal nem kell „a Nyugatról jött ember kiszipolyozza a népi demokráciát” analógiát annyira komolyan vennünk, bár aki nyitott egy ilyesfajta megközelítésre, annak is szabad út van hagyva a film értelmezésében.

Bozsdár az új filmjében, nem szorosan ugyan, de a Drakula-mítoszba kapaszkodik bele. Persze nem annyira a Lugosi-féle klasszikusok, inkább a mostanában oly népszerű tini-vámpírfilmek, sorozatok nyoma érzékelhető munkáján. Igazából szórakoztatni akar, nem borzongatni. De ez sajnos

most mintha kissé nyögvenyelősen menne a forgatókönyvíró-rendezőnek. És ez a lényeg: nem is a rendezéssel van a gond, hanem már magával a forgatókönyvvel. Ugyanis a leginkább helyzetkomikummal operáló vígjátéki stílus most mintha nem működne eléggé. A szituációk inkább vicceskedőre sikeredtek, és ezeket a nyelvi bravúrok sem mentik meg, ugyanis azok nincsenek. És bár jó ötletnek tűnt a kádári miliő, mintha mégsem sikerült volna ebbe a háttérbe illeszteni a történetet. Megvannak persze a díszletek, kellékek, transzparensesztül, kádárostul, brezsnyevestül, mindenestül. Megvannak a viszonyrendszerek. De mintha nem tudná a rendező, hogy a jelen távlatából abszurdnak ható valóság felé kormányozza-e inkább a film hajóját, vagy tegyen még rá egy lapáttal, és vegye teljesen dilire az egészet.

Hiszen annak, akinek van fogalma a Kádár-korról, ez pont a filmbeli elsatírozottsága miatt lesz túl idegen, és épp emiatt nem váltja be a film az ötlethez fűzött reményeket. Például a Kádárt játszó Rába Roland a maszkja ellenére sem emlékeztet az egykori vezetőre. Holott Kádár elég jellegzetes figura volt, akit eljátszani egy Rába kaliberű színésznek maszk nélkül is gyerekjáték lehetne. Ez Hofi

Gézának akár egy vállrándításból ment a hetvenes-nyolcvanas években. De itt mintha erre meg sem lett volna az igazi kísérlet. Ami azért is hihetetlen, mert az viszont látszik, hogy komoly energiákat feccöltek abba, hogy Kádárt megjeleltsék, hiszen ő volt a rendszer arca, ennek örvén kellene hogy működtessék a történetet, ha már...

Annak a nézőnek pedig, aki nem élt ebben a korszakban, sőt, fogalma sincs Kádárékról, kimarad a filmélményéből az utalásrendszerben megbúvó humor. Önmagában pedig nem annyira érdekes a filmben megteremtett atmoszféra, hogy beindítsa az abszurd világra való kinyílást, és a néző elnevetgéljen. Azzal pedig, hogy az alkotók a dialógusokba csempészik bele az utalásokat, nem kis bakot lőnek, hiszen így nem kerülhetik el a szájbarágás vádját. Ennek folytán olyan helyzetekben találjuk magunkat, mintha egy humorista magyarázná a viccet. Nem is működik így a tréfadolog egy cseppet sem. De például Bacsonak *A tanújában* olyan jól megfogalmazott viszonyrendszer, vagy akár a *Drakulics...* táncjeleneteiben felfedezhető Fábri-filmek beállításai is azt sugalmazzák, hogy akiket sikerülne megszólítani a film-

nek, alsó hangon negyven felettiek. Azok, akik már a *Csinibabán* el tudtak nevetgélteni valamelyest – persze azon sem sikerült mindenkinek.

Egyébiránt a kémfilm-paródia egyáltalán nem nézhetetlen, csak Bodzsár nem tudta megugrani ezzel a saját maga által felállított léceket, illetve a tágabb magyar piacon is születtek mostanság jobb filmek. Az alapelképzelés nem volt rossz. Mi lenne, ha Drakula a szocialista Magyarországra jönne? Ami furcsa, hogy milyen sok magyar vonatkozású dolog lett volna itt összevegyítve. Épphogy Pus-kás Öcsi nem cselezett be a képbe. Egy erdélyi gróf története, aki egy magyar színész, Lugosi Béla által lett az Álomgyárban és a világ filmvász-nain hitelesítve. Egy kis '56. És egy

különutas politikai rendszer befékezésének korszaka, ami inkább csak a keleti blokk emberei számára lehet emlékezetes. A legvidámabb barakk mindenesetre hungarikum. Bodzsárnak nem feltétlenül lett volna ördögtől való ez az ötlete. A hungarikum-jelleget ellensúlyozandó Bodzsár az amerikai vámpír-filmek fejlődéstörténetéből is felvillant egy példát: filmjének hősei az 1972-es *Blaculát* nézik a mozivásznon. Ebben a blaxploitation-filmben Drakula egy afrikai gróf, de most nem megyek bele ennek a részleteibe. Csúpnán annyira, hogy érzékeltessem ezzel is, mennyire a valóságtól elrugaszkodni igyekszik Bodzsár, hiszen a *Blaculát* sose vetítették volna le a kádári Magyarországon '72-ben. (Hála Istennek utána sem.) Illetve ezzel a betéttel Bodzsár mintha legalizálni próbálná saját *Drakulics...-át*, azaz használja a figurához köthető értelmezési keretet, de el is távolodik az eredetitől, amilyen messzire csak mer.

Mindenesetre Bodzsár Márk egy ilyen hibriddel igyekezett megmutatni, hol jár mostanság az esze. Ehhez hívta táncba Walters Lilit, aki madárkás alkatával együtt sikeresen lényegül át vérszívóvá. Nagy pillanatokot ne várjunk tőle, de ezt a film sem várja el túlságosan. Nagy Zsolt macsó Drakulája/Fábián elvtársa is csak néhányszor csusszan el. Ez nem a színész hibája, hanem néha a szájába adott szavak rémiszthetik el az embert. Igazából a (remélem, hogy a szerep kedvéért) kissé pocokra hízott Nagy Ervin az, aki jól tudott

létezni a filmben – bár igaz, az ő figurája lett a leginkább érthető háttértörténettel színesítve. Kissé ügyefogyott kémje szépen hozta a megfelelői kényszer nyomása alatt hamar elsülő férfit, a rendszer gyermekét, az álmacsót, az odaadó szerelmest. Talán az ő szerepéhez kellett volna igazítani a többi karaktert. Mert a finomhangolás az, aminek a hiányát a néző joggal szóvá tehetné. Itt derül ki, hogy ez a műfaj is mennyire pontos passzintásokat igényel. Azt hiszem, a magyar filmművészetben utoljára Révész György tett hasonló kísérletet *Az oroszán ugrani készűl* című filmjével. Azt is inkább félsikernek könyvelném el, 2019-es utódját nemkülönben. Egyébiránt az ötlet tényleg kellően őrült, és a film, hibái ellenére, nem nézhetetlen. Az, hogy a rendező ilyen bátor kalandokra vállalkozik, igazság szerint elnyeri a rokonszenvem.

BERETVÁS GÁBOR